

BAE Siyaseti Nereye Gidiyor?

ABD-İRAN RESTLEŞMESİ

İDLİB'DE TÜRKİYE-RUSYA DENGESİ BOZULUYOR MU?

SICAK GÜNDEM: DOĞU AKDENİZ

“

Ortağoğu Araştırmaları Merkezi, Türkiye’de eksikliği hissedilen Ortağoğu araştırmaları konusunda kamuoyunun ve dış politika ile ilgilenen çevrelerin ihtiyaçlarına yanıt verebilmek amaçıyla Ocak 2009 tarihinde kurulmuştur. ORSAM Ankara merkezli, tarafsız ve kr amacı gütmeyen bir düşünce kuruluşudur.

ORSAM, Ortağoğu ile ilgili bilgi kaynaklarını çeşitlendirmeyi ve bölge uzmanlarının düşüncelerini Türk akademik ve siyasi çevrelerine doğrudan yansıtılabilmeyi hedeflemektedir. Ortağoğu lkelerindeki devlet adamlarının, bürokratların, akademisyenlerin, stratejistlerin, gazetecilerin, işadamlarının ve sivil toplum kuruluşları temsilcilerinin Türkiye’de konuk edilmesini kolaylaştırarak, yerel perspektiflerin gerek Türkiye, gerek dünya kamuoyuyla paylaşılmasını sağlamaktadır.

Bu amaçlar doğrultusunda ORSAM, Ortağoğu’daki sosyal, ekonomik ve siyasi gelişmelere yönelik çalışmalar yapmakta ve bunları kamuoyuna sunmaktadır. Ortağoğu ve uluslararası politika konularının daha sağlıklı kavranması ve analiz edilebilmesini amaçlayan ORSAM, kamuoyuna ve karar alıcılara çözüm odaklı aydınlatıcı bilgiler sunmakta ve siyasa yapımına katkıda bulunmayı hedeflemektedir.

Bu doğrultuda bölgesel gelişmelerin analizi yanı sıra, bölgesel sorunlara farklı politika alternatiflerini de içeren projeksiyonlar üretmektedir. Kapsamlı ve çözüm odaklı analizler sunabilmek için farklı disiplinlerden gelen, alanda yetkin araştırmacıların ve entelektüellerin nitelikli çalışmalarından faydalanmaktadır. ORSAM, bölgesel gelişmeleri ve trendleri titizlikle irdeleyerek ilgililere ulaştırabilen güçlü bir yayın yelpazesine sahiptir.

”

Ortadoğu Araştırmaları Derneği Adına
Yayın Sahibi
Prof. Dr. Ahmet Uysal

Editör ve Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Dr. Gökhan Bozbaş

Danışma Kurulu

Prof. Dr. Birol Akgün
Prof. Dr. Mehmet Şahin
Prof. Dr. Meliha Altunışık
Prof. Dr. Tayyar Arı
Prof. Dr. Cengiz Tomar
Prof. Dr. Muhtin Ataman
Prof. Dr. Mahir Nakip
Prof. Dr. Muhsin Kar
Prof. Dr. Kemal İnat
Prof. Dr. Zekeriya Kurşun
Prof. Dr. Mesut Özcan
Doç. Dr. İsmail Numan Telci

Yayın Kurulu

Prof. Dr. Ahmet Uysal
Doç. Dr. İsmail Numan Telci
Dr. Gökhan Bozbaş
Dr. Göktaş Sönmez
Dr. Recep Yorulmaz

Araçça Çeviri

Ceyda Beşirli

Grafik - Tasarım

Mustafa Cingöz

Yönetim Merkezi

Ortadoğu Araştırmaları Merkezi (ORSAM)
Mustafa Kemal Mah. 2128. Sok. No: 3
Çankaya / Ankara
Tel: 0312 430 26 09 Faks: 0312 430 39 48

Baskı: KD Karton Dijital Matbaacılık Ltd. Şti.
Zübeyde Hanım Mah. Koyunlu Han 95/36 Ankara
Telefon : 0 312 341 52 39

Fotoğraflar : Anadolu Ajansı (AA), Shutterstock

Cilt 10, Sayı 88, Temmuz-Ağustos 2019

Yerel Süreli Yayın

Basım Tarihi: 10 Temmuz 2019

ORTADOĞU ARAŞTIRMALARI MERKEZİ yayınıdır.

Bu dergide yer alan yazılardaki değerlendirmeler, aksi belirtilmedikçe ORSAM'ın kurumsal görüşünü yansıtmamaktadır.

© 2019 ORSAM

Dergideki tüm yazıların telif hakları ORSAM'a ait olup, 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanununun uyarınca kaynak gösterilerek kısmen yapılacak makul alıntılar ve yararlanma dışında, hiçbir şekilde önceden izin alınmaksızın kullanılamaz, yeniden yayımlanamaz.

Middle East
Studies
Association

ORSAM, the Middle
East Studies Association
(MESA) üyesidir.

EBSCO
HOST

tarafından taranmaktadır.

Değerli okuyucular,

Ortadoğu Analiz Dergisi yeni sayısı ile yine birbirinden farklı konuları ve Ortadoğu'da yaşanan günlük gelişmeleri ele almaya devam ediyor. Dergimizin 88. sayısında Birleşik Arap Emirlikleri'ni kapak konusu olarak işledik. Kapak konusu çerçevesinde de BAE'yi ağırlıklı olarak farklı ülkelerde yürütmekte olduğu dış politika gündemi üzerinden ele aldık. Çünkü BAE son birkaç yıldır Suriye'den Yemen'e, Libya'dan Mısır'a kadar uzanan alanda artan varlığı ile dikkat çekiyor. Küçük bir ordusu olmasına rağmen, paralı askerler ile aktif bir askeri gündem takip etmektedir. BAE'yi de elbette dış politikasıyla ve askeri gündemiyle değil, aynı zamanda farklı bir yönüyle daha analiz etmeye çalıştık. Kadim Arap şehirlerinin yerle bir edildiği bir dönemde, Dubai'nin nasıl model bir şehir olarak ön plana çıkarıldığını detaylı bir şekilde ele aldık.

Diğer yandan İran konusuna da bu sayıda özel bir yer verdik. Hem BAE'nin rakibi olması nedeniyle hem de ABD ile arasında artan gerilim nedeniyle İran'ı yakından takip

ederek siz değerli okuyucularımızı bilgilendirmek istedik. İran'a yer verirken aynı zamanda bölgede artmakta olan ABD askeri varlığını göz ardı etmemiz düşünülemezdi. Bu kapsamda ise ABD'nin artan askeri varlığını ele alan ayrı bir yazıyı gündemimize dahil ettik.

Gündemimizdeki konuların tamamını elbette burada teker teker sıralamak mümkün değil. Ancak bu sayımızda yine her zaman olduğu gibi Irak ve Suriye'de yaşanan gelişmeleri yakından takip etmeye devam ediyoruz. Irak'ta Haşdi Şâbi'nin durumunu ve Kerkük'te yaşanan saldırıları, Suriye özelinde ise İdlib'deki son durumu ve Modern İpek Yolu'nda Suriye'nin konumunu ele aldık. Bunların haricinde, yine bölge ile alakalı olarak İngiltere'de devam etmekte olan Brexit tartışmalarının ülkenin Ortadoğu'ya yönelik politikalarında nasıl bir etkiye sahip olduğunu ve her geçen gün gerilimin tırmanmaya devam ettiği Doğu Akdeniz'i de ekonomi bağlamında bu sayımızda inceleme fırsatı bulduk.

Keyifli okumalar dileğiyle...

İÇİNDE KİLER

Temmuz-Ağustos 2019 Cilt: 10 Sayı: 88

06 Ortadoğu Gündemi: Türkiye ve Ortadoğu

Kapak Dosyası

08 Osmanlı Mirası, Misak-ı Milli ve Ortadoğu / Prof. Dr. Ahmet Uysal

12 BAE'nin Yemen'deki Yeni Stratejisi:
Yeniden Mevzilenme / Doç. Dr. İsmail Numan Telci

16 Birleşik Arap Emirlikleri'nin Doğu Akdeniz Siyaseti
Nasıl Şekilleniyor? / Mehmet Rakipoğlu

26 Yıkılan Kadim Şehirlerin Karşısında Ortadoğu'nun
Yeni Yüzü Olarak Dubai / Doç. Dr. Sertaç Timur Demir

Bölgesel Gelişmeler

38 ABD-İran Restleşmesi... / Dr. Watheq Al-Sadoon

42 ABD-İran Geriliminin Irak'a Yansımaları ve
Siyasi Kutuplaşma / Feyzullah Tuna Aygün

46 Kerkük'teki Saldırıları Ne Anlama Geliyor? / Bilgay Duman

50 İdlib'de Türkiye-Rusya Dengesi Bozuluyor mu? / Oytun Orhan

54 Modern İpek Yolu Projesi'nde Suriye / Hamza Haşıl

64 İç Savaştan Vekil Savaşlarına Libya Krizi / Gün Ünal

KÖRFEZ'DE ARTAN AMERİKAN ASKERİ VARLIĞI

Gökhan Erel

22 KAPAK
DOSYASI

ORTADOĞU'DA KİMLİKLERİN
ARAÇSALLAŞTIRILMASI

ABD-İRAN GERİLİMİNİN GELECEĞİ

Doç. Dr. M. Hilmi Özev

32

BREXIT SONRASI İNGİLTERE'NİN DÖNÜŞEN ORTADOĞU POLİTİKASI

Dr. Mustafa Yetim

58

88

ORTADOĞU VE KUZAY AFRİKA DÜŞÜNCE KURULUŞLARI ANKARA'DA BULUŞTU

16

20

26

38

46

64

Savunma ve Güvenlik

Aşırı Sağ Terörizm Bağlamında
Olympia Alışveriş Merkezi Saldırısı **68**
Dr. Göktuğ Sönmez

Savunma Sanayisi Kuşakları ve
Ortadoğu (II) / Furkan Halit Yolcu **72**

İran'ın Askeri Kapasitesine
Genel Bakış / Arda Mevlütoğlu **76**

Ekonomi

Sıcak Gündem Doğu Akdeniz
Dr. Recep Yorulmaz **80**

Biyografi

Fas'ın Ömer Muhtarı: Muhammed Bin
Abdulkerim El-Hattâbî / Muhammed Tayfûrî **84**

ORTADOĞU GÜNDEMİ

1 Mayıs 2019

- İdlib'in güneydoğusundaki Termela, Keferin ev El Mintar köylerine, Hama'nın kuzey kırsalında Kifrenbude ilçesine, batı kırsalındaki El Sahr, El İnkavi, El Tüveyne, El Hamra, El Havvaş, El Havice ve El Huveyz köylerine, Halep'in batı kırsalındaki Raşidin ve Han El Asal bölgelerine yoğun hava ve kara saldırısı düzenlendi. Saldırılarda 2 sivil yaşamını yitirdi, 2 sivil yaralandı.

2 Mayıs 2019

- Libya'da Ulusal Mutabakat Hükümeti'ne (UMH) bağlı birlikler, başkent Trablus'un güneyinde yer alan Sabia bölgesinde kontrolü sağladı.
- İran Milli Petrol Şirketi Genel Müdürü Mesud Kerbasiyan, ABD'nin, İran petrolüne yaptırımlardan muafiyetleri kaldırmasına rağmen petrol üretiminin kesintisiz devam ettiğini açıkladı.
- Suriye'de "İdlib Gerginliği Azaltma Bölgesi" sınırları içerisindeki sivil yerleşimlere düzenlenen yoğun hava ve kara saldırılarında 2'si çocuk, 1'i kadın 5 sivil yaşamını yitirdi.

3 Mayıs 2019

- Rusya Dışişleri Bakanlığı, Fırat'ın doğusunda terör örgütü YPG/PKK'nın Rakka ilinin Ayn İsa beldesinde düzenlemeye çalıştığı kongreye tepki gösterdi. Rusya Dışişleri Bakanlığı'ndan yapılan yazılı açıklamada, Suriye'deki bazı ayrılıkçı grupların, ABD'nin desteğiyle, Fırat'ın doğusunda bir "yarı devlet oluşumu" kurmaya yönelik girişimlerde buldukları belirtildi.

4 Mayıs 2019

- İsrail ordusundan yapılan yazılı açıklamada, "Gazze'deki İslami Cihad hedeflerine yönelik hava saldırısı başlattık." ifadesi kullanıldı. Saldırının Gazze'den İsrail tarafına atılan 90'a yakın roketle karşılık olarak başlatıldığı belirtildi.
- ABD yönetiminin, Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) ve Bahreyn'e yaklaşık 6 milyar dolarlık silah satışına onay verdiği açıklandı.

5 Mayıs 2019

- Cezayir'de eski Cumhurbaşkanı Abdülaziz Buteflika'nın kardeşi Said Buteflika ve 2 eski İstihbarat Teşkilatı Başkanı gözaltına alındı. Eski İstihbarat Başkanları Muhammed Medin ile Beşir Tartag'ın son dönemdeki faaliyetleri dolayısıyla gözaltına alındığı aktarıldı.
- İsrail Ordu Sözcüsü Avichay Adraee, yaptığı açıklamada, 4 Mayıs'tan bu yana çeşitli Filistinli gruplara ait 320 noktayı vurduklarını söyledi.

6 Mayıs 2019

- Gazze'de Filistinli direniş grupları ile İsrail arasında ateşkes anlaşmasına varıldığı açıklandı.
- İsrail'in Gazze Şeridi'ne düzenlediği saldırılarda 130 konut kullanılamaz hale geldi.
- Irak'ın Musul kentine bağlı Sincar ilçesi Kaymakamı Mahma Halil, terör örgütü PKK'nın yaşam mücadelesi veren Ezidilerin Sincar'a geri dönmelerini engellediğini belirtti.

7 Mayıs 2019

- Katar Emiri Şeyh Temim bin Hamed El Sani, işgal altındaki Batı Şeria ile abluka altındaki Gazze'de yaşayan Filistin halkı için 480 milyon dolar tahsis edilmesi talimatı verdi.
- ABD öncülüğündeki koalisyon güçleri, Suriye'nin Deyrizor ilinde YPG/PKK'dan Esed rejimine petrol taşıyan tankerleri hedef aldı.

10 Mayıs 2019

- BM, "İdlib Gerginliği Azaltma Bölgesi"nde güvenlik kaygıları nedeniyle 50 bin kişiye aylık gıda yardımlarının askıya alındığını duyurdu.
- Irak Türkmen Cephesi Başkanı Erşat Salih, terör örgütü PKK'nın Sincar'dan sonra şimdi de Türkmenlerin çoğunlukta yaşadığı Talafer'e konuşlanmayı planladığını belirtti.

8 Mayıs 2019

- Yemen'in Ed-Dali ilinde Husiler ile Yemen ordusu arasında çıkan çatışmalarda 35 Husi öldü.
- ÖSO, İdlib'de sivil yerleşimlere saldırılara misilleme yaparak Halep'teki Esed rejimi ve yandaşlarının desteklediği yabancı terörist grupları hedef aldı.
- Irak Kürt Bölgesel Yönetimi (IKBY) Meclisi, geçen yıl askıya alınan "bölgesel başkanlığın" yeniden aktifleştirilmesini öngören yasa tasarısını 89 evet oyuyla kabul etti.
- Irak Yüksek Yargı Konseyi, son 1,5 yılda yabancı uyruklu 514 kişinin "terör örgütü IŞİD mensubu" olduğu gerekçesiyle yargılanarak hüküm giydiğini açıkladı.

11 Mayıs 2019

- Birleşmiş Milletler (BM), Yemen'de Husilerin hayati önem taşıyan liman kenti Hudeyde, Salif ve Ras-Issa limanlarından çekilmeyi kabul ettiğini açıkladı.

17 Mayıs 2019

- Taliban militanlarının, Afganistan'ın kuzeyindeki Faryab vilayetinin Kaysar ilçesinde bulunan polis karakoluna saldırması sonucu 22 güvenlik görevlisi hayatını kaybetti.

14 Mayıs 2019

- Suriye'deki Esed rejimi İdlib'deki Hama ilinin batı kırsalında saldırılarını genişleterek el-Hamra ve Muhacirin köylerini ele geçirdi.

15 Mayıs 2019

- ABD Dışişleri Bakanlığı, ülkenin Bağdat Büyükelçiliğindeki tüm ikinci derecedeki personelden Irak'ı terk etmesini istedi. Büyükelçiliğin internet sitesinde yer alan açıklamada, İran ile Basra Körfezi'nde artan askeri gerilim nedeniyle diplomatik temsilcilikte elzem ve acil görevlerde bulunmayan tüm personelin ülkeyi terk etmesi talimatı verildiği belirtildi.

ORTADOĞU GÜNDEMİ

2 Haziran 2019

- İsrail ordusu, işgal altındaki Golan Tepeleri'ne düzenlenen havan topu saldırılarına Suriye'deki askeri hedeflere saldırı düzenleyerek cevap verdiğini açıkladı.
- Suriye'nin kuzeyindeki Halep iline bağlı Azez ilçesinde namaz çıkışında bombalı araçla düzenlenen terör saldırısında 14 sivil yaşamını yitirdi, en az 24 kişi de yaralandı.

4 Haziran 2019

- Trablus'taki Lübnan Bank şubesi, iç güvenlik güçleri ve orduya ait bir askeri araca, terörist Abdurrahman Mebsut tarafından ateş açıldı. Güvenlik güçlerinin kaçan saldırganı takibinin ardından çıkan çatışmada, 1'i subay güvenlik güçlerinden 4 kişi hayatını kaybetti, 4 kişi yaralandı. Söz konusu saldırganın daha sonra üzerindeki bombayı patlattığı belirtildi.

8 Haziran 2019

- Beşşar Esed rejimi güçleri, Türk Silahlı Kuvvetlerinin İdlib Gerginliği Azaltma Bölgesi'nde ateşkes gözlem misyonu için kurduğu noktanın yakınlarına topçu saldırısı düzenledi. Saldırıda gözlem noktasında herhangi bir hasar meydana gelmedi.

3 Haziran 2019

- İdlib'in 35 kilometre güneyindeki Maaret el Numan ilçesinde Esed rejimine ait savaş uçakları tarafından pazar yerine hava saldırısı düzenlendi. Yerel kaynaklara göre 2 sivil hayatını kaybetti, 13 kişi yaralandı.

11 Haziran 2019

- Irak'ın başkenti Bağdat'ın merkezinde yer alan askeri güvenlik sahası "Yeşil Bölge", 16 yıl sonra trafığe açıldı. Bağdat'ın kalbi sayılan, hükümet binaları ve yabancı misyon temsilciliklerinin bulunduğu Yeşil Bölge'nin çevresindeki yüksek beton duvarlar kaldırıldı ve bölge 16 yıl sonra Bağdat halkıyla yeniden tanıştı.

10 Haziran 2019

- Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu, Irak Kürt Bölgesel Yönetimi (IKBY) Başkanlığına seçilen Neçirvan Barzani'nin yemin törenine katıldı.
- Yeni Zelanda Başbakanı Jacinda Ardern, Irak ve Afganistan'da görev yapan Yeni Zelanda birliklerinin kademeli olarak 2020 yılında çekileceğini açıkladı.

12 Haziran 2019

- Husiler, Suudi Arabistan'ın güneybatısındaki Abha Uluslararası Havaalanı'na füze saldırısı düzenledi. Saldırıda en az 26 sivil yaralandı.

17 Haziran 2019

- Mısır'ın demokratik yöntemlerle seçilmiş ilk Cumhurbaşkanı Muhammed Mursi mahkeme salonunda hayatını kaybetti.

22 Haziran 2019

- İKBY Başkanı Neçirvan Barzani, Irak ve Türkiye ilişkileri bağlamında yeni bir dönemin başlayacağını söyledi.
- Suriye'nin kuzeyindeki Bab ilçe merkezinde bomba yüklü motosikletin infilak ettirilmesi sonucu 13 sivil yaralandı.

13 Haziran 2019

- Libya'da Hafter'e bağlı savaş uçaklarının, Trablus'un güneyinde UMH'ye bağlı güçlere ait 2 ayrı noktaya ve bir eve hava saldırısı düzenlemesi sonucu 8 kişi yaralandı.
- Eski Cezayir Başbakanı Ahmed Uyahya ve eski Bayındırlık ve Ulaştırma Bakanı Abdulgani Zalan tutuklanarak cezaevine gönderildi. Uyahya'nın yolsuzlukla ilgili iddialara ilişkin ifade vermesinin ardından, Yüksek Mahkemenin kararıyla tutuklanarak başkent Cezayir'deki EL-Hıraş Hapishanesi'ne götürüldü.
- Umman Denizi'nde iki büyük petrol tankerinde patlama meydana geldi.

18 Haziran 2019

- Muhammed Mursi, yoğun güvenlik önlemleri altında ailesi ve avukatlarının eşliğinde Kahire'nin doğusunda yerel saatle 05.00'te defnedildi.
- Yargılandığı davanın duruşması sırasında vefat eden, Mısır'ın demokratik yollarla seçilmiş ilk Cumhurbaşkanı Muhammed Mursi'nin doğduğu köyde giyabi cenaze namazının ardından gösteri düzenlendi.

15 Haziran 2019

- İran, İngiltere Dışişleri Bakanı Jeremy Hunt'ın Umman Körfezi'ndeki iki tankere yönelik saldırının sorumlusu olarak İran'ı işaret etmesi üzerine, bu ülkenin Tahran Büyükelçisi Rob Maker'i Dışişleri Bakanlığına çağırdı.

20 Haziran 2019

- İran Devrim Muhafızları Ordusu Hava-Uzay Kuvvetleri, ülkenin güneyindeki Hürmüzgan eyaletinde ABD Hava Kuvvetleri'ne ait insansız hava aracını (İHA) düşürdüğünü duyurdu.
- Yemen'deki İran destekli Husiler, Suudi Arabistan'ın güneyindeki Cazan ilinde elektrik santralini "cruise" (seyir) füzesiyle vurduklarını açıkladı.

23 Haziran 2019

- Filistin Devlet Başkanı Mahmud Abbas, İsrail'le diyalogun, el koyulan gümrük gelirlerinin tamamının kendilerine iade edilmesine bağlı olduğunu belirtti.

26 Haziran 2019

- Suudi Arabistan, Husiler tarafından gönderilen bir insansız hava aracının (İHA) Asir bölgesindeki Hamis Muşayt kentinde düşürüldüğünü duyurdu.

OSMANLI MİRASI, MİSAK-I MİLLİ VE ORTADOĞU

“

1516 yılında Osmanlı Mısır'ı topraklarına katıp Halifeliği üstüne alarak İslam Dünyası'nın ve dolayısıyla Ortadoğu'nun doğal lideri olarak gücünü tescillemiştir. 1530'larda Portekiz tehdidine daha yakın olan Kuzey Afrika ülkesi Cezayir, Barbaros ve Oruç reislerin öncülüğünde gönüllü olarak Osmanlı'ya bağlanmış, bundan sonra Kuzey Afrika ve Batı Akdeniz'de Osmanlı ciddi bir güç olmuştur.

”

Prof. Dr. Ahmet Uysal

ORSAM Başkanı

1492'de Endülüs'ün düşmesi ve Amerika'nın keşfedilmesinden sonra o zamanın süper gücü Portekizliler hem Kuzey Afrika'daki Müslüman toprakları tehdit ediyor hem de Ümit Burnu'nu dolaşarak Hicaz ve Hint Okyanusu'nda Müslüman halkları taciz ediyorlardı. Yeni haçlı dalgası olarak görülebilecek bu yeni durum coğrafi keşiften öte ciddi bir askeri kampanyaydı. Bu

kampanyada İngilizcesiyle 3G (Gold, Glory, God veya Altın, Şan ve Tanrı) ile adlandırılan zenginlik, güç ve din temelli bir motivasyon vardı. O dönemde yükselişte olan Osmanlı Devleti de İstanbul'un fethi ile İslam Dünyası'nda bir lider olarak ortaya çıkmıştı.

16. yüzyılın başında özellikle Portekiz tehditleri artınca Osmanlı Devleti Suriye'den başlayarak Arap Yarımadası'nı çok zorlanmadan kontrol edip birleştirmiştir. Çünkü savaşçı Türk yönetimi olan Memluklular dahi yeni tehdit karşısında çok etkili olamamışlardır. 1516 yılında Osmanlı Mısır'ı da topraklarına katıp Halifeliği de üstüne alarak İslam Dünyası'nın ve dolayısıyla Ortadoğu'nun doğal lideri olarak gücünü tescillemiştir. 1530'larda Portekiz tehdidine daha yakın olan Kuzey Afrika ülkesi Cezayir, Barbaros ve Oruç reislerin öncülüğünde gönüllü olarak Osmanlı'ya bağlanmış, bundan sonra Kuzey Afrika ve Batı Akdeniz'de Osmanlı ciddi bir güç olmuştur. Hatta 1578 Vadisseyl Savaşı'nda Fas'ta aldığı zaferle Portekiz devrini bitirmiştir. (Bir devir kapatıp yenisini açan bu zafer Kut'ul-Amare'den daha

büyüktür ve derinlemesine araştırmaya muhtaçtır).

Portekizlilerden sonra gelen İspanyollara karşı da Kuzey Afrika'yı koruyan Osmanlı Devleti yaklaşık 300 yıl bölgeyi işgallerden korumuştur. (Bağımsız Arap tarihçileri de Osmanlı'nın bu hizmetini takdir etmektedir.) Ancak 19. Yüzyıldan itibaren Osmanlı zayıflamaya başlayınca 1798 Napolyon'un Mısır işgali püskürtülse de 1830'da Fransa'nın Cezayir işgaline engel olunamamıştır. Kuzey Afrika'da kaybedilen ilk Müslüman toprağına Cezayir Türküsü'nde ifadesini bulan üzüntü, toplumsal hafızamızda bugünlere kadar gelmiştir. Aynı yüzyılın sonralarına doğru Mısır ve Tunus Batı işgaline düşmüştür.

20. Yüzyıl başında ise Libya elimizden çıksa da işgal çabaları esnasında Mustafa Kemal'in de katıldığı direniş hareketi işgalden sonra da devam etmiştir. I. Dünya Savaşı'na kadar Osmanlı Devleti Libya, Tunus ve Cezayir'deki direnişe destek vermiştir. Örneğin Mısır'da milliyetçi lider Mustafa Kâmil Paşa Osmanlı'ya karşı değil bilakis Osmanlı şemsiyesi altında Mısır ve Arap dünyasının bağımsız

olacağını savunuyordu. I. Dünya Savaşı esnasında İngilizler ve Fransızlar birleşerek hem Osmanlı Devleti'ni parçaladılar hem de işgal ettikleri halklara nefes aldırmadılar.

I. Dünya Savaşı esnasında Arabistan'ın iç bölgelerinde (Necd) yaşayan Vahhabiler hariç, Irak, Suriye, Yemen, Filistin, Mısır, Libya, Tunus, Cezayir hiçbir Arap toplumu bize isyan ettiği için elimizden çıkmamıştır. Diğer bir ifade ile bu topraklar Batılı ülkelerin kaba kuvveti sonucu elimizden çıkmıştır. Savaş esnasında Fransızların zorla savaşa getirdiği Cezayir ve Tunuslu birçok asker fırsat buldukça Osmanlı saflarına katılmıştır. Adana ve Suriye'de bunların köyleri hala mevcuttur. Şerif Hüseyin ve benzerlerinin İngilizlerle yaptığı işbirliği ve isyanların Ortadoğu'nun elimizden çıkmasındaki rolü yok denecek kadar sınırlıdır. Diğer taraftan İngilizler Şerif Hüseyin'e

verdikleri sözü de tutmamışlardır.

Burada kritik olan nokta I. Dünya Savaşı kaybedildikten sonra bugün Ortadoğu diye bilinen Arap topraklarının İngiliz, Fransız ve İtalyan devletlerince paylaşılması ve hatta İstanbul'un işgal edilmesi ve Türklerin Anadolu'dan atılması projesi gündeme gelmiştir. Diğer bir ifade ile Arap toprakları işgal edilirken, Türk toprakları da rahat bırakılmamıştır. Bu ortamda 17 Nisan 1920 yılında toplanan son Osmanlı Parlamentosu (Meclis-i Mebusan), dünyaya ilan ettiği deklarasyonla Arap topraklarının işgaline karşı çıkmıştır. Osmanlı sınırları içinde ve dışında işgal edilen halkların kendi kaderlerine karar vermesini savunmuştur. Çünkü 1919-22 arasında aynı dönemde Filistin, Irak, Mısır, Hindistan ve Anadolu'da işgale direniş eş zamanlı olarak devam etmiştir.

Kurtuluş Savaşı esnasında Hint Yarımadası gibi Mısır'da ve Tunus'ta Anadolu'da devam eden savaş için yardımlar toplanmıştır. Annesi de Türk olan Mısır'ın güçlü şairi Ahmed Şevki Sakarya Zafere'ne methiyeler düzmüştür. Benzer şekilde Libya direniş lideri Ahmet Şerif Senusi Anadolu'daki direnişte Mustafa Kemal (Atatürk) ile dayanışma içinde olmuş ve özellikle Musul ve Kerkük'te Arap ve Kürt aşiretleri İngilizlere karşı direnmeye teşvik etmiştir. Yine Mısır'da Mehmet Ali Paşa'nın torunu Prens Ömer Tosun, Kurtuluş Savaşımız için yardım kampanyalarına öncülük etmiştir. Dönemin Mısır'ın Liva gazetesinde Mustafa Kemal'in teşekkür telgrafı yayınlanmıştır.

Lozan görüşmeleri esnasında Arap ülkelerinin durumu da gündeme gelmiş ve Mustafa Kemal'in İsmet Paşa'ya çektiği telgrafta Arap halklarının geleceğinin Misak-ı Milli

çerçevesinde gündeme getirilmesini talep etmiştir. Yine Mısır'ın milli mücadele heyeti 1920'lerin başında kendi haklarını savunmaları konusunda hem İstanbul hem de Ankara hükümetini ziyaret etmiştir. Çünkü bu dönemde başta Halife olmak üzere, Türkler İslam Dünyası ve özellikle Ortadoğu halkları için abiden öte baba konumundaydı. Kurtuluş Savaşı esnasında Hindistan'dan gelen yardımların da anlamı buydu çünkü önce İstanbul ve Anadolu kurtulacak, sonra da bütün İslam Dünyası kurtulacak diye bekleniyordu.

Ancak Lozan Anlaşması'nda Misak-ı Milli'nin temel davasından oldukça uzaklaşmıştır. Ankara Hükümeti Mısır, Filistin, Irak, Suriye'deki haklarından vazgeçerek aslında Misak-ı Milli'nin birinci maddesinde öngörülen Arap halklarının bağımsızlığından vazgeçilmiş ve işgale terk edilmiştir. Mus-

tafa Kemal'in bu halklar önce bağımsız olsunlar sonra bizimle birleşirler diye net bir tavnı söz konusu olmuştur. Bu çerçevede işgal altındaki Filistin halkının temsilcileri de Türkiye'nin desteğini istemiştir. Atatürk'ün Filistin davasına desteği ise çok nettir.

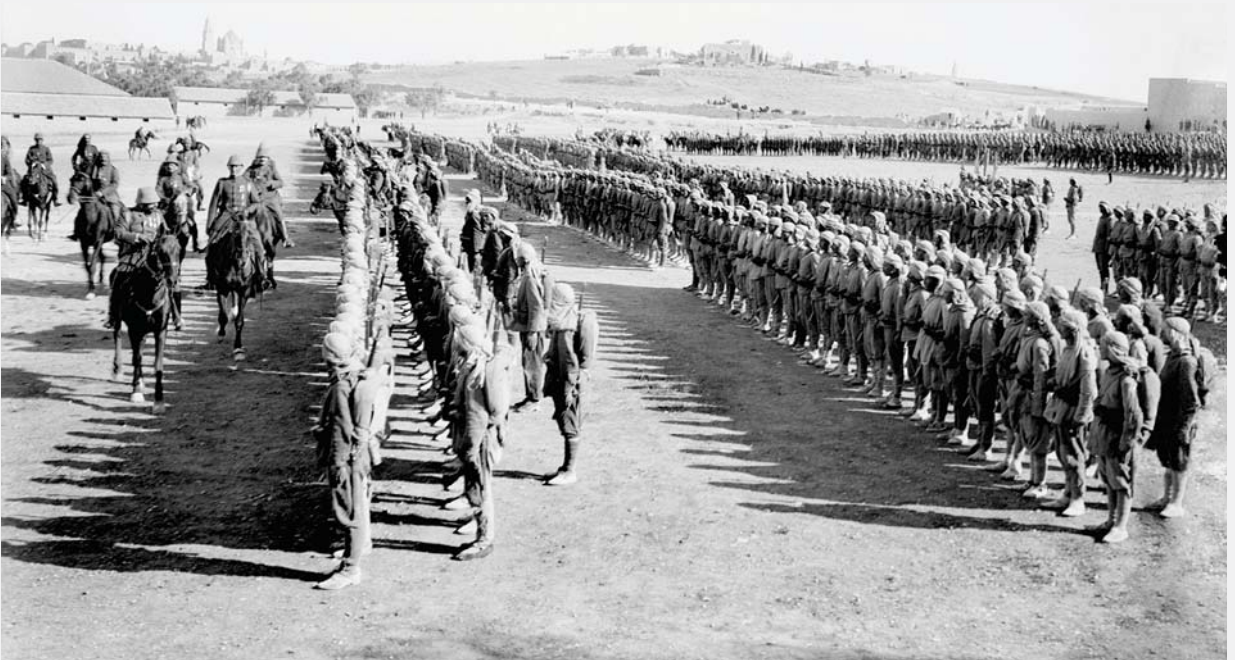
“

Şeyh Sait isyanı bahanesiyle Musul-Kerkük konusunda İngiltere ve kontrolündeki Irak ile anlaşma sağlansa da oradaki haklarımız ve halklarımız göz ardı edilmiştir. Çünkü Türkmen, Kürt ve Arapların büyük çoğunluğu gönül olarak, yapay olarak oluşturulan Irak devletinden daha çok Türkiye'ye yakındı. Bugün bile bu durum çok değişmemiştir.

”

Hatay'ın ve Musul-Kerkük'ün geri alınma çabaları da Misak-ı Milli çerçevesine oturtulmuştur. Hatay gibi Türkiye'ye katılma konusunda Musul ve Kerkük'te referandum yapılırsa da İngilizler sonuçları hile ile farklı göstermişlerdir. Şeyh Sait isyanı bahanesiyle Musul-Kerkük konusunda İngiltere ve kontrolündeki Irak ile anlaşma sağlansa da oradaki haklarımız ve halklarımız göz ardı edilmiştir. Çünkü Musul ve Kerkük'teki Türkmen, Kürt ve Arapların büyük çoğunluğu gönül olarak, yapay olarak oluşturulan Irak devletinden daha çok Türkiye'ye yakındı. Bugün bile bu durum çok değişmemiştir.

II. Dünya Savaşı'nda Batı ülkeleri birbirini o kadar zayıflatmıştı ki özellikle Suriye ve Irak ama diğer eski Osmanlı toprakları Hatay formülüyle geri kazanılabildi. Savaşı müteakip CHP Hükümeti buna yanaşmadığı gibi Soğuk Savaş ortamında Demokrat Parti de bu

konuda oldukça çekingen davranmıştır. Ayrıca Misak-ı Milli anlayışına uymayacak şekilde İsrail'i tanıyan ilk Müslüman ülke olunmuş ve daha sonraları Cezayir bağımsızlığına karşı Fransa desteklenmiştir.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra bağımsızlığını kazanan ülkelerde Osmanlı mirası çok canlıydı. Bu ülkelerde Osmanlı'dan kalan Türk kökenli bürokrat, işadami ve entelektüeller hem elit oldukları hem de bağımsızlık mücadelelerine katkıları dolayısıyla buldukları toplumda ciddi ağırlık sahibiydiler. Suriye'de ve Irak'taki Türkmenler ayrıca aktif ve organize idiler. Bu durum hem Osmanlı mirasının olumlu olması hem de bu kişilerin sosyal ve kültürel sermayesinin yüksek olmasıyla açıklanabilir. Örneğin, Libya bağımsızlığına kavuştuktan sonra Libya Kralı Senusi, Sadettin Koloğlu'nu kendine başbakan atamıştı (1950).

“

Arap topraklarında kurulan yeni devletler ne tam bağımsız olabilmiş ne de güçlü bir kalkınma sağlamıştır. Rusya dahil Batı desteği ile ayakta kalabilen bu rejimler, Arap Baharı sürecinde sarsılınca demokrasi istiyormuş gibi yaparak aslında halkların kendi kaderlerine karar verme sürecini baltalamıştır.

”

İki dünya savaşı arasında dünyada yaşanan derin ekonomik buhrana ek olarak, Ortadoğu halkları İngiliz,

Fransız ve İtalyan sömürgelerinin altında ciddi şekilde ezilmiştir. Bu yüzden zaten elinden zorla koparılan Arap halkları sömürgeci sonra Osmanlı'yı arar olmuştur. Örneğin, II. Dünya Savaşı'ndan sonra Türkmen Şükrü el-Kuvvetli de Suriye'de birkaç dönem başkanlık yapmıştı. Bu dönemde aynı Hatay ve İskenderun gibi referandum yapılsa Suriye'nin tamamı Türkiye'ye bağlanabilirdi. Ancak Menderes Hükümeti de bölge halklarını geri kazanmak yerine bugünkü Mısır gibi Batı'ya bağımlı politikalar yürütmeye yönelmiştir. Hatta Irak'ta da durum çok farklı değildi. Nerdeyse bütün Kuzey Irak'ı kapsayan Musul ve Kerkük Vilayeti'nde sadece Türkmenler ve Kürtler değil, Araplar da Türkiye'ye katılmak istiyordu. Hatta 1925 yılında yapılan referandumda Hatay gibi Türkiye'ye katılma kararı çıktığı ama İngilizlerin seçimde hile yaparak bunu engellediği bilinmektedir. Suriye Kürtleri de Iraktakilere farklı değildi. Hatta onların Türkiye'deki Kürt aşiretlerin uzantısı olmaları ve Kurmanci lehçesi konuşmaları dolayısıyla Türkiye'yle bağları daha güçlüydü. Bunun kanıtı olarak 1950'lerin ikinci yarısında Suriye ile Hatay yüzünden savaş ihtimali artınca savaş durumunda Türkiye'yi destekler diye Suriye Hükümeti sınırdaki Kürt köylerini boşaltmış ve yerlerine Arap vatandaşları yerleştirerek bir Arap şeridi oluşturmak istemiştir.

Arap topraklarında kurulan yeni devletler ne tam bağımsız olabilmiş ne de güçlü bir kalkınma sağlamıştır. Çoğu Rusya dahil Batı desteği ile ayakta kalabilen bu rejimler, Arap Baharı sürecinde sarsılınca

demokrasi istiyormuş gibi yaparak aslında halkların kendi kaderlerine karar verme sürecini baltamıştır. Demokrasisi ve kalkınmasıyla bölge halklarına da ilham kaynağı olan Türkiye'nin Misak-ı Milli ruhuna uygun şekilde bu halkların demokratikleşmesini ve bu sayede bağımsızlaşmasını desteklemesi çok doğal bir durumdur. Büyük güçlerin çıkarları yerine kendi halkına hizmet eden ülkelerle Türkiye çok daha kolay işbirliği yapacaktır. Tarihte olduğu gibi bugün de Türkiye sanayi, ticaret ve turizme dayalı bir ekonomisiyle komşularında istikrar ve kalkınma istemektedir.

Sonuç olarak Osmanlı İmparatorluğu, Batı Akdeniz, Kuzey Afrika ve Arap Yarımadası'nın güney sahillerinde oluşan Batı tehdidine karşı Arap coğrafyasını çok hızlı bir şekilde birleştirmiş ve yaklaşık 400 yıl korumuştur. Arabistan'ın cüz'i bir kısmını oluşturan Vahhabiler hariç, Arap topraklarının çok büyük çoğunluğu isyanlar yüzünden değil, savaşlarla zorla elimizden çıkmıştır. Bundan sonra da Osmanlı Devleti, Mısır, Libya ve Tunus gibi memleketleri geri kazanmak için bağımsızlık hareketlerine destek vermiştir. Misak-ı Milli bu anlayışı devam ettirerek Osmanlı sınırları içinde ve dışındaki Arap topraklarının bağımsızlığını savunmuştur. Bunu yaparken bu halklar bağımsızlığını kazansalar Türkiye ile birleşecekleri düşünülmüştür. 100 yıl sonra Arap Baharı, bölge halklarına yeniden bağımsızlık imkânı sunduğu için Doğu ve Batı'daki süper güçler ve içerde onlara bağımlı ve elitlerin desteği ile sabote edilse de bağımsızlık ve kalkınma talebi devam etmektedir. ■

BAE'NİN YEMEN'DEKİ YENİ STRATEJİSİ YENİDEN MEVZİLENME

BAE'nin aldığı karar tam anlamıyla bir geri çekilme ya da varlığını azaltma değil, aslında varolan stratejisini güncelleme girişimidir. Bu noktadan hareketle yazımızda BAE'nin Yemen'e yönelik aldığı "çekilme/askeri varlığın azaltılma" kararının ne anlama geldiği ve bu karara sebep olan gerekçelerin neler olduğu incelenecektir.

Doç. Dr. İsmail Numan Telci

ORSAM Başkan Yardımcısı

Ortadoğu siyasetinin son dönemde agresif dış politikasıyla öne çıkan aktörlerinden olan Birleşik Arap Emirlikleri'nin (BAE) Yemen'de 2015 yılından bu yana artırarak sürdürdüğü askeri varlığını azaltabileceğini açıklaması Abu Dabi'nin bölgeye yönelik politikalarına dair soru işaretlerini beraberinde getirdi. BAE'nin en etkin olduğu çatışma bölgelerinden olan Yemen'deki bu politika değişikliğinin ne anlama geldiği ve kararın bölge siyasetine nasıl etkilerinin olabileceği cevaplanması gereken sorular arasında. Öte yandan her ne kadar uluslararası gözlemciler BAE'nin açıklamasını, bir geri çekilme olarak yorumlasa da Abu Dabi yönetimi

Yemen'e yönelik alınan kararı bir "yeniden mevzilenme" şeklinde tanımlamıştır. Dolayısıyla BAE'nin bu kararı tam anlamıyla bir geri çekilme ya da varlığını azaltma değil, aslında varolan stratejisini güncelleme girişimidir. Bu noktadan hareketle yazımızda BAE'nin Yemen'e yönelik aldığı "çekilme/askeri varlığın azaltılma" kararının ne anlama geldiği ve bu karara sebep olan gerekçelerin neler olduğu incelenecektir. Çalışmada ayrıca kararın bölgesel aktörlerin Ye-

men'deki mücadelesine ne tür etkileri olabileceği de tartışılacaktır.

BAE'nin Yemen stratejisi

Şüphesiz Yemen savaşı ne Suudi Arabistan için ne de BAE için başarı getirmiştir. Yemen'e yönelik operasyonun başlıca aktörü olan Suudi Arabistan, Husilere karşı başlattığı savaş sonrasında zafer kazanamadıkları gibi kendi güvenliklerine yönelik ciddi tehditlerle karşı karşıya gelmiştir. Husileri, başkent Sana'dan çıkarmak

ve İran'ın bu ülkedeki etkisinin artmasını engellemek isteyen Riyad yönetimi, 2015 yılında Yemen'e yönelik askeri operasyon başlatmıştı. Ancak aradan geçen dört yılın sonunda operasyonun halen bu koalisyon adına bir başarı ürettiği söylenemez. Diğer taraftan İran destekli Husiler, Suudi Arabistan'ın başta Abha Havalimanı olmak üzere birçok noktasına yönelik sivillerin de zarar gördüğü saldırılar gerçekleştirmiştir.

Öte yandan Suudi Arabistan'ın koalisyon ortağı olan BAE'nin Yemen'deki öncelikli hedefi Riyad yönetiminden farklılaşmıştır. Her ne kadar BAE'nin Yemen müdahalesinin meşru hükümetini, devleti ve kurumlarının otoritesini geri getirmek, el-Kaide, Daeş, Husiler gibi unsurlarla mücadele et-

mek ve krize siyasi bir çözüm getirmeyi amaçladığı iddia edilse de BAE'nin Yemen'deki faaliyetlerinin temel motivasyonu "stratejik ulusal çıkarlar" olarak belirtilebilir. Diğer bir ifadeyle, Suudi Arabistan'dan farklı olarak BAE, Yemen'de İran'ın bu ülkedeki nüfuzunu kırmaktan ziyade, özellikle Yemen'in güneyinde etkili olarak bu ülkedeki karışıklıktan yararlanıp uluslararası ticarete büyük öneme sahip limanlar ve deniz ticareti geçiş noktalarında stratejik bir ülke konumuna gelmektir. Bu anlamda coğrafi açıdan stratejik bir konumda bulunan Sokotra adası ve Yemen'e yönelik gıda girişinin yaklaşık %90'ının ve insani yardımların yaklaşık %80'inin girişinin sağlandığı Hudeyde limanı BAE'nin Yemen siyasetinin belirlenmesinde önemli yere sahiptir. Suudi Arabistan önderliğindeki koalisyonun açtığı fırsat kapısından faydalanan BAE, yerli işbirlikçileri ile hem Sokotra Adası'nda hem de Hudeyde şehrinde stratejik yatırımlar yaparak nüfuzunu genişletmiştir.

BAE'nin Yemen stratejisini belirleyen bir diğer önemli unsur Güney Yemen'in stratejik önemidir. Güney Yemen'in BAE için kritik öneme haiz olmasının arkasında yatan sebeplerden en önemlisi Kızıldeniz üzerinden yapılan toplamda 3.8 milyon varil petrolün geçiş sağladığı bağlantı noktası olan Bab el-Mendeb Boğazı ile alakalıdır. Bu anlamda enerji sektöründe büyük bir güç olmak isteyen Abu Dabi'nin Eritre ve Cibuti gibi ülkelerde Dubai merkezli DP-World aracılığıyla limanlar elde ettiği bilinmektedir. Öte yandan yine bu bölgede son yıllarda askeri üs kurma faaliyetlerine de hız veren BAE, dünyanın

en işlek deniz ticaret rotalarından birinin çevresindeki tüm limanlara sahip olmak ve askeri açıdan da bölgeyi kontrol etmeyi hedeflemektedir. Bu politikasıyla BAE'nin Husilerle ve diğer radikal aktörlerle mücadele adı altında el-Hizam ve el-Hirak gibi milis kuvvetlerle ittifaklar yaparak Yemen'i ikiye ayırmayı hedeflediği ve Güney Yemen'deki limanları kontrol altına alarak bölgede söz sahibi olma peşinde olduğu söylenebilir. Dolayısıyla BAE'nin Yemen stratejisinin Yemen'i bölerek Aden limanından dünyanın geri kalanına ticaret yollarını güvence altına almak için kullanışlı bir güney devlet oluşturmak, Yemen'in doğal kaynaklarını istismar etmek ve bölgesel bir hegemon olarak kendisini güçlendirmek üzerine inşa edildiği şeklinde formüle edilebilir.

BAE'nin Yemen'deki motivasyonunun orayı kendi güvenlik uzantısı ve sosyo-ekonomik arkabahçesi olarak gören Suudi Arabistan'dan bu derece açık biçimde farklılaşması iki ülke arasındaki ittifakın doğasının da sorgulanmasına neden olmaktadır. Nitekim Riyad yönetiminin zaman zaman BAE'nin özellikle Yemen'e dair politikalarından rahatsızlık duyduğu bilinmektedir. Buradan hareketle BAE'nin Yemen'e dair politikalarını yeniden güncelleme ihtiyacı hissetmesinin arkasındaki başlıca nedenlerden birisi Suudi Arabistan yönetimiyle yaşanan bu fikir ayrılıklarıdır denilebilir. Özellikle İhvan-ı Müslimin bağlantılı İslah Partisi'ne yaklaşımlarında ve Kuzey-Güney öncelikleri konusunda iki ülke farklı düşünmektedir. Bu noktada Suudi Arabistan'ın endişelerini dikkate almayan BAE, iki

ülke arasındaki ittifakın zarar görmesi riskini de göze almış görünmektedir.

Nitekim BAE'nin Yemen'den askeri olarak çekilmesi ya da daha düşük yoğunluklu bir angajmanı tercih etmesi, Suudi Arabistan'ın Yemen politikasını da doğrudan etkileyecektir. Bu yönde bir politikanın herşeyden önce Suudi Arabistan'ın Yemen politikasında askeri açıdan yansımaları olacağı söylenebilir. Suudi Arabistan öncülüğündeki koalisyonun en önemli askeri kollarlarından birisini oluşturan BAE'nin Riyad'tan bağımsız olarak

yeni bir politika tercihinin gitmesi operasyonun, dolayısıyla Suudi Arabistan'ın bu ülkedeki mücadelesinin başarısızlığa uğramasına neden olabilecektir. Her ne kadar BAE ve fonladığı askerler Suudi Arabistan askerleri kadar Husilerle mücadele etmese BAE'nin askeri varlığını azaltması veya çekilmesi Suud liderliğindeki koalisyonun askeri operasyonel gücünü zayıflatacaktır. İkinci olarak BAE'nin askeri olarak çekilmesi veya askeri varlığını azaltması durumu Suudi Arabistan'ın Yemen sahasında siskışmasına ve belki de Husilerin

de dahil olduğu bir politik çözümü kabullenmesine yol açabilir. Böyle bir gelişme halihazırda Yemen meselesinden kaynaklı kırılmalar yaşanan BAE-Suudi Arabistan ittifakının daha da sorgulanmasına yol açabilir. Bu yönde bir gelişme 2015'ten bu yana ciddi bir başarının elde edilemediği Yemen'de Suudi Arabistan'ın daha da gerilemesine neden olurken, buna paralel olarak İran'ın etkisi artacaktır.

BAE'nin bu "yeniden mevzilenme" stratejisinin arkasında temelde üç nedenden bahsedilebilir. Bunlar BAE'nin savaşın askeri ve finansal maliyetini daha fazla karşılamak istememesi, Batı nezdinde insan hakları bağlamında giderek kötüleşen imajını düzeltme arzusu ve savaşı doğrudan müdahaleyle değil de ağırlıklı şekilde vekiller üzerinden devam ettirme isteğidir.

BAE'nin Yemen'deki Yeni Stratejisi: Yeniden Mevzilenme

BAE'nin Yemen'deki yeni stratejisini uluslararası medyada çokça dillendirildiği üzerine bu ülkedeki varlığını sona erdirmek ya da geri çekmek şeklinde değerlendirmek yanıltıcı olacaktır. Nitekim hem BAE kaynakları hem de Yemen'deki yerel kaynaklara göre bu yeni strateji bir geri çekilmeden ziyade "yeniden mevzilenme" olarak tanımlanabilir. BAE'nin bu "yeniden mevzilenme" stratejisinin arkasında temelde üç nedenden bah-

BAE, gözünü Yemen'in doğa harikası stratejik adasına çevirdi

Birleşik Arap Emirlikleri (BAE), Aden Körfezi ile Afrika Boynuzu arasındaki stratejik öneme sahip Yemen'e ait doğa harikası Sokotra Adası'nı, desteklediği güney ayrılıkçı silahlı milisleri kullanarak ele geçirmeye çalışıyor

Sokotra Adası

Hint Okyanusu'nda Aden Körfezi ile Afrika Boynuzu arasında kalan bölge dünya çapında masalsi doğasıyla tanınıyor. Doğal güzelliğinin yanı sıra konumuyla stratejik önem taşıyor

Adaya ait özel bitki türleri ziyaretçiler tarafından "dünya ötesi" şeklinde tanımlanıyor

BAE, paralı milis orduları, askeri kamp, üsler ve hapisaneler ağı oluşturarak Yemen'in güneyinde kendisine adeta bir "paralel Yemen" kurmakla suçlanıyor

Uluslararası Af Örgütü (Amnesty)
BAE'nin Yemen'de "savaş suçu işleyen milis gruplara dikkatsiz bir biçimde silah, zırhlı araçlar, makineli tüfekler ve top bataryaları sağladığını" açıkladı

New York merkezli İnsan Hakları Gözlemevi (HRW)
"BAE ve desteklediği grupların ülke genelinde kurduğu gizli hapisanelerde Husi milislerine ve kendisine rakip gruplara yaptığı işkence, kaçırma ve ortadan kaybolmalara" ilişkin detaylara yer verdi

2016
BAE, adadaki insani yardım faaliyetlerinin yanı sıra adaya bir askeri üs inşasına başladı

2017
Adada artan askeri varlığı üzerine Yemen içindeki bazı gruplar Emirlikleri adayı işgal etmeye çalışmakta suçlandı

30 NİSAN 2018
BAE, desteklediği güneyli ayrılıkçı milislerle Yemen Başbakanı Ahmed bin Dagir'in adada bulunduğu sırada, hava kargosuyla adaya zırhlı araçlar, tank ve ağır mühimmat çıkardı

Uluslararası meşruiyete sahip Yemen Hükümeti, BAE'nin adadaki girişimlerini "saldırı ve işgal" şeklinde niteledi

14 MAYIS
Suudi Arabistan'ın araya girmesiyle taraflar arasında anlaşma sağlandı. Güneyli ayrılıkçılar ve BAE, Sokotra'daki stratejik binaları merkezi hükümete teslim etti ve adadan çekildi

18 HAZİRAN 2019
BAE'ye bağlı milis grubu, adaya bir kez daha çıkarma yapmaya çalıştı ancak merkezi hükümete bağlı güçler ile milis güçler arasında yaşanan çatışmalar sonrası geri çekilmek zorunda kaldı

sedilebilir. Bunlar BAE'nin savaşın askeri ve finansal maliyetini daha fazla karşılamak istememesi, Batı nezdinde insan hakları bağlamında giderek kötüleşen imajını düzeltme arzusu ve savaşı doğrudan müdahaleyle değil de ağırlıklı şekilde vekiller üzerinden devam ettirme isteğidir.

Suudi Arabistan'ın girişimiyle başlatılan Yemen'deki askeri operasyona başından itibaren destek veren BAE, 2015'ten bu yana Yemen'de 100'den fazla askerini kaybederken savaşın her yıl milyarlarca doları bulan mali boyutunu da üstlenen başlıca aktörlerden olmuştur. Savaşın bu anlamda yorucu atmosferinden kurtulmak isteyen BAE, hem askeri kayıpları minimuma indirmeyi hem de savaşın maliyetinden sıyrılmayı hedeflemektedir. Bununla bağlantılı olarak BAE'nin yeni stratejisiyle benimsediği bir başka hedef, Yemen'deki varlığını vekiller üzerinden devam ettirmektir. Nitekim BAE tarafından desteklenen milis güçlerin artık hem askeri kapasite hem de teknik yeterlilik anlamında İran destekli Husilerle mücadele edebileceği düşünülmektedir. Bu sayede hem insani kayıplar azaltılacak hem de daha düşük maliyetli bir mücadele sürdürülmüş olacaktır. Son olarak, Yemen müdahalesi nedeniyle son dönemde Batı kamuoyunda imajı giderek kötüleşen BAE'nin yeni bir strateji benimsemesinde, bu anlamda da bir adım atma isteğinin olduğu belirtilebilir. Özellikle Yemen'deki insan hakları noktasında yoğun eleştirilere maruz kalan BAE, Yemen'deki askeri varlığına son vererek insani krizdeki payını olabildiğince unuttumak istemektedir.

“**BAE'nin Yemen'den çekilmesine yönelik iddiaların aslında gerçekliği tam olarak yansıtmadığı söylenebilir. Yerel işbirlikçilerini birer vekil olarak kullanmayı hedefleyen Abu Dabi yönetimi, Yemen'deki başarısız askeri politikasını çekilme illüzyonu ile örtbas etmeyi amaçlamaktadır.**”

Sonuç olarak BAE'nin Yemen'deki askeri varlığının geleceğine dair atılan adımların hem stratejik hem de taktiksel boyutu vardır. Dolayısıyla BAE'nin Yemen'den çekilmesine yönelik iddiaların aslında gerçekliği tam olarak yansıtmadığı söylenebilir. Yerel işbirlikçilerini birer vekil olarak kullanmayı hedefleyen Abu Dabi yönetimi, Yemen'deki başarısız askeri politikasını çekilme illüzyonu ile örtbas etmeyi amaçlamaktadır. Bu anlamda da BM çerçevesinde başlatılan siyasal geçiş sürecine katkı sağlama bahanesini de öne sürmektedir. BAE yetkilileri çekilmenin bir yıldan uzun süredir tartışıldığını, BAE'nin Stokholm Anlaşması'nın hayata geçirilmesine yardımcı olmak istediğini belirterek bölgeyi istikrarsızlaştırıcı faaliyetler yürüttüğüne dair ortaya konulan argümanları da ortadan kaldırmaya çalışmaktadır. Bunun yanında BAE merkezli başta Gulf News gibi medya kanallarıyla Abu Dabi'nin Yemen'deki “insani yardımları” basına servis edilmektedir. 2015-2019 arası %66'sı kalkınmaya

%34'ü de insani yardımlara olmak üzere toplamda 5.59 milyar dolarlık insani yardım yapıldığı iddia edilen BAE'nin insani krizdeki payı silinmeye çalışılmaktadır.

Son olarak 2011'deki Arap devrimlerinden bu yana bölgede statükonun korunması konusunda öne çıkan BAE, aktif politikayla Ortadoğu'nun önemli aktörlerinden birisi haline gelmiştir. Bu çerçevede BAE'nin Yemen'e yönelik yeni stratejisi Abu Dabi'nin bölgedeki aktivizmiyle bağlantılıdır. Libya'dan Sudan'a, Filistin'den Afrika Boynuzu'na, Suriye'den Yemen'e birçok konuda aktif bir politika izleyen BAE'nin bu aktivizmi, gelinen noktada Abu Dabi için ciddi zaafiyetleri beraberinde getirmektedir. Nitekim kapasitesi sınırlı bir ülkenin bu derece yoğun bir dış politika angajmanına girmesi bir noktadan sonra bazı konularda kontrol edilmesi mümkün olmayan sonuçların ortaya çıkmasına neden olabilecektir. Zorlandığı Yemen'de yeniden mevzilenme hamlesi de BAE'nin yoğun dış politika angajmanlarından en azından birisinden sıyrılarak, diğer daha öncelikli dış politika meselelerine yönelebilecek anlamında bir çıkış yolu olarak değerlendirilebilir. Bununla birlikte yukarıda detaylandırıldığı üzere, her ne kadar ciddi sıkıntıları beraberinde getirirse bile Yemen'deki mücadele BAE'nin tarafı olduğu bir dosya olmaya devam edecektir. ABD ve İsrail ile ilişkilerin en yakın düzeyde olduğu bir dönemde İran'a karşı mücadelede önemli sahalardan birisi olan Yemen'de BAE'nin askeri varlığını sona erdirebileceğini düşünmek yanıltıcı olacaktır. ■

Birleşik Arap Emirlikleri'nin Doğu Akdeniz Siyaseti Nasıl Şekilleniyor?

Mehmet Rakipoğlu

Doktora Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi, Ortadoğu Enstitüsü

“2015'te İtalyan ENI şirketi tarafından bulunan ve Zohr ismi verilen sahanın %10 hissesine sahip olan Mübadele Petrol şirketlerinin BAE merkezli olması Abu Dabi'nin Doğu Akdeniz'deki gelişmelere yönelik siyasetini etkilemektedir.”

Enerji uluslararası siyaseti etkileyen unsurların başında gelmektedir. Bu anlamda ABD ve birçok küresel aktör uzun yıllar boyunca dünyanın çeşitli bölgelerine yönelik politikalarını belirlerken enerji faktörünü de hesaba katmıştır. Bu anlamda özellikle 1908 yılında İran'da petrolün bulunmasıyla birlikte Ortadoğu'nun küresel siyasetteki önemi artmıştır. Fakat son yıllarda petrol rezervlerinin Körfez ülkeleri ve Suudi Arabistan özelinde giderek azalması ve ABD'nin kaya gazından petrol üretimini teknolojik ilerlemelerle daha kolay hale getirmesi küresel enerji ticaretini ve buna bağlı olarak da jeopolitik bir değişim yaşanmaktadır. Bu anlamda önemli dönüşümlerin yaşanacağına dair senaryolar ortaya atılmaktadır. Bu senaryolardan ilki petrolün öneminin azalmasıyla birlikte yenilenebilir enerji gibi birçok alternatif enerji türlerine yönelimin artmasıdır. Bu anlamda doğalgaza yönelik ilginin arttığı gözlemlenmektedir. Bu anlamda Doğu Akdeniz öne çıkmaktadır. İkincisi petrolün öneminin Ortadoğu ölçeğinde azalmasıyla birlikte aktörlerin petrol ve petrol dışı enerji tedarikinde kilit rol oynayan bölgeleri daha fazla mercek altına almalarıdır. Bu anlamda da Ortadoğu'nun enerji jeopolitiğindeki merkezi konumu doğalgaz ve petrol açısından önemli olan Doğu Akdeniz'e kaymaktadır.

Doğalgaz ve petrol rezervlerinin keşfedilmesinin ardından Doğu Akdeniz bölgesi ve çevresinin stratejik önemi artmıştır. Bölgede ortaya çıkan tabloda bölgesel aktörlerin ulusal çıkarlarını korumak ve yeni oluşan doğal gaz enerji jeopolitiğinden pay kapmak istediği görülmektedir. Doğu Akdeniz'de bulunan enerji yataklarına sınırdaş olan ülkeler dışında bölgesel aktörlerin de söz konusu jeopolitik rekabetten pay kapmaya çalıştığı görülmektedir. Aktörlerin münhasır ekonomik bölge olarak tanımladıkları bölgelerin çakışması bölgedeki jeopolitik rekabeti şiddetlendirmektedir. Böylesi bir konjonktürde Afrika Boynuzu'ndan Suriye'ye, Ortadoğu'nun birçok noktasında aktif siyaset izleyen Birleşik Arap Emirlikleri (BAE)

Doğu Akdeniz'deki gelişmelere dair nasıl bir strateji izlemektedir?

BAE'nin Doğu Akdeniz'deki enerji rekabetindeki pozisyonu nasıl şekillenmektedir? Bölgenin birçok noktasında görünmeyen fakat çok etkin şekilde hareket eden BAE'nin Doğu Akdeniz politikası dış politika parametreleriyle ne kadar ilişkilidir? Türkiye-BAE gerilimi Abu Dabi'nin Doğu Akdeniz politikasını etkiliyor mu?

2015'te İtalyan ENI şirketi tarafından bulunan ve Zohr ismi verilen sahanın %10 hissesine sahip olan Mübadele Petrol şirketlerinin BAE merkezli olması Abu Dabi'nin Doğu Akdeniz'deki gelişmelere yönelik siyasetini etkilemektedir. BAE'li üst düzey yetkililer Doğu Akdeniz'deki gelişmelere dair net ve keskin bir söylem belirtmemiş olsa da Abu Dabi'nin dış politik parametreleri ve içerisinde olduğu ittifak ağları BAE'nin Doğu Ak-

deniz'deki enerji rekabetindeki pozisyonunu ortaya koymaktadır.

“
Özellikle dış politika parametreleri arasında “seküler vizyonu” benimsemiş olan BAE, mezkur ülkelerdeki süreçlere doğrudan veya dolaylı dahil olmuştur. Abu Dabi yönetimi ülkeyi de facto olarak yöneten Veliiaht prens Muhammed bin Zayid'in dış politikada siyasal İslam'ı ve her türlü İslamcı mobilizasyonu ortadan kaldırma planına paralel olarak hareket etmiştir.
 ”

BAE Dış Politikası ve Türkiye Karşıtlığı

2010 sonrası yaşanan gelişmeler bölgesel aktörlerin birbirleriyle olan ilişkilerini derinden etkilemiştir. Arap devrimleri olarak nitelendirilen süreçlerde Tunus, Suriye, Mısır gibi ülkelerdeki rejimlerden Tunus'ta rejim yerini demokratik bir siyasete bırakmış, Mısır'da rejim devrime kısa süreli boyun eğmiş fakat sonrasında karşı devrim/darbe süreci yaşanmış, Suriye'de ise devlet çökmüş olmasına rağmen rejim ayakta durabilmiştir. Gerek Mısır'daki karşı devrim/darbe süreci gerekse Suriye'de Esed rejiminin ayakta kalması hatta gerekse Libya'da darbeci General Halife Hafter'in ayakta durması ve ilerleyişi bölgesel ve küresel aktörlerin pozisyonları ve siyasetleriyle yakından ilgilidir.

Özellikle dış politika parametreleri arasında “seküler vizyonu” benimsemiş olan BAE, mezkur ülkelerdeki süreçlere doğrudan veya dolaylı dahil olmuştur. Abu Dabi yönetimi ülkeyi de facto olarak yöneten Veliath prens Muhammed bin Zayid’in dış politikada siyasal İslam’ı ve her türlü İslamcı mobilizasyonu ortadan kaldırma planına paralel olarak hareket etmiştir. Bu anlamda Müslüman Kardeşler’i (İhvan) 2014’te terör örgütü listesine alan BAE seküler Arap milliyetçiliği ve ılımlı İslam gibi projelerle İhvan’ı bölgesel ve küresel çapta etkisiz hale getirmeye çalışmaktadır. Seküler Arap milliyetçiliği vizyonu BAE’nin Suriye politikasında tezahür etmiştir.

Abu Dabi yönetimi halk ayaklanmalarına karşı kimyasal silahlar dahil olmak üzere kendi halkına karşı acımasızca davranan Beşar Esed rejimiyle ilişkileri yeniden restore etmiştir. Aralık 2018’de Şam büyükelçiliğini yeniden açan BAE yönetimi Esed’i Arap Ligi’ne dahil etmeyi de planlamaktadır.

Bu strateji Suriye özelinde İhvan düşmanlığı dolayısıyla siyasal İslam karşıtlığı ile şekillenirken aynı zamanda Türkiye karşıtlığına da hizmet etmektedir. Özetlemek gerekirse BAE seküler Arap milliyetçiliği bağlamında Esed rejimini kullanarak İhvan’ı ve Türkiye’yi Suriye ölçeğinde sınırlandırmak istemektedir. Öte yandan BAE’nin ılımlı İslam projesi de İhvan karşıtlığı ve Türkiye düşmanlığı ile bağlantılandırılabilir. Eski bir İhvan destekçisi olan Şeyh Abdullah bin Beyye’nin BAE ve Suudi Arabistan ile yakınlaşması da bu minvalde okunmalıdır. Hamas ve diğer silahlı hareketlere destek veren Katar’ı ve Özgür Suriye Ordusu (ÖSÖ) gibi oluşumları destekleyen Türkiye’yi hedef alan bu siyasi proje bir dönem Türkiye’deki Fetullahçı Terör Örgütü (FETÖ) tarafından hayata geçirilmiştir. Dolayısıyla BAE’nin ılımlı İslam siyaseti FETÖ’den bağımsız görülmemelidir.

Öte yandan BAE-FETÖ arasında yakın ilişkiler olduğuna dair somut

veriler bulunmaktadır. Bu durum Abu Dabi’nin Suriye krizi, 15 Temmuz politikalarına net şekilde görülmektedir. Özellikle BAE dışişlerinden sorumlu Devlet Bakanı Enver Gargaş yaptığı açıklamalar BAE’nin Türkiye düşmanlığını ortaya koymaktadır. Gargaş twitter hesabından yaptığı açıklamalardan birinde Türkiye’nin komşu Arap ülkelerine (Suriye kastediliyor) yönelik politikalarının akıllıca olduğunu ve Ankara’nın “Arap ülkelerinin egemenliğine saygı duyması” gerektiğini ifade etmiştir. Gargaş bir başka tweetinde de Türkiye’nin Arap ulusal güvenliğine tehdit olduğunu belirtmiştir. Bu minvalde Gargaş, Türkiye-BAE arasındaki anlaşmazlıkları bir üst perdeye taşımak amacıyla Türk-Arap gerilimi gibi lanse etmektedir. Suriye’de Esed rejimi ile istihbari bilgi paylaşımında bulunan BAE’nin PYD/YPG terör örgütünü de desteklediğine dair önemli bulgulara rastlanmaktadır. Özellikle Blackwater şirketinin BAE için oluşturduğu ekibin YPG saflarında görülmesi bu anlamda önemli bir

gelişme olarak görülmüştür. BAE'nin 15 Temmuz darbe girişimindeki rolü de Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan başta olmak üzere birçok üst düzey siyasi tarafından üstü kapalı ima edilmiştir. ABD Büyükelçisi Yusuf El-Utaiba birçok defa BAE'nin Türkiye'yi hiçbir şekilde hiçbir yerde görmek istemediğini birçok defa dile getirmiş ve e-maillerinin ortaya çıkmasıyla BAE'nin darbe girişimindeki rolü ortaya çıkmıştır. Ayrıca BAE'nin darbe desteğinin yanında PYD terör örgütüne benzer şekilde FETÖ desteği de bilinmektedir. Nitekim Türkiye karşıtı yayınlar yapan Ahval News'ın finansörü BAE ve Muhammeed Dahlan'dır. Genel yayın yönetmeni FETÖ firarisi Yavuz Baydar'dır. Dolayısıyla BAE'nin FETÖ ile derin bir ilişkisi vardır. Katar ablukası, Sudan ve Cezayir'deki ayaklanmalar, Filistin ve Yüzyılın Anlaşması, Libya'daki gelişmeler, Yemen'deki iç savaş gibi birçok bölgesel meselede BAE Türkiye karşıtı pozisyon almaktadır. Bu anlamda BAE'nin Doğu Akdeniz'deki rekabetteki pozisyonu da Türkiye karşıtlığı üzerinden şekillenmektedir. Ayrıca BAE'nin Doğu Akdeniz siyaseti dahil olduğu blok siyasetinden de etkilenmektedir.

BAE'nin İsrail ve Mısır ile yakın ilişkiler sürdürmesi Abu Dabi'nin Doğu Akdeniz siyasetini etkilemektedir. BAE İsrail ile enerji, emlak, yatırım ve askeri alanlarda yakın ilişkiler takip etmektedir.

Blok Siyaseti

2010 sonrası gelişmeler bölgesel ölçekte bloklaşmaların oluştuğunu ortaya çıkarmıştır. 5 Haziran 2017'deki Katar krizi de bu bölgesel bloklaşmayı derinleştirmiştir. Bu anlamda BAE'nin İsrail- Suudi Arabistan- Bahreyn'in dahil olduğu karşı devrim/darbe süreçlerini destekleyen blok içerisinde yer aldığı söylenebilir. Bu blok siyasetinde BAE'nin İsrail ve Mısır ile yakın

ilişkiler sürdürmesi Abu Dabi'nin Doğu Akdeniz siyasetini etkilemektedir. BAE İsrail ile enerji, emlak, yatırım ve askeri alanlarda yakın ilişkiler takip etmektedir. Dolayısıyla BAE'nin Doğu Akdeniz'de İsrail karşıtı bir siyaset izlemesi mümkün gözükmemektedir. Benzer şekilde 3 Temmuz darbesini finanse eden ve siyasal anlamda Arap dünyasında Mursi karşıtlığının benimsenmesi yönünde

faaliyetlerde bulunan BAE, Sisi rejimiyle yakın ilişkilere sahiptir. Dolayısıyla BAE'nin Mısır'ı Arap devrimlerinin durdurulması noktasında önemli bir eşik olarak görmesi de Abu Dabi'nin Doğu Akdeniz'de Kahire ile paralel hareket etmesine neden olmaktadır. Bu anlamda Doğu Akdeniz'de kilit rol oynayan Mısır'ın siyasi pozisyonu BAE'nin Doğu Akdeniz siyasetini etkilemektedir. Bu anlamda BAE

İsrail ve Mısır'ın peşine takılarak halihazırda dış politikasında var olan Türkiye düşmanlığını devam ettirmektedir.

Sonuç olarak BAE'nin Doğu Akdeniz siyasetini iki temel unsur şekillendirmektedir. Bunlardan ilki BAE'nin seküler dış politik vizyonu ve Türkiye karşıtlığıdır. İkincisi BAE'nin dahil olduğu blok siyasetinin Abu Dabi'nin Doğu Akdeniz siyasetine yönelik etkisidir. Statü-

kocu aktörler arasında zikredilen BAE'nin Suudi Arabistan- İsrail- Mısır ve Bahreyn gibi aktörlerden oluşan bölgedeki güçlü bloklardan birisine dahil olması Doğu Akdeniz'deki gelişmelerle paralel değerlendirildiğinde Abu Dabi'nin Doğu Akdeniz politikası ortaya çıkmaktadır. BAE, İsrail-Mısır gibi Doğu Akdeniz'de Türkiye karşıtı siyaset izleyen aktörlerin peşinden giderek bir siyaset izlemektedir. ■

KÖRFEZ'DE ARTAN AMERİKAN ASKERİ VARLIĞI

“

Sahip olduğu doğal kaynakların yanında jeopolitiği ile Körfez bölgesi, son yüzyılda büyük güçler için her daim önemini korumuştur. Az sayıda nüfusa sahip olmasının yanında, ekonomik gelir olarak dünya ortalamasının üstünde olması, Körfez ülkeleri için uluslararası müttefikler edinmeyi önemli bir dış politika amacı haline getirmiştir.

”

Gökhan Erel

Araştırma Asistanı, ORSAM

2019 yılının ilk yarısını geride bıraktığımız günlerde, Körfez bölgesinde politik ve ekonomik nedenler ile desteklenmiş, bölge dışından devletlerin dış politika amaçları doğrultusunda şekillenen jeopolitik gerginliklerin hat safhada olduğuna tanıklık ettik. Amerikan politika yapıcılarının (Mike Pompeo, Mike Pence, John Bolton) İran'a yönelik tavırlarını sertleştirmeleri, üzerinden iki yıl geçmiş olmasına rağmen Katar ambargosunun kaldırılmamış olması, Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri (BAE)'nin Yemen, Libya ve Suriye'deki savaşlara müdahaleleri, ayrıca Sudan

ve Cezayir’de son dönem politik gelişmelere aktif taraf olmaları, Cemal Kaşıkçı cinayetinin yankılarının devam etmesi, Körfez bölgesinde güvenlik temelli politikaların gündemi işgal etmesine sebep olmaktadır. Bu sebepten, bölgedeki son gelişmeler de değerlendirildiğinde, Mayıs ayında Körfez bölgesinde artan gerilimlerin yarattığı ortamın devam edeceği öngörülebilir.

Körfez bölgesinde gerilimi tetikleyen ve bu yazıda ele alınacak başlıca husus, Trump yönetiminin İran’a yönelik baskılarını artırması ve İran yönetiminin nükleer anlaşmayı (Kapsamlı Ortak Eylem Planı -Joint Comprehensive Plan of Action) devam ettirmeyi isteyen AB ülkelerine 7 Temmuz’a kadar süre vermesidir. İki ülke arası gerilimin tırmanması, Körfez ülkelerinin de gündemini meşgul etmektedir. Bu ortamda Tahran yönetimi, eğer nükleer anlaşma kurtarılamazsa tekrar daha yüksek seviyede uranyum zenginleştirilebileceğinin sinyallerini vermiş ve bu gelişme güvenliklerinin temini için ABD’nin politik ve lojistik desteğine bel bağlamış Körfez ülkeleri nezdinde tedirginliğe yol açmıştır.

Trump yönetimi, 2018 yılı mayıs ayında İran nükleer anlaşmasından çekildiğini açıklamış ve bu kararı takip eden 90 ve 180 gün sonra iki set halinde yaptırımları aşamalı olarak uygulamaya koymuştur. Daha sonra, “maksimum baskı” (*maximum pressure*) politikası dâhilinde İran’ın petrol ihracatını sıfıra indirme amacına ulaşmaya çalışmış, aralarında Türkiye’nin bulunduğu sekiz ülkeye daha önceden tanınan İran’dan petrol alımı konusunda muafiyetleri 2 Mayıs tarihi itibari ile kaldırmıştır.

“**Körfez bölgesinde, ABD ve İran arasında tırmanan gerilimlerin ortasında, Trump yönetimi Mayıs ayının başlarında bölgeye halihazırda Akdeniz’de bulunan U.S.S. Abraham Lincoln’ü ve B-52 bombardıman güçlerini göndermişti. Fakat Haziran ayının ilk haftası itibariyle ABD’nin gönderdiği gemiler ve İran güçleri arasında henüz herhangi bir karşılaşma yaşanmadı.**”

Temel bir argüman olarak, Körfez bölgesinde bu tip jeopolitik gerilimlerin artmasının bölgede Ame-

rikan askeri varlığının artmasına neden olduğunu savunabiliriz. Fakat Körfez bölgesinde tekdüze bir Amerikan askeri varlığından söz etmek mümkün değildir. Bu sebepten ötürü, bölgede Amerikan askeri varlığı ile neyin kastedildiğinin açıklığa kavuşturulması sağlıklı olacaktır. Askeri unsurların varlığı ile anlatılmak istenen; ABD ve Körfez ülkeleri arasında gerçekleştirilen askeri teçhizat alışverişi ve bölgede ABD’nin -istifa edip etmeme durumuna bakılmaksızın- kullanım haklarının bulunduğu askeri üsler, tesisler, limanlar ve buralarda bulunan teçhizatların ve askeri unsurların sayısındaki nicel artış, askeri varlık bağlamında konu edilebilir.

Gerilimler sonucu artan Amerikan askeri varlığı

Sahip olduğu doğal kaynakların yanında jeopolitiği gereği Körfez bölgesi, son yüzyılda büyük güçler için her daim önemini korumuştur. Az sayıda nüfusa sahip olunmasının yanında, ekonomik gelir olarak dünya ortalamalarının üstünde olunması, Körfez ülkeleri için uluslararası müttefikler elde etmeyi önemli bir dış politika amacı olarak ortaya çıkarmıştır. Bu sebepten ötürü Körfez ülkeleri, 1980’li yılları takiben ABD ile ikili savunma ve işbirliği anlaşmaları imzalamışlardır. Güvenlik temini için bir süper güce güvenilmesi hem Körfez ülkeleri hem de ABD açısından tamamlayıcı bir rol oynamıştır.

Stockholm Uluslararası Barış Araştırmaları Enstitüsü (SIPRI)’nin ya-

ynladığı verilere göre, özellikle 2015 yılında imzalanan nükleer anlaşma dâhilinde ekonomik yaptırımların aşamalı olarak kaldırıldığı İran'da, askeri harcamalara tekrar önem verilmeye başlandığı görülmektedir. Her ne kadar yaptırımların yeniden uygulanması sebebiyle ekonomik anlamda askeri harcamalara çok büyük paylar ayrılmasa da anlaşma sonrası bu performans önem arz etmektedir

Askeri harcamaların artırılması ve yaptırımların tekrar uygulanmaya başlaması, Körfez ülkelerini de bu gerginlikte bir taraf tutmaya zorlamaktadır. Körfez bölgesinde, ABD ve İran arasında tırmanan gerilimlerin ortasında, Trump yönetimi Mayıs ayının başlarında bölgeye halihazırda Akdeniz'de bulunan U.S.S. Abraham Lincoln'ü ve B-52 bombardıman güçlerini göndermişti. Fakat Haziran ayının ilk haftası itibariyle ABD'nin gönderdiği gemiler ve İran güçleri arasında henüz herhangi bir karşılaşma yaşanmadı.

Bunun yanında, Körfez'e büyük sayıda asker gönderileceği söylenilerinin ortasında Trump yönetimi, bölgeye 1500 askerin daha gönderileceğini Savunma Bakan

Vekili Patrick Shanahan tarafından duyurdu. Washington'ın bölgeye yüz bin asker göndereceği, ABD Merkez Kuvvetler Komutanlığı (CENTCOM)'un böyle bir talep gerçekleştirdiğinin konuşulduğu bir ortamda Trump yönetiminden, "eğer asker gönderilmesi gerekirse bu sayının yüz binden fazla olacağı" açıklamaları gelmişti.

Özellikle 12 Mayıs ve 14 Mayıs tarihlerinde, ilk önce BAE'nin Umman Körfezi'ne bakan ve Hürmüz Boğazı'na 70 mil mesafedeki Fuceyre Emirliği'nde 4 petrol tankerinin ikisine sabotaj saldırısının gerçekleşmesi ve ardından iki gün sonra Suudi Arabistan'ın birbirlerine yaklaşık 160 km uzaklıktaki el-Duvedmi ve Afif kentlerindeki petrol pompa istasyonlarına Silahlı İnsansız Hava Araçları (SİHA) ile saldırılar düzenlenmesi bölgede ABD ve İran arasındaki gerginlikleri artırdı.

1500 askeri personelin 900 kadarı doğrudan bölgeye sevk edilirken, 600 kadar askeri personel halihazırda Körfez bölgesinde görevde olan ve bu karar dahilinde görev süreleri uzatılan askeri personelleri kapsamaktadır. Trump'ın, görevlendirilen 1500 askeri personelin "koruyucu roller" üstleneceğini belirtmesinin ardından, söz konusu askeri personelin Patriot bataryalarında sorumluluk üstleneceği açıklandı.

ABD'nin askeri varlığını 1500 personel daha ile artırmasının, son dönemde İran ile yaşanan bir diğer gerginlik hasebiyle olduğu savunulabilir. Söz konusu gerginlik, ABD'nin İran Cumhuriyet Muhafızları Ordusu'nu "terörist örgütler" listesine alması ve böylece ordunun Ortadoğu'yu da aşan eylem alanını ve kapasitesini kısıtlamasıydı. ABD'nin bu eylemine karşılık, İran Cumhurbaşkanı Hasan Ruhani de Ortadoğu'daki Amerikan askeri personellerinin terörist unsur ilan edildiğini duyurmuştu.

Özellikle 12 Mayıs ve 14 Mayıs tarihlerinde, ilk önce BAE'nin Umman Körfezi'ne bakan ve Hürmüz Boğazı'na 70 mil mesafedeki Fuceyre Emirliği'nde 4 petrol tankerinin ikisine sabotaj saldırısının gerçekleşmesi ve ardından iki gün sonra Suudi Arabistan'ın birbirlerine yaklaşık 160 km uzaklıktaki el-Duvedmi ve Afif kentlerindeki petrol pompa istasyonlarına Silahlı İnsansız Hava Araçları (SİHA) ile saldırılar düzenlenmesi bölgede ABD ve İran arasındaki gerginlikleri artırdı. Saldırıların sonrasında ABD ve Körfez ülkelerinin ortak kanısı, saldırıların İran tarafından yapıldığı ve yahut İran destekli Hizbullah

ya da Husi milisleri tarafından gerçekleştirildiği yönündeydi. Konuyla ilgili olarak, ABD Ulusal Güvenlik Danışmanı John Bolton, saldırıların İran tarafından yapıldığını "kanıtlar" belgelerin Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (BMGK)'ya sunulacağını belirtti.

Körfez bölgesindeki stratejik noktalar

ABD'nin Körfez bölgesindeki askeri varlığı konusunda, Katar, Bahreyn ve BAE'nin ön plana çıktığı savunulabilir. Üç ülkenin önemi, çok sayıda teçizat ve askeri personel barındıran askeri yerleşkelerin buralarda konuşlanmasından kaynaklanmaktadır. Bahreyn'e bakıldığında ABD donanmasının 5. Filosuna ev sahipliği yaptığı görülürken, ayrıca 5,000 –7,000 arasında askeri personeli barındırmaktadır.

5. Filonun unsurlarının, Kızıldeniz, Umman Körfezi, Hürmüz Boğazı, Süveyş Kanalı ve Bab'el Mendep Boğazı'nda zaman zaman devriye gezmesinden ötürü, Bahreyn önemli bir stratejik nokta olarak

kabul edilebilir. Katar'da ise, ABD'nin son dönemde yenileme ve genişletme çalışmalarında bulunduğu el-Udeyde üssü bulunmaktadır. ABD'nin Körfez'deki en büyük askeri üssü olan el-Udeyde ve ilgili yerleşkelerde 10,000 dolaylarında ABD askerinin bulunduğu tahmin edilmektedir.

Bahreyn'de bulunan ABD deniz hava üssü, Katar'da bulunan el-Udeyde hava üssü ve BAE'de bulunan el-Dhafra hava üssü arasındaki en uzak mesafe yaklaşık 485 km'dir. Bahreyn ile Katar'daki yerleşkeler arası mesafenin yaklaşık 150 km ve BAE ile Katar'da bulunan yerleşkeler arası mesafelerin yaklaşık 335 km olduğu hesaba katıldığında, yerleşkedeki personel ve teçizatın harekete geçirilmesi uzun zaman almayacaktır.

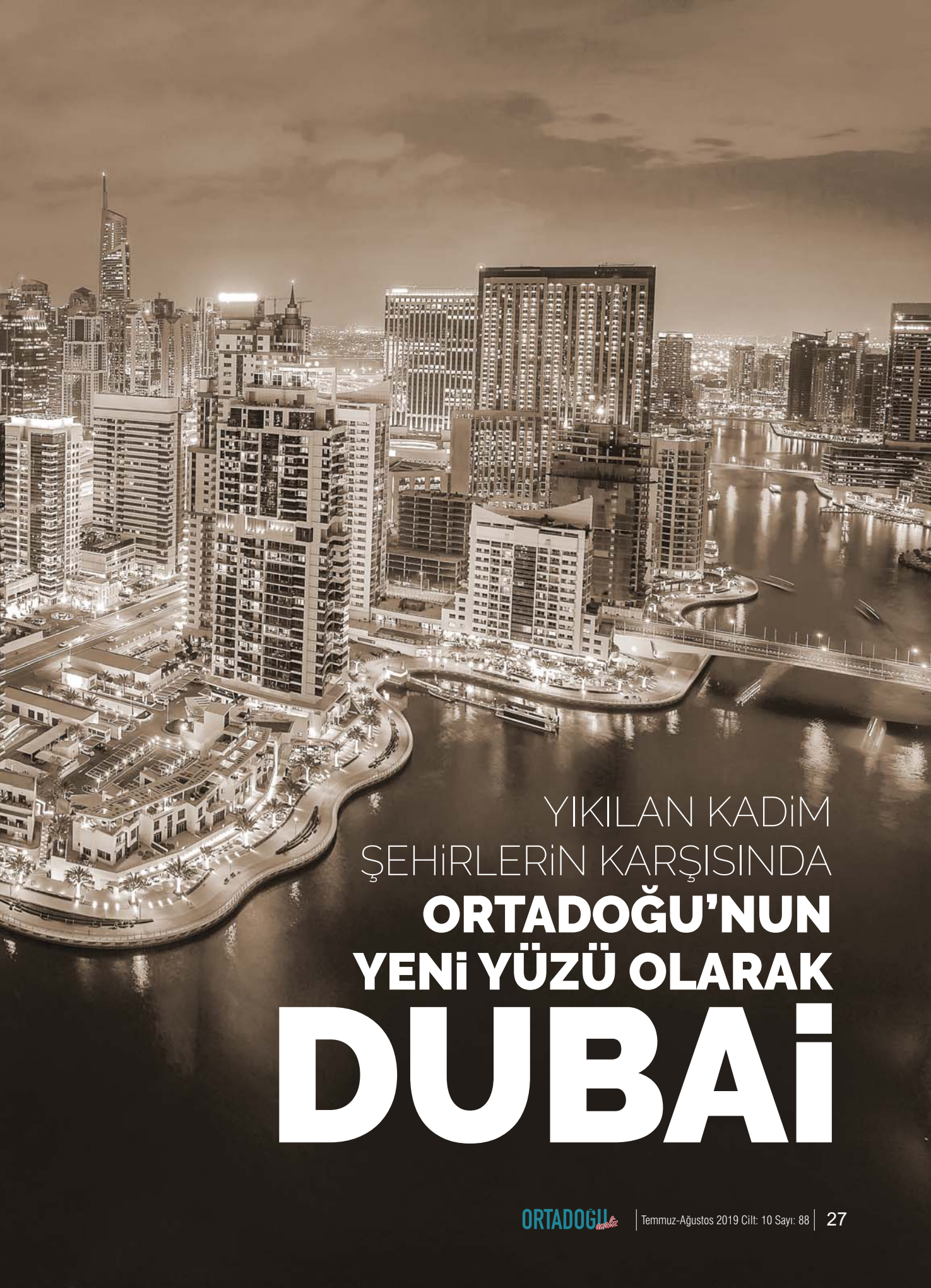
BAE'ye bakıldığında, ABD'nin ülkede 5,000 dolaylarında askeri personel bulundurmasının yanında, el-Dhafra hava üssünde ve Dubai'de bulunan Jebel Ali Limanı'nda kullanım hakları bulunmaktadır. Son dönemde, Bahreyn ve BAE'nin ABD'den toplamda 6 milyar doları bulan Patriot füzelerini ve gerekli teçizatları satın almaları da Körfez ülkelerinin ABD ile savunma ve güvenlik ilişkilerini artırdıklarını ve bu müttefiklik ilişkisine olan güvenlerini tazelediğini gösteren bir gelişme olarak öne çıkmaktadır.

Ayrıca, Bahreyn'de bulunan ABD deniz hava üssü, Katar'da bulunan el-Udeyde hava üssü ve BAE'de bulunan el-Dhafra hava üssü arasındaki en uzak mesafe yaklaşık 485 km'dir. Bahreyn ile Katar'daki yerleşkeler arası mesafenin yaklaşık 150 km ve BAE ile Katar'da bulunan yerleşkeler arası mesafelerin yaklaşık 335 km olduğu hesaba katıldığında, yerleşkedeki personel ve teçizatın harekete geçirilmesi uzun zaman almayacaktır.

Sonuç olarak, Körfez bölgesinde artan gerilimlerin en somut sonuçlarından birisinin ABD'nin bölgedeki askeri varlığını artırması olduğu savunulabilir. Körfez'de hâlihazırda savunma ve işbirliği anlaşmaları çerçevesinde bütün Körfez İşbirliği Konseyi üye ülkelerinde ABD askeri varlığı bulunmaktadır. Son dönemlerde ABD ve İran arasındaki gerginliklerin tırmanması, Körfez ülkelerini de tarafgir bir tutuma itmiş ve güvenlik ikilemleri oluşmasına sebep olmuştur. ■

2011'e kadar denge politikası yürüten ve ekonomik kalkınmayı önceleyen BAE, bu tarihten sonra Arap coğrafyasında yaşanan hemen her kırılma noktasında aktif ve kritik roller üstlenmeye başlamıştır. Arap Baharı olarak adlandırılan sürecin BAE'deki tecellisi, Libya ve Tunus gibi yıkım yaşayan birçok Arap ülkesinin aksine, daha çok küresel sistemle uyumcu bir tavır olarak belirmiştir. Bu paradoks, emirliğin proje odağı olan Dubai'de daha açık bir şekilde okunabilir.

Doç. Dr. Sertaç Timur Demir
Gümüşhane Üniversitesi Öğretim Üyesi

YIKILAN KADİM
ŞEHİRLERİN KARŞISINDA
ORTADOĞU'NUN
YENİ YÜZÜ OLARAK

DUBAİ

Bir iktidarın şehirlerini ve insan ilişkilerini tasarlama biçimi, onun kendisiyle ve dış dünyayla kurduğu düzene ayna tutar. Yaşadığımız ev ve oda dekorasyonlarımız bile, ruh halimizin ve dünya görüşümüzün tezahürüdür. İkamet ettiğimiz ilçeler, hatta mahalleler sosyo-ekonomik ve ideolojik tarafımızın ifşacıları olabilir. Bu, insanlığın ilk günden beri yalnızca mekânlarda yaşamadığını; ayrıca mekânları yaşadığını da ifade eder. Tebdil-i mekânda ferahlık olduğunu buyuran Hz. Peygamber (sav), böylece mekân ile ruh arasındaki ontolojik etkileşimin altını çizmiştir.

Şehirler de, orada yaşayanların hatıralarıyla ve hafızasıyla yüklüdür. Yıkılmadan önceki Bağdat, Şam ve Halep gibi şehirlere baktığımızda; esaslı bir mimari eserden çok, bu eserlerden taşan kadim bir medeniyetle aracısız rabita kurduğumuzu fark etmemiz bundandır. Bugünse bu viran şehirler yine bir insanlık tecrübesini simgelerler:

Yani savaş ve yıkımın tecrübesini. Aynı şey rekabetçi, hırslı ve koşuşturmalı Batı uygarlığının izlerini taşıyan Londra, Paris ve New York gibi kentler için de geçerlidir. Peki ya Ortadoğu şehirleri –örneğin Dubai bize ne söyler?

Bu yazı Ortadoğu siyaseti ekseninde son günlerde sıklıkla gündeme gelen Birleşik Arap Emirleri'ni (BAE) –daha özeldede yedi emirliğinden biri olan Dubai'deki pek de sıradan olmayan gündelik yaşamı anlamaya çalışmaktadır. 2011'e kadar denge politikası yürüten ve ekonomik kalkınmayı önceleyen BAE, bu tarihten sonra Arap coğrafyasında yaşanan hemen her kırılma noktasında

aktif ve kritik roller üstlenmeye başlamıştır. Arap Baharı olarak adlandırılan sürecin BAE'deki tecellisi, Libya ve Tunus gibi yıkım yaşayan birçok Arap ülkesinin aksine, daha çok küresel sistemle uyuşmacı bir tavır olarak belirmiştir. Bu paradoks, emirliğin proje odağı olan Dubai'de daha açık bir şekilde okunabilir.

“
Bölgede yaşanan bunca gerilim ve bölünmeci birlikteliklerin yanında, bir tarafta tamamen yok olan bir cephe ve onun tam karşısında sıfırdan inşa olan yeni bir Arap figürü belirmiştir. Başta ABD ve İsrail olmak üzere Batılı iktidarlar tarafından da bir proje ve model olarak takdim edilen bu yeni imgenin en sembolik örneği hiç şüphesiz Dubai'dir.
 ”

Hakikat ve Vitrin Paradoksu

Koşullara göre olabildiğince faydacı bir şekilde tedbirini alan Abu Dabi yönetimi, bu noktadan itibaren tercihini Suudi Arabistan'dan yana –yani Kızıldeniz Birliği ilkelerine paralel olarak İsrail ve ABD'ye uyumlu kılmıştır. Darbe sonrası Mısır'ını da içine alan ve Ürdün, Yemen, Cibuti, Somali ve Sudan'ı kapsayan bu birlik, Gelişmiş Ortadoğu Projesi'nin hemen tüm manevralarını içselleştiren bir fikir telakkisi içinde, evvela İran ve Katar, sonrasında Türkiye ile sorunlu bir ilişki tarzını benimsemiştir. Öyle ki bu durum, Cemal Kaşıkçı cinayetinin ardından suikast ve bomba eğitimi almış iki UAE ajanının Milli İstihbarat Teşkilâtı'nın operasyonu sonrası yakalanmasıyla beraber iyice ayyuka çıkmıştır.

Bölgede yaşanan bunca gerilim ve bölünmeciliklerin yanın-

da, bir tarafta tamamen yok olan bir cephe ve onun tam karşısında sıfırdan inşa olan yeni bir Arap figürü belirmiştir. Başta ABD ve İsrail olmak üzere Batılı iktidarlar tarafından da bir proje ve model olarak takdim edilen bu yeni imgenin en sembolik örneği hiç şüphesiz Dubai'dir. Nitekim Dubai, köksüz bir kültürün ve verimsiz bir coğrafyanın orta yerinde Batı tarzı modernleşmenin hem gözcü hem de vahşi ve hissiz geleneğini temsil etmektedir. O kadar ki, ABD eski başkanı Bill Clinton da 2005 yılında Dubai'de yaptığı konuşmada burada İslami ve Batılı değerlerin kaynaştığını belirtmiştir!

Yıkıcı ve keskin bir değişimden bahsetmişken, bu kırılmayı en iyi resmeden diğer enteresan figürler ise Suudi Arabistan ve BAE'nin velayet prensleridir. Dubai özelinde vurguladığım hakikat ve vitrin çelişkinin kişide vücut bulmuş hali olarak prensler, çağdaş dünyanın iktidar temayüllerine paralel ve akıl almaz bir lüks ve şatafat içinde, Ortadoğu'nun harap yüzünü örtmeye / örtbas etmeye çalışır gibidir.

Dubai bu arzunun mekânsal izdüşümüdür. Nitekim Dubai "altının şehri" olarak bilinmektedir. Her şeyin altın kaplamalı olduğu ve altın nispetinde değer bulunduğu tuhaf bir dünya.

Figür 1. Bir uzay şehri mi, Batı kenti mi, Dubai mi?

Zoraki İmajlar

Jim Krane'nin "City of Gold: Dubai and the Dream of Capitalism" adlı kitabında belirttiği gibi Dubai, durgun ve çatışmaya meyilli Arap dünyası için bir gelişme modelidir. Öte yandan, "Offshoring" adlı önemli kitabında John Urry ise Dubai'nin model olduğu bu dünyanın masum olmadığı, aksine vahşi bir ticaret işleyişine ev sahipliği yaptığından bahseder. Gün-

delik yaşamın sıra dışılığı, Dubai'nin temel karakteristiğidir. Aşırı ıssız ve aşırı sıcak bir coğrafyanın ortasındaki bu "cool" ve pahalı şehir, en lüks araçlarla egzotik develeri bir araya getirmiştir. Ne var ki, otantik dekorlarıyla Batılı gözü okşayan bu detaylar devasa gökdelenlerin ve yoğun ışık gösterilerinin gölgesinde kalmaktadır. Mazi burada en fazla dekoratif bir detaydır.

Geleneksel dansları ve müzikleriyle de öne çıkan bu coğrafya, şayet internete girilip bakılırsa, folklorik tasarımda da yine çöllerin kumuyla geniş beton yolları buluşturmuştur. Öyle ki modern oyunların yeni mekânı AVM'ler olmuştur. Buna rağmen, Batılı gözüyle tümüyle tatmin etmeyi de başaramamıştır. Zira bir zamanlar fakir ve kaba olan Arap imajı, bu kez zengin ve görgüsüz Arap imajına evrilmiş olarak kabul görmüştür.

Figür 2. UAE'nin ulusal bayram kutlaması. Mekân bir AVM.

Servetin yol açtığı bu kontrolsüz büyüme hırsı, binaların da AVM'lerin de "en büyük"lerini yapma tutkusunda karşılık bulmuştur. Dünyanın en uzun gökdeleni Burç Halife ve onun hemen yanında yer alan Dubai Mall dünyanın "en büyüğü" olarak listelenmiştir. Ayrıca "en yapay" şehir olan Dubai, dünyanın en fazla ziyaret edilen ve en pahalı destinasyonlardan biridir

de. Kentte sınırsız denecek bütçelerle gerçekleştirilen sanat etkinlikleri ve festivaller yine Dubai'nin parıldayan imajlarından. Marka değerinin kaynağıdır. Fakat buradaki kültürel tecrübe ve ihraç edilen hayat tarzı, özünde özgün bile değildir. Aksine ithal mahsulüdür. Maziye dayanan tarafı siliktir. Daha açıkçası bu taraf, yalnızca söylemseldir. Bunda kentin hızlı ve dramatik büyüüşünün ve ilerlemeci politikanın başat vizyon olmasının etkisi yadsınmaz.

Sonuç: Arapların Geleceği, Geleceğin Arapları

Evvelce bir balıkçı kasabası olan Dubai, 1966 yılında bulunan petrol ilk kırılma noktasını tecrübe etmiştir. Esasında Abu Dabi tarafından finanse edilen bu "Dubai projesi", bugün varlığını petrolden çok turizm üzerine inşa etmektedir. Yine de genel olarak Kızıldeniz etrafında yükselen bu kültür sanat temayülü, petrolün sağladığı imkânlarca fonlanmaktadır, dense yanlış olmaz. 1970'lerde açılan havaalanı ve limanla küresel değerini arttıran Dubai, 90'larda kapitalist ilişkiler ağına yoğun biçimde katılmaya başlamıştır. 2000 sonra Dubai'si, kültürel değişimin teknolojik dönüşümle pekiştiği bir yönetim anlayışını benimsemiştir. Artık Dubai ismi iyiden iyiye New York, Londra, Singapur, Tokyo gibi kentlerle birlikte anılmaya başlamıştır. Hem de her açıdan.

İyi organize olmuş güvenlik güçlerinin kontrolünde suç oranları çok az olan şehirde, işlenen suçlar, yasal düzenlemelerinden kazandırdığı sentetik meşruiyet kisvesine bürünmüştür. Altın kaplamalı arabalar, ultralüks oteller, adrenalin yüklü deneyimlerin yanı sıra, Palmiye Adası gibi ikonik tasarımlar da başlı başına Dubai ile özdeşleşmiştir. Irak'ın işgal edilip Bağdat'ın talan edildiği bir çağda, hem de aynı tarihlerde başka bir Ortadoğu kenti, Ortadoğu'nun yeni yüzü olarak konumlandırılmıştır. Ne büyük tesadüf!

Araplar'ın geleceği, geçmişin Arapları'ndan farklıdır. Bu tanımlama, Geliştirilmiş Ortadoğu Projesi'nin önermesi olarak da değerlendirilebilir. Geleceğin Ortadoğu mekânları, geleceğin prenslerinin elinde şekillenirken; çorak Dubai de, gündüz başka gece başka düşleri

yaşamakta ve yaşatmaktadır. Yatırımcılar için de vergi cenneti olarak tasvir edilen bu adres, aynı zamanda gayri-insani tüketimci kültürün öyle ya da böyle Doğulu bir prototipidir. Olanca albenisine rağmen, insanlığa katkısı bir “hiç” hükmünde olan bu sentetik yeni medeniyet tasavvuru, Marc Auge’nin “yok-mekân” (non-place) dediği şeyi bir bütün olarak ifadelemektedir. Her yer mobil gibidir. Nitekim mukim nüfus oldukça azdır. Her ülkeden misafiriyle kozmopolittir.

Güç ve sermaye ilişkisinin parıltılı dünyasının perde arkasında ise, ağırlıklı Asya’nın farklı ülkelerinden, Hindistan’dan ve Pakistan’dan gelen köle-vari işçilerin trajik hikâyeleri vardır. Şehrin periferisinde yaşatılan ve yokmuşçasına gizlenen bu işçilerin aldıkları aylık maaşlar, bir turistin içtiği tek bir içkinin

fiyatıyla eşittir. Pasaportları kırılan, yaşamları pamuk ipliğine bağlı olan bu işçi-köleler, Dubai’nin olduğu kadar, onun temsil ettiği “özgür” ve “fazla gelişmiş” dünyanın bir kez daha ne denli sahte/kar, ne denli acımasız olduğunu resmetmektedir.

“

Dubai, güncel Ortadoğu politikalarının bir dışavurumu olarak görülmelidir. Kültür ve sanatın üretilmediği, yalnızca “sergilendiği” bu sergiler şehrinde, Arap medeniyetinin ruhuna sinmiş hikmet ise örtülüdür.

”

Sonuç olarak Dubai, güncel Ortadoğu politikalarının bir dışavurumu olarak görülmelidir. Kültür ve sa-

natın üretilmediği, yalnızca “sergilendiği” bu sergiler şehrinde, Arap medeniyetinin ruhuna sinmiş hikmet ise örtülüdür. Yüksek yapıların altında kalmıştır. Yaşam, burada parasal olana koşuttur. Mekânlarsa yaşanılan değil; tüketilen yerdir. Burada herkes bir bakıma turisttir. Ekonomik gücü oranında ikamet edebilen bir turist. Gelecek dünyanın, küresel köy mitinin aksine, git gide daha fazla güvenleştirilen, teknolojikleştirilen ve gözetim kültürü sürecine dâhil edilen doğasının bir numunesi, bir ön çalışmasıdır Dubai. ■

ORTADOĞU'DA KİMLİKLERİN ARAÇSALLAŞTIRILMASI VE ABD-İRAN GERİLİMİNİN GELECEĞİ

“

Tarih boyunca Batılı ülkeler Ortadoğu'da jeopolitik hedeflerini gerçekleştirmek amacıyla üç temel araç kullanmışlardır: azınlıklar, İsrail'in bekasına dönük politikalar, ekonomik ambargo. Batılı ülkeler bu üç temel unsuru kullanarak bölgesel hakimiyetlerini kalıcı hale getirmeye ve jeopolitik hedeflerini gerçekleştirmeye çalışmışlardır.

”

Doç. Dr. M. Hilmi Özev

Uzman, ORSAM

S on dönemde ABD-İran geriliminde bir tırmanma yaşandı ve iki taraf arasında savaş çıkması olasılığı üzerinde durulmaya başlandı. İran'ın nükleer faaliyetleri sorunun asıl kay-

nağı olarak sunulsa da, asıl mesele, ABD'nin Ortadoğu'da sorun alanlarını canlı tutarak bölgedeki varlığını kalıcı hale getirmeye çalışması ile ilgili. Nitekim ABD'nin bölge ülkelerinin biri ya da bir

kaçı ile kriz yaşaması yeni bir durum değil. 1950'li ve 1960'lı yıllar boyunca Cemal Abdünnasır yönetimindeki Mısır, 1973 petrol krizi ile birlikte Suudi Arabistan başta olmak üzere petrol üreten Körfez ülkeleri, 1979 İran Devrimi'nden günümüze İran, Soğuk Savaş'ın son döneminden günümüze Saddam Hüseyin yönetimindeki Irak birer sorun alanı haline ge(tiri)ldiler. Bunlardan İran ve Irak gibi sorun alanları halen canlılığını koruyor.

ABD-İran geriliminin şu ya da bu şekilde bir sıcak çatışmaya dönüşmesi olasılığının sıfır olduğunu söyleyemeyiz ama ABD'nin İran ile yaşadığı gerilimi bölgedeki mevcudiyetini korumak amacıyla araçsallaştırdığını ve bu nedenle yakın bir ABD-İran çatışması olasılığının son derece düşük olduğunu söylemeliyiz.

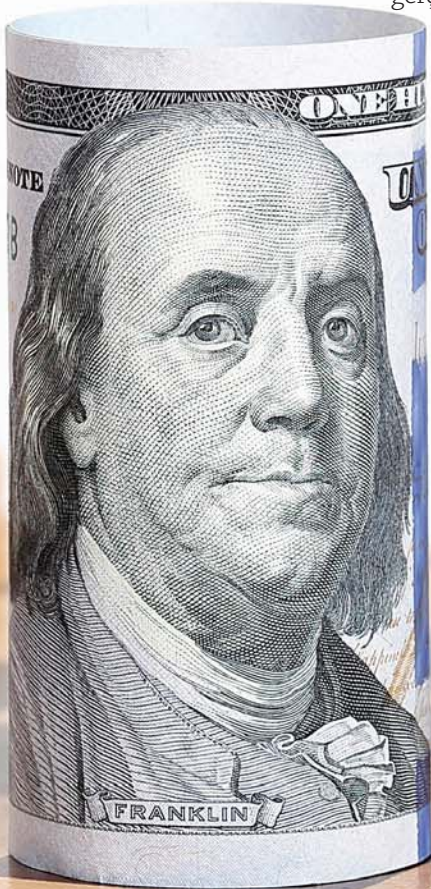
“
Basra Körfezi civarında yer alan (Ortadoğu) ülkelerinin temel özellikleri toplumsal bütünlüğün sağlanamaması ve devlet egemenliğinin bölünmezliği ilkesinin daimi bir tehdit altında olması, diğer bir deyişle, devletin başarısız devlet konumuna düşme olasılığıdır. Bölgede hakimiyet kurmaya çalışan yabancı güçler bölgesel zaaf noktalarındaki bu tür kırılma noktalarını derinleştirmeye, bölgesel manevra alanlarını bu zaaf lar üzerinden genişletmeye ve bölge üzerindeki hakimiyetlerini kalıcı hale getirmeye çalışmaktadırlar.

”
Tarih boyunca Batılı ülkeler Ortadoğu'da jeopolitik hedeflerini gerçekleştirmek amacıyla üç temel araç kullanmışlardır: azınlıklar, İsrail'in bekasına dönük politikalar, ekonomik ambar go. Batılı ülkeler bu üç temel aracı kullanarak bölgesel ha-

kimiyetlerini kalıcı hale getirmeye ve jeopolitik hedeflerini gerçekleştirmeye çalışmışlardır.

Basra Körfezi civarında yer alan (Ortadoğu) ülkelerinin temel özellikleri toplumsal bütünlüğün sağlanamaması ve devlet egemenliğinin bölünmezliği ilkesinin daimi bir tehdit altında olması, diğer bir deyişle, devletin başarısız devlet konumuna düşme olasılığıdır. Bölgede hakimiyet kurmaya çalışan yabancı güçler bölgesel zaaf noktalarındaki bu tür kırılma noktalarını derinleştirmeye, bölgesel manevra alanlarını bu zaaf lar üzerinden genişletmeye ve bölge üzerindeki hakimiyetlerini kalıcı hale getirmeye çalışmaktadırlar.

Azınlıkların Ortadoğu ülkelerini Batı'ya bağımlı hale getirmek için kullanılması aslında buradaki ülkelerin tarih sahnesine ilk çıkışından bu yana bölgesel gerilim ortamının canlı tutulması amacıyla titizlikle uygulanan bir siyasettir. Kimlik siyaseti geniş halk kitlelerinin siyasi ve sosyolojik taleplerini demokratik hukuk devleti yerine mezhepsel ya da etnik kimlikler

üzerinden dile getirmelerine ve toplumun kalıcı olarak bölünmesine yol açmaktadır. “Arz-ı Mev’üd”u gerçekleştirmeye çalışanların düşüncesi ne olursa olsun, İsrail ABD’nin ve genel olarak Batı’nın bölgeye müdahale etme potansiyelini canlı tutmak için köprübaşı işlevi görmektedir. Ekonomik ambargolar ya da baskılar öteden beri bölgesel aktörleri tek tek baskı altına almaktan öte bölgesel ekonomik entegrasyon olasılığını ortadan kaldırmak için de kullanılmaktadır. Bu saydığımız üç unsur Batı’nın/ABD’nin bölgedeki mevcudiyetini kalıcı hale getirmenin temel araçları konumundadır.

Ulus devletlerin kimlik tedarik görevini üstlenemediği ortamlarda toplumsal grupların alt kimliklerini ön plana çıkarmaları ve bu kimliği korumak için ölümü göze almaları kaçınılmaz bir durum haline gelmektedir. Bu durum bölgedeki devletleri, egemenliklerini alt toplumsal kimlik grupları ile paylaşmaya itmekte, devletlerin başarısız olmasına yol açmakta ve daimi çatışma durumunu kalıcı hale getirmektedir. Toplum-devlet bütünlüğünü sağlayamayan ülkelerde iktidarların ayakta kalabilmeleri sadece dışarıdan bir destekle, ya da despotik rejimlerle mümkün olabilir. Ortadoğu’da Lübnan bu durumun en çarpıcı örneğini teşkil etmiştir. Ülkenin “Arap” kimliği ile modern bir ulus devlete dönüşme potansiyeline rağmen, Fransızlar tarafından yapılan kurucu anayasa Lübnan halkını Maruniler, Dürziler, Şiiler, Sünniler vb. adı altında kalıcı olarak bölmüş; toplumsal bütünlüğü ve devlet toplum birlikteliği oluşturma imkanını ka-

lıcı olarak ortadan kaldırmıştır.

“**İngiltere Irak devletini ilk kez inşa ederken Şii nüfus çoğunluğuna sahip bir ülkede Sünni bir yönetim inşa etmiştir. Bu durum Irak “ulus-devleti”nin devletin bekasını güvence altına alacak bir vatandaş kitlesi oluşturabilmesi imkanını ortadan kaldırmış, Irak’ı tarih boyunca Batılı ülkelerin taleplerini gözetmek, bunu yap(a)madığında ise büyük bedeller ödemek zorunda bırakmıştır.**

Ortadoğu’da Şii azınlıkların sorun haline gelmesi Batılıların planları sonucunda gerçekleşmiştir. İngiltere Irak devletini ilk kez inşa ederken Şii nüfus çoğunluğuna sahip bir ülkede Sünni bir yönetim inşa etmiştir. Bu durum Irak “ulus-devleti”nin devletin bekasını güvence altına alacak bir vatandaş kitlesi oluşturabilmesi imkanını ortadan kaldırmış, Irak’ı tarih boyunca Batılı ülkelerin taleplerini gözetmek, bunu yap(a)madığında ise büyük bedeller ödemek zorunda bırakmıştır. Son dönemde ABD’nin 2003’te Irak’ı işgal etmesinin ardından burada oluşturduğu anayasa da Şiiler, Sünniler ve Kürtler temelinde mezhepsel ve etnik ayrışmayı ve dolayısıyla çatışmayı kurumsal hale getirmiş ve ülke bütünlüğünü kalıcı olarak ortadan kaldırmıştır.

Sünnilerin ezici çoğunluğu teşkil ettiği Suriye’de de zaman içerisinde Nusayri azınlığın diktatörlük kur-

ması sağlanmış ve devlet-toplum bütünlüğü kalıcı olarak hasara uğratılmıştır. Bu nedenle “Arap Baharı” adı verilen süreçte Suriye halkının meşru demokratik talepleri Sünnilerin iktidardaki Nusayri azınlığa karşı ayaklanması olarak algılanmış ve ülke sonu gelmeyen bir kimlik çatışması ortamına sürüklenmiştir.

Suudi petrol bölgesinde Şii azınlığın sorun yaratacak nitelikler kazanması batılı ülkelerin politikaları sonucudur. Suudi Arabistan her durumda petrol bölgesindeki Şiileri Suudi toplumuna entegre etme ve onları Suudi devleti ile barışık tutma imkanına sahipti. Ne var ki, Suudi devletinin iç ve dış politikasını sıkı bir kontrol altında tutan güçler, Suudi yöneticileri petrol bölgesindeki Şii azınlıkların problem çıkarmaya yatkın niteliklerinin canlı kalması yönünde politikalar geliştirmeye sevk etmişlerdir. Devlet deneyiminde tarihi derinliğe sahip olmayan ve Vehhabiliğin Şii karşıtı tutumunun baskısı altında politikalar geliştiren Suudi Arabistan, petrol bölgesini Suudi toplumuna entegre etme konusunda başarısız kalmıştır. Günümüzde Şii azınlığın yoğun olarak yaşadığı petrol bölgeleri Suudi Arabistan’ın İran ile mücadelesinde en önemli zaaf noktası durumundadır.

Mısır’da ise ilk bakışta biraz farklı gibi görünen durum aslında diğer Ortadoğu ülkeleri ile büyük benzerlikler taşımaktadır. Adı konulmamış bir tür “laiklik” esası üzerine kurulu Mısır devletinde geniş halk kitlelerinin demokratik hak talep etme mekanizmaları yok edilmiş ve geniş kitleler haklarını sadece dini sosyolojik oluşumlar ya da

kimlikler üzerinden ifade etme durumunda bırakılmıştır. Bu durum zaman içerisinde hem yerel burjuvazinin çekirdeğini oluşturan Kıptilerle toplumun ezici çoğunluğunu oluşturan Sünni Müslümanlar arasında, hem de genel olarak laikliği savunanlarla dindarlar arasında derin düşmanlıklara yol açan toplumsal fay hatları oluşturmuştur. Sonuçta Mısır'da şu ya da bu formülasyon ile oluşturulacak bir iktidarın kalıcı meşruiyete sahip olması engellenmiştir.

“

1979 İran Devrimi öncesinde herhangi bir Şii-Sünni ayrışmasından söz etmek mümkün değildir. İran devrimi mollalar yanında çok sayıda toplumsal grubun katkısı ile gerçekleştirilmiş olmasına rağmen, Şiiler dışındaki devrimci gruplar devrimin ardından desteksiz bırakılmış ve Şii gruplar devrime el koymuştur.

”

Bahreyn ve Yemen gibi Ortadoğu ülkeleri de benzer şekilde Şii-Sünni, ya da bölgesel veya etnik ayrışmalar üzerinden toplumsal ve siyasi yapıların büyük zaaf içerisinde olduğu ülkeler durumundadırlar. Ürdün, Filistin-İsrail sorunu sonucunda yerinden edilen Filistinliler dolayısıyla huzursuz ve istikrarsız bir toplumsal yapıya sahiptir. BEA, Katar ve Kuveyt gibi ülkeler ise kimlik bağlamında çok ciddi sorun yaşamasalar da nüfuslarının son derece az olması, yabancı işçilere muhtaçlık, kendi güvenliğini sağlayacak alt yapıya sahip olamama gibi nedenlerden dolayı her daim dış desteğe ve onaya muhtaç ülkeler olagelmışlerdir. Geriye sadece derin tarihsel deneyime ve görece homojen bir toplumsal yapıya sahip olan Umman kalmaktadır. Umman şu ana dek sahip olduğu bu özelliklerin karşılığını görmüş, istikrarlı bir devlet ve toplum yapısını sürdürübilmiş istisnai Ortadoğu ülkesi olma özelliğini korumuştur.

1979 İran Devrimi öncesinde herhangi bir Şii-Sünni ayrışmasından

söz etmek mümkün değildir. İran devrimi mollalar yanında çok sayıda toplumsal gurubun katkısı ile gerçekleştirilmiş olmasına rağmen, Şiiler dışındaki devrimci gruplar devrimin ardından desteksiz bırakılmış ve Şii gruplar devrime el koymuştur. Bu tarihten itibaren Körfez'deki diğer ülkeler Şii yayılcılığı karşısında teyakkuza geçmiştir. ABD ise bir yandan İran'a karşı Körfez'deki müttefikleri ile safları sıkılaştırırken, diğer yandan İran/Şii tehdidini kullanarak Körfez'deki müttefiklerine silah satışlarını artırmıştır.

Ortadoğu'daki bu mezhepsel ve etnik ayrışmalar küresel ve bazı bölgesel güçlerin kullandığı bir araca dönüşmektedir. 1979 İran Devrimi'nin ardından bölgedeki yalnızlığından kurtulmak için başlangıçta “devrim ihracı” çabalarına ağırlık veren ve tüm İslamcı örgütlerle ittifak arayışına giren İran zamanla sadece Şii faktörlere ağırlık veren bir siyasete yönelmiş; Lübnan'da Hizbullah ve Suriye'de Esed rejimi ile ilişkilerini derinleştirmiştir. 2003 Irak işgali ile birlikte

İran'ın bölgesel faaliyetleri Ürdün Kralı Abdullah bin el-Hüseyin'in 2005'te ifade ettiği şekilde bir "Şii Hilali"ne dönüşmüştür. İran ile devrimden bu yana düşmanca ilişkiler içerisinde olan ABD'nin Irak'ta Şii'leri güçlendirmesi ve İran ile işbirliği yapması Batılı ülkelerin bölgedeki parçala-yönet politikalarının son çarpıcı örneğini teşkil etmiştir. Bu noktada, ABD'nin ve genelde Batı'nın Şii İslamcılığa karşı gösterdiği toleransı Sünni İslam'a karşı asla göstermediğini not etmek gerekmektedir. Bunun gerekçesi olarak pek çok neden ileri sürülebilir ama kanaatimce bunun en önemli nedeni Şii nüfusun görece oldukça düşük olduğu bölgede Şii İslamcılığın oynayacağı bölücü rolün Sünni İslamcılığa göre çok daha yüksek olması ihtimalidir. Selevi-Vehhabi eğilimler ve bazı tarihsel kırılma noktaları dışında, Sünniliğin devlet tecrübesinin Şii'leri de kuşatan bir yapıya sahip olması itibarıyla, Sünni İslamcılığın güçlenmesi bölgede sosyolojik ve siyasi bütünleşme yolunda adımlar atılmasına neden olabilirdi. Bu durum Batılı güçlerin bölgesel manevra alanını daraltabilirdi ve dolayısıyla, Batılı ülkelerin bölgede Sünni İslamcılık yerine Şii İslamcılığa yol veren politikalar izlemiş olabileceklerini düşünmemizin herhangi bir sakıncası yoktur.

Günümüzde Şii-Sünni ayrımı İran-Batı çatışmasının arka planındaki en güçlü motif olma özelliğini korumaktadır. Gerek İran gerek ABD gerekse ABD'nin Suudi Arabistan gibi bölgesel müttefikleri Şii-Sünni ayrımını belirgin tutmak için ısrarlı çabalarını sürdürmektedirler. Oysa rasyonel politika açısından değer-

ABD'NİN İRAN PETROLÜNÜ HEDEF ALAN YAPTIRIMLARI

Ekonomisi büyük ölçüde petrole dayalı İran'ın petrol ihracatını hedef alacak ikinci aşama yaptırımlar devreye giriyor

İKİNCİ YAPTIRIM PAKETİ

YAPTIRIMLAR, DOĞRUDAN TAHRAN'IN PETROL VE ENERJİ TİCARETİNİ HEDEF ALIYOR

5 Kasım'dan itibaren İran Ulusal Petrol Şirketi (NIOC) ve ona bağlı İran Petrol Ticaret Şirketi (NICO) ile İran Ulusal Tanker Şirketi (NITC) veya bağlı şirketlerden petrol veya petrokimya ürünleri satın alınması da dahil olmak üzere petrol ile ilgili olan işlemler engellenecek

İran'ın liman işletmecileri, tersaneleri ve gemi ile taşımacılık sektörü de ambargo kapsamına alınırken İran İslam Cumhuriyeti Gemicilik Şirketi (IRISL), İran Güney Gemicilik Hatları Şirketi veya bağlı kuruluşları da dahil olmak üzere gemicilik ve gemi insası sektörlerinin faaliyetleri engellenecek

Yabancı finansal kuruluşların İran Merkez Bankası ve İran'la bağlantılı mali kuruluşlarla ilişkileri engellenecek, İran'la ilgili tüm sigorta işlemleri durdurulacak

İRAN'IN PETROL İHRACATI %34 AZALDI

Tahrân'ın petrol ihracatı nisandan eylül sonuna kadar **günlük 970 bin varil** kayıpla **%34 düştü**

Çin, İran'dan petrol sevkiyatlarını eylülde önceki aya göre %34 azaltırken Hindistan %1 artırdı

Çin ve Hindistan ile birlikte İtalya, İspanya, Yunanistan ve Japonya gibi ülkeler de İran'dan petrol ve kondensat satın almaya devam etti

Fransız şirketler haziran itibarıyla, Güney Kore ağustostan sonra İran'dan petrol sevkiyatını durdurdu

İRAN'IN HAM PETROL REZERVİ

150 MİLYAR VARİL

DOĞALGAZ REZERVİ

33,5 TRİLYON METREKÜP

İRAN, DÜNYADA KANADA'NIN ARDINDAN EN BÜYÜK 4. BÜYÜK PETROL REZERVİNE SAHİP ÜLKE

İRAN'IN PETROL İHRACATI (GÜNLÜK / VARİL)

BAZİ ÜLKELERİN İRAN'DAN PETROL İTHALATI (GÜNLÜK / VARİL)

ÇİN	HİNDİSTAN
AĞUSTOS 786 BİN	AĞUSTOS 523 BİN
EYLÜL 518 BİN	EYLÜL 528 BİN

AB ÜLKELERİ	JAPONYA
NİSAN 460 BİN	HAZİRAN 183 BİN
EYLÜL 300 BİN	EYLÜL 43 BİN

İran petrolünü enerji borsasında satışa sundu
Ülkede nakit akışını sağlamayı hedefleyen İran hükümeti, 28 Ekim'den itibaren 1 milyon varil petrolü Uluslararası Enerji Borsası üzerinden satışa sunmaya başladı

Petrole Suudi Arabistan ve Rusya ittifakı
Riyad yönetimi mayısta 9.9 milyon varil olan günlük petrol üretimini eylülde 10,53 milyon varile çıkardı. Rusya da petrol üretimini artırdı

AB'den Washington'a karşı İran'la ticaret mekanizması
AB, kurduğu yeni bir ticari mekanizmayla doları devre dışı bırakmayı ve İran'la ticarete devam etmeyi hedefliyor

Türkiye ile birlikte 8 ülke yaptırımlardan muaf tutuldu
Türkiye, başta Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan olmak üzere bir çok kez en üst düzeyden yapılan açıklamaları Ankara'nın yaptırımlara uymayacağını ortaya koydu. Türkiye ile birlikte Hindistan, Güney Kore ve Japonya'nın da aralarında olduğu 8 ülkenin geçici süre ile yaptırımlardan muaf tutulduğu belirtiliyor

İLK YAPTIRIM PAKETİ

7 Ağustos'ta yürürlüğe girdi. İran'ın ABD Doları ile ticaret yapması ve altın ve değerli madenlerle ticareti engellendi

Yaptırımlarla İran'ın devlet tahvil ihalesi açması veya tahvil satması yasaklanırken ülkenin otomotiv ve sivil havacılık sektörleri de ambargo kapsamına alındı

ABD'ye İran tarafından yapılan el yapımı halı ve gıda ürünlerinin ihracatı yasaklandı

lendirildiğinde Suudi Arabistan ve İran petrol ihraç eden iki komşu ülke olarak kendi aralarında düşmanlıktan çok ittifak ilişkilerine muhtaç olan iki ülke konumdadırlar. Nitekim İran Devrimi öncesinde aralarında kayda değer bir sorun bulunmayan İran ve Suudi Arabistan arasında, devrimi izleyen yıllarda da zaman zaman ilişkilerin geliştiği dönemler gözlemlenmiştir. Esasen iki ülke arasında kurulacak iyi ilişkiler her iki ülkenin beka sorunlarını kökünden çözüme kavuşturmanın yegâne yoludur. Ne var ki, bu durumun farkında olan Batılı ülkeler İran ve Suudi Arabistan'ın Şii-Sünni gerilimi ekseninde çatışmacı bir ortamda kalmaları için bölgesel politikaları var güçleri ile manipüle etmektedirler. Maalesef gerek Suudi Arabistan'da gerekse İran'da bazı çevreler de bu politikaları bilerek ya da bilmeyerek destekleyerek kendi iktidarlarını kalıcı hale getirmek için büyük bir çaba göstermektedirler. Bu ortamda her iki taraf silahlanma ve bölgesel ve küresel ittifak ilişkilerini güçlendirme çabalarını var güçleri ile devam ettirmektedirler ve ABD'nin bölgesel politikalara müdahil ülke pozisyonu da kalıcı hale gelmektedir.

İsrail'in Filistinlilere ve diğer komşularına karşı uyguladığı hukuk ve insanlık dışı politikaları bölgedeki tüm halkların tepkisini çekmekte olsa da, İsrail karşıtlığı konusunda öncülüğün İran'a verilmeye çalışıldığı görülmektedir. Oysa İsrail'in uygulamaları sadece İran ve Şiiiler nezdinde değil Hıristiyanlar ve hatta bazı Yahudi gruplar da dahil -Körfez ülkelerindeki yönetici elit içerisinde yeni

türeyen ve sayıları bir elin parmaklarını geçmeyecek kadar az olan bazı yöneticiler hariç- olmak üzere bölgeyle bir şekilde ilgilenen tüm toplumsal kesimlerden ve aktörlerden tepki almaktadır. İsrail ise bölgesel ve küresel aktörlerin bir blok halinde baskısına maruz kalma olasılığını yok etmek amacıyla dikkatleri İran üzerine yoğunlaştırmak için büyük bir çaba sarf etmektedir ve bu noktada ABD'nin de desteğini almaktadır. Halihazırda İsrail'e karşı duruşun bayraktarlığı İran'dadır. Sünni dünya ise hem kendi içerisinde hem İran'a karşı hem de Batılı ülkelere karşı ciddi problemlerin yaşandığı ve bu nedenle İsrail'in yanlış politikalarına karşı ses çıkarılamayan bir ortama sürüklenmiş durumdadır.

“

ABD - İran geriliminin bir savaşa ya da sıcak çatışmaya dönüşme olasılığının düşük olduğunu, buna karşılık bölgedeki gerilim ortamının bir şekilde devam edeceğini ön görebiliriz. ABD bölgesel gerilimi canlı tutarak bölgedeki bölünmüşlüğü ve kendi bölgesel mevcudiyetini sürdürmek için elinden geleni yapmaya devam edecektir.

”

İran'ın nükleer faaliyetleri gibi İsrail'in bekasına dönük ABD politikalarının ve bölge ülkelerine çeşitli bahanelerle uygulanan ekonomik ambargoların da bölgedeki ABD varlığını kalıcı hale getirmek amacıyla araçsallaştırıldığını rahatlıkla ileri sürebiliriz. Bu açıdan bakıldığında ABD - İran gerilimi-

nin bir savaşa ya da sıcak çatışmaya dönüşme olasılığının düşük olduğunu, buna karşılık bölgedeki gerilim ortamının bir şekilde devam edeceğini ön görebiliriz. ABD bölgesel gerilimi canlı tutarak bölgedeki bölünmüşlüğü ve kendi bölgesel mevcudiyetini sürdürmek için elinden geleni yapmaya devam edecektir.

Batılı ülkelerin bölgesel politikalarını anlatırken bölge ülkelerinin ve halklarının bu durumda hiç katkılarının olmadığını söylemek doğru değildir lakin Ortadoğu halklarındaki mevcut zaafılar dünyanın tüm bölgeleri için geçerlidir. Bu noktada anlamamız gereken şey söz konusu zaafıların kim tarafından ve ne amaçla kullanıldığıdır. Modern dönemde dünyanın neresinde olursa olsun kimlik siyaseti rasyonaliteyi yok etmekte, barış ve istikrarı baltalamaktadır. İran, Suudi Arabistan ve İsrail gibi ülkeler bu durumun farkına varıp rasyonel politikalar üretmedikçe bölge dışı güçler bölgesel politikaları kendi çıkarları doğrultusunda istismar etmeyi sürdürecektir.

Çözüm yolu ulus devlet egemenliğinin bölünmezliğini tehdit eden koşulların ıslah edilmesinden, toplumsal barış temelinde inşa edilmiş güçlü toplumlar ve buna bağlı olarak güçlü devletler inşa edilmesinden, hukukun üstünlüğü ve demokratik yönetim anlayışının hâkim kılınmasından geçmektedir. Aksi takdirde iyi niyetle olsa dahi Ortadoğu'da herhangi bir kimliği ön plana çıkaran politikalar sadece devletlere değil, tüm toplumsal unsurlara ve hatta bizzat kimliklere ağır hasarlar vermeye devam edecektir. ■

ABD-İRAN RESTLEŞMESİ

“

Irak'ta IŞİD ile yapılan savaşın ilk iki yılında ABD, Haşdi Şâbi gruplarının faaliyetlerine karşı görmezden gelme politikasını uygulamıştır. Bu, Lübnan'daki Hizbullah'ın ve Suriye'deki İran destekli milislerin faaliyetlerine karşı da benimsemiş olduğu politikasıdır. ABD, Haşdi Şâbi gruplarının bu savaşa katılmasını İran'ı ve silahlı gruplarını zayıflatacak bir fırsat olarak değerlendirmiştir.

”

Dr. Watheq Al-Sadoon

Uzman, ORSAM

Haşdi Şâbi'nin 2014 yılında Irak'ta kurulmasından bu yana ABD bu yeni silahlı oluşumu dikkatle takip etmiş, giderek güçlenmesinden ve rolünün artmasından endişe duymuştur. Zira ABD, İran'ın Haşdi Şâbi'nin gücünü ve etkisini artırmaya çalıştığı kanaatinde. Haşdi Şâbi'nin kurulma aşamasına geri dönecek olursak, bu süreçte bazı

gizli koşulların etkili olduğunu görmekteyiz. Öyle ki bugün, Haşdi Şâbi'nin temsilcileri Haşdi Şâbi'nin IŞİD'in Irak'taki şehirleri ve geniş bölgeleri kontrol altına almasının ardından Şii dini mercii Ali Sistânî'nin 13 Haziran 2014 tarihinde çıkardığı "cihat fetvası" ile kurulduğunu ifade etmektedirler. Ancak, Sistânî'nin fetvaları ordu ve polisten bağımsız yeni bir askeri kuv-

vet oluşturulmasını içermemekte, sadece IŞİD'e karşı devletin güvenlik güçleri bünyesinde gönüllü bir mücadele çağrısını kapsamaktaydı. Öte yandan Sistânî'nin fetvalarından önce Irak ve Suriye'de askeri faaliyetlerini sürdüren İran destekli tüm silahlı gruplar Haşdi Şâbi'ye dahil olmuş ve Haşdi Şâbi'nin finansal, operasyonel ve silahsal faaliyetlerini kontrol etmeye

başlamıştır. Şüphesiz İran yönetimi "Irak'taki Hizbullah Tugayları", "Asaib Ehli'l Hak", "En-Nucebâ Hareketi" ve General Kâsım Süleymânî'nin yönettiği İran Devrim Muhafızları'na bağlı Feylak el-Kudüs öcülüğündeki diğer onlarca silahlı gruba meşruiyet ve yasallık kazandırmak için tarihi bir fırsat yakalamıştır. Söz konusu gruplar İran'ın IŞİD'in ortaya çıkmasından önce Irak'ta oluşturduğu silahlı gruplardır. Ayrıca, İran tarafından desteklenen silahlı grupların Haşdi Şâbi'ye dahil edilmesi, bu grupları Irak hükümetinin finanse etmesine ve silahlandırmasına yol açmıştır. Tıpkı İran Devrim Muhafızları, Lübnan'daki Hizbullah ve Yemen'deki Hüsiler gibi Irak'ta da İran müttefiki olan bu ideolojik askeri kuvvetin kurulmasına zemin hazırlayan tüm bu gelişmeler ABD'nin bilgisi ve gözleminde meydana gelmiştir.

Irak'ta IŞİD ile yapılan savaşın ilk iki yılında ABD, Haşdi Şâbi gruplarının faaliyetlerine karşı görmezden gelme politikasını uygulamıştır. Bu, Lübnan'daki Hizbullah'ın ve Suriye'deki İran destekli milislerin faaliyetlerine karşı da benimsemiş olduğu politikasıdır. ABD, Haşdi Şâbi gruplarının bu savaşa katılmasını İran'ı ve silahlı gruplarını zayıflatacak bir fırsat olarak değerlendirmiştir. Nitekim Haşdi Şâbi, IŞİD'e karşı yürütülen bu savaşta on binlerce üyesini kaybetmiştir. ABD, IŞİD ile yapılan savaşlar sırasında Haşdi Şâbi'nin savaştığı cephelere hava desteği göndermeye yanaşmamıştır. Buna ilaveten savaş esnasında Haşdi Şâbi gruplarına karşı ABD uçaklarından hatalı hava saldırıları yapılmıştır.

Ekim 2016'da Musul Muharebesi'nin patlak vermesiyle Haşdi Şâbi örgütlenme, silahlanma, donanım ve savaş tecrübesi anlamlarında üst düzey bir yetkinliğe ulaşırken ABD tarafından da yoğun eleştirilerin odağı olmuştur. İran'ın da teşvikleriyle Haşdi Şâbi'yi destekleyen Irak partileri, ABD'nin Haşdi Şâbi'yi hedef alan girişimlerinin önüne geçmeye çalışmış ve 26 Kasım 2016'da Haşdi Şâbi yasası Irak Parlamentosu'nda kabul edilmiştir. Bu yasa ile Haşdi Şâbi, Irak'ın resmi güvenlik kurumlarından biri olmuştur. Yasanın kabul edilmesinde IŞİD'e karşı kazanılan zaferler ve IŞİD'den temizlenen bölgelerde Haşdi Şâbi'nin popülerliğinin artması ile güçlenen Haşdi Şâbi'yi destekleyen partiler etkin rol oynamıştır. Aynı zamanda IŞİD'in savaş alanı haline gelen bölgelerini işgal etmesinden ve halklarının dağılmasından dolayı Sünni partilerin güçsüz bir duruma gelmeleri de bu yasanın kabul edilmesinde etkili olmuştur. ABD ve İran yüzleşmesinde Haşdi Şâbi yasasının kabul edilmesi Irak arenasındaki İran için bir kazanç niteliğindedir.

“

2019'un başlarından itibaren ABD -İran yüzleşmesinin boyutları derinleşmiştir. Irak'ın ise bu yüzleşmede iki taraf arasındaki çatışmaya sahne olması kuvvetle muhtemeldir. Bunun sebebi bir yandan ABD'nin Irak'ta büyük bir askeri varlığa sahip olması, öte yandan ise Irak'ta güçlü bir İran nüfuzunun olmasıdır.

”

Mayıs 2018'de ABD Dışişleri Bakanı Mike Pompeo, İran ile yapılacak müzakereler için 12 maddeden oluşan şartlarını açıklamıştır. ABD'nin şartlarından üç tanesi, çoğunluğu Haşdi Şâbi'ye dahil olan İran destekli silahlı grupların faaliyetleriyle doğrudan ilişkilidir. Bu üç şart (kısaca): İran menşeli Feylak el-Kudüs'ün faaliyetlerinin sonlandırılması, Irak'taki Şii milislerin silahsızlandırılması ve İran Devrim Muhafızları'na bağlı milislerin Suriye'den çekilmesi. Pompeo'nun şartları İran'ın Irak politikalarını etkilememiştir. İran, ABD'ye meydan okumaya ve Irak'taki İran müttefiklerini desteklemeye devam etmiştir. Sorasında ise Haşdi Şâbi, IŞİD ile yaptığı savaş sayesinde Irak'ın güvenlik meselelerinde güç ve önem kazanmıştır. Ayrıca Irak'ta Mayıs 2018'de yapılan parlamento seçimlerinden sonra da siyasi anlamda güçlü ve önemli bir pozisyon elde etmiştir. Haşdi Şâbi'nin siyasi kolları, “Fetih Koalisyonu Listesi”nden aday olduğu seçimlerde parlamentoda 48 sandalye kazanmıştır. Fetih Listesi ise bu seçimlerde Sadr'a bağlı “Sairun” Listesi'nden sonra ikinci olmuştur.

Fetih Listesi, “İnşa Koalisyonu” kapsamında farklı siyasi oluşumlardan çok sayıda milletvekilini bir araya getirmeyi ve yönetimi altında tutmayı başarmıştır. Fetih ve Sairun listeleri parlamento seçimlerinden sonra hükümetin kurulması sürecini yönetmeye başlamıştır. İran Devrim Muhafızları Komutanı General Muhammed Ali Caferî, 4 Kasım 2018'de Tahrân'da toplanan İranlılara hitaben yaptığı konuşmasında İran'ın Irak arenasında ABD'yi (3-0) yendiğini ifade etmiştir. Irak'ta Başkanlık

makamlarına (Meclis Başkanlığı, Cumhurbaşkanlığı ve Başbakanlık) seçilenlerin ise İran kampından olduğunu açıklamıştır.

Haşdi Şâbi'nin Irak'ın ekonomik meselelerinde de aktif bir rol oynaması için gerekli adımlar atılmıştır. Birçok şirket, bina ve ekipmanların mülkiyeti bazı bakanlıklardan Haşdi Şâbi'ye aktarılmıştır. Önceden Bayındırlık ve İskân Bakanlığı'na bağlı olan “El-Mu'tasam” isimli müteahhitlik şirketi ve Hür ez-Zubeyr Bölgesi'nde Basra Valiliği İdaresi'ne bağlı olan Mesleki Eğitim Merkezi de Haşdi Şâbi'ye bağlanan kurumlara örnek olarak gösterilebilir. Bununla birlikte Haşdi Şâbi grupları farklı bakanlık ve hükümet kurumları ile olan ilişkileri sayesinde mali kazançlar da sağlamaktadır.

2019'un başlarından itibaren ABD -İran yüzleşmesinin boyutları derinleşmiştir. Irak'ın ise bu yüzleşmede iki taraf arasındaki çatışmaya sahne olması kuvvetle muhtemeldir. Bunun sebebi bir yandan ABD'nin Irak'ta büyük bir askeri varlığa sahip olması, öte yandan ise Irak'ta güçlü bir İran nüfuzunun olmasıdır. Bu olası yüzleşmede Haşdi Şâbi'nin nasıl bir rol oynayacağı ise zihinlerde soru işaretleri oluşturmaya devam etmektedir. Bu sorulara yanıt bulmak için ABD-İran yüzleşmesini iki aşamada sınıflandırmak mümkündür.

Birincisi: Siyasi gerilimler ve güvenlik olayları aşaması. İkincisi ise: Açık savaş aşaması. Şu anda ilk aşamaya tanık olduğumuzu söyleyebiliriz. Haşdi Şâbi'nin şu anki “teyakkuz” durumundan ve liderlerinin “esnek” açıklamaların-

dan İran ve Haşdi Şâbi komutanları arasında alınmış ortak bir kararın olduğu anlaşılmaktadır. Böyle bir karar alınmasının arka planında ise bu aşamada Haşdi Şâbi'yi ABD ile doğrudan karşı karşıya getirecek bir pozisyonun engellenmesi yer almaktadır. Aynı zamanda Haşdi Şâbi zaman zaman ABD'ye tehdit içerikli mesajlar vermektedir. Geçtiğimiz Mayıs'ta ABD'nin Bağdat Büyükelçiliği yakınlarındaki "meçhul" füze saldırısı İran'ın bu yeni yöntemini en iyi şekilde kanıtlamaktadır.

Haşdi Şâbi grupları ve komutanları ise bu saldırıyı yalanlamıştır. Ancak güpegündüz Bağdat'ın merkezinden ABD Büyükelçiliği'ne füze atmaya cesaret edebilecek Irak'taki tek yapının İran tarafından desteklenen Haşdi Şâbi'ye bağlı grupların olduğu herkesin malumudur. İran'ın halihazırda Haşdi Şâbi'yi ABD ile karşı karşıya getirmek istememesinin iki nedeni vardır. Birincisi, ABD'nin tıpkı İran Devrim Muhafızları gibi Haşdi Şâbi'yi de terör örgütü listesine almasından endişe duymasıdır. Böyle bir kararın alınması durumunda ABD, hem Haşdi Şâbi'ye hem de Irak hükümetine çok katı ve tehlikeli yaptırımlar uygulayacaktır. İran ise şu an tıpkı Irak'ın ekonomik istikrarına olduğu gibi Haşdi Şâbi'nin ekonomik faaliyetlerine de ihtiyaç duymaktadır. Çünkü İran, Irak ekonomisini ABD'nin yaptırımlarından dolayı sıkışmış durumda olan İran için bir cankurtaran olarak görmektedir. İkinci sebep ise İran'ın Haşdi Şâbi'nin şu anki aşamada sahip olduğu tüm gücünü korumak istemesidir. Çünkü ABD ve İran'ın karşı karşıya geleceği açık savaş niteliğindeki

bu süreçte İran, Haşdi Şâbi'nin gücünden faydalanmak istemektedir. Bu kriz eğer bir açık savaş noktasına gelirse Haşdi Şâbi gruplarının IŞİD ile yaptığı savaştaki gibi büyük bir katılım oranı ile İran'ın yanında yer alması beklenmemektedir. Bunun sebebi ABD ile karşılaşmasında Irak'ta İran'ın geniş bir kamusal desteğe sahip olmamasıdır.

Haşdi Şâbi unsurlarının ideolojik olarak Hizbullah ve Hûsiler kadar yapılanamamış olması da etkili olan bir diğer sebeptir. Tüm veriler, ABD ve İran arasında açık savaşın meydana gelmesi durumunda Haşdi Şâbi gruplarının ABD'nin Irak'taki kamp ve mevkillerine savaş ve roket timleri ile saldıracağına, savaşın ilk günlerinden sonra ise bu timlerin ortadan kaybolacağına işaret etmektedir.

“
Irak'taki gelişmeleri gözlemleyenlerin birçoğu Haşdi Şâbi'nin, Irak arenasındaki ABD-İran mücadelesinde kilit faktör olacağını düşünmektedir. ABD, Haşdi Şâbi'yi parçalamak için ya da unsurlarını Savunma ve İçişleri Bakanlıklarında toplamak için baskılarına devam edecektir. İran ise, Haşdi Şâbi'nin bağımsız askeri bir güç olarak kalabilmesi için elinden geleni yapmaya çalışacaktır.

—
Son zamanlarda İran, ABD ile olan ilişkilerinde farklı politikalar izle-

miştir. ABD'nin İran'a karşı uyguladığı katı ambargolar sebebiyle İran'da yaşanan zorluklar günden güne artmaktadır. İran, an itibariyle zayıf bir konumdadır. ABD'ye karşı saldırı yapan ve meydan okuyan bir pozisyonundan savunmaya ağırlık veren ve söz konusu diplomasi krizinden çıkma yolları arayan bir pozisyona geçmiştir.

Irak'taki gelişmeleri gözlemleyenlerin birçoğu Haşdi Şâbi'nin, Irak arenasındaki ABD-İran mücadelesinde kilit faktör olacağını düşünmektedir. ABD, Haşdi Şâbi'yi parçalamak için ya da unsurlarını Savunma ve İçişleri Bakanlıklarında toplamak için baskılarına devam edecektir. İran ise, Haşdi Şâbi'nin bağımsız askeri bir güç olarak kalabilmesi için elinden geleni yapmaya çalışacaktır. Ancak İran, ABD ile kıyaslandığında zayıf bir durumdadır. Dolayısıyla İran'ın ABD için endişe uyandıracak ve iki tarafı çatışmaya sürükleyecek derecede Haşdi Şâbi üzerinde bir politika uygulaması mümkün görünmemektedir.

Irak'ın, ABD ve İran arasında arabuluculuk rolünü üstlenmesi beklenmektedir. Sonuç olarak, ABD ve İran'ın birbirleriyle olan etkileşimleri ve ilişkilerinin kesintiye uğraması Haşdi Şâbi'nin devam etmesini ya da yok olmasını belirleyecektir. Haşdi Şâbi'ye bağlı silahlı gruplar Haşdi Şâbi'nin varlığı konusunda mutlaka İran'ın tutum ve yönlendirmelerine göre hareket edecektir. Öte yandan Haşdi Şâbi'nin parçalanmasını destekleyen Sünni ve Şii Iraklı siyasilerin sesleri de gitgide yükselmektedir. ■

ABD-İRAN GERİLİMİNİN İRAK'A YANSIMALARI VE SİYASİ KUTUPLAŞMA

“

ABD Başkanı Trump, ülkesinin İran ile imzalanan nükleer anlaşmadan çekildiğini açıklaması ve İran'a uygulanan yaptırımları yeniden uygulamaya koyması ile ABD - İran gerilimi Ortadoğu'yu etkilemeye başlamıştır. 2018 Irak Parlamento Seçimleri'nin ardından ülke siyasetinin iki kutbu haline gelen ABD ve İran taraftarları nedeniyle Irak, gerilimin en çok yansıdığı ülkelerden birisi olmuştur.

”

Feyzullah Tuna Aygün

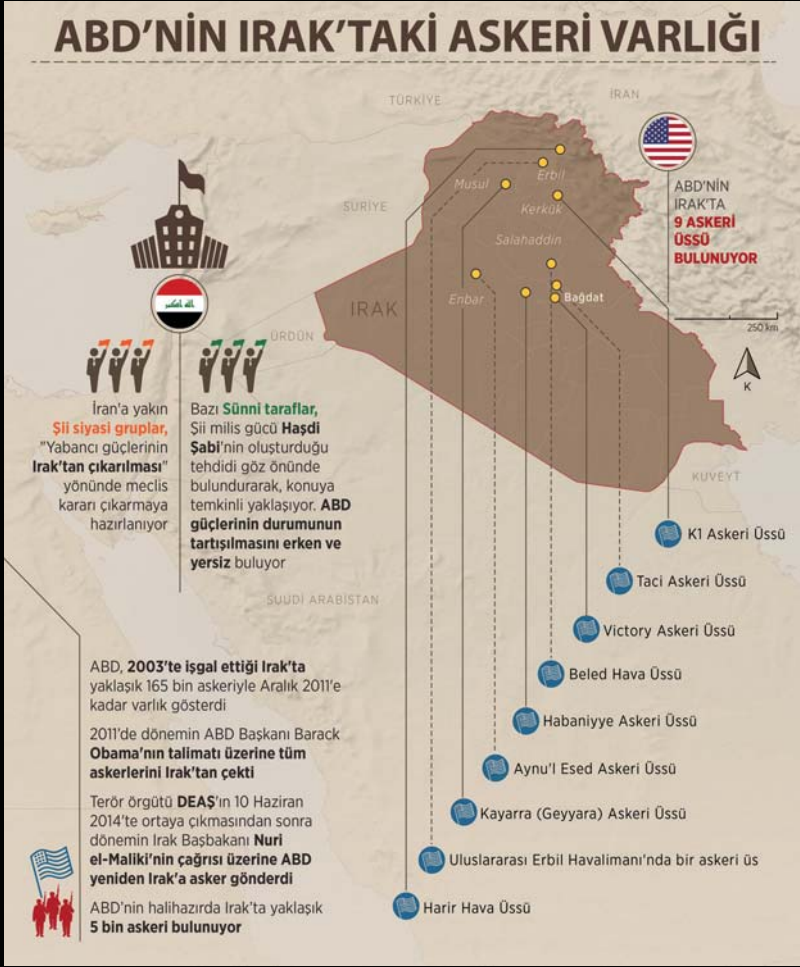
Araştırma Asistanı, ORSAM

Amerika Birleşik Devletleri (ABD) Başkanı Donald Trump, seçim kampanyası yürüttüğü dönemde açık bir şekilde İran'a uygulanan baskının arttırılması gerektiğini vurgulamıştır. ABD başkanı seçildikten sonra Trump, 8 Mayıs 2018'de ABD'nin İran ile imzalanan nükleer anlaşmadan çekildiğini açıklamış ve Ağustos ile Ekim aylarından itibaren geçerli olmak üzere İran'a uygulanan yaptırımları yeniden uygulamaya koymasına ile birlikte ABD – İran gerilimi Ortadoğu'yu etkilemeye başlamıştır. 2018 Irak Parlamento Seçimlerinin ardından ülke siyasetinin iki kutbu haline gelen ABD ve İran taraftarları nedeniyle Irak, gerilimin en çok yansıdığı ülkelerden birisi olmuştur.

ABD'nin İran ile müzakerelere tekrar başlamak için öne sürdüğü 12 maddede ise ABD'nin Ortadoğu'daki varlığını genişletmeyi planladığı görülmüştür. Bu maddelerden en çok dikkat çekenleri ise Hizbullah'tan desteğin çekilmesi ile birlikte Irak'taki Şii milis gruplara desteğin sonlandırılması, milis grupların silahsızlandırılması ve Irak'ın egemenlik haklarına saygı gösterilmesi olmuştur. ABD Başkanı Trump 26 Aralık 2018'de Anbar vilayetindeki Ayn el-Esed Üssü'ne düzenlediği habersiz ziyarette Irak'taki ABD askeri varlığının görevlerinden bir tanesinin İran'ı izlemek olduğunu açıklamıştır. Bunun üzerine Iraklı makamlar yaptıkları açıklamalarda Irak Anayasası'nın sekizinci maddesine atıf yapılarak Irak'ın komşuları ile iyi komşuluk temelinde ilişkilerini yürüteceği vurgulanmıştır. ABD, Irak'taki İran'a yakın grupların ülkedeki varlığını hedef alma endişesi üzerine Basra Körfezi'ne USS Abraham Lincoln Uçak Gemisi Taarruz Grubu ile nükleer kapasiteye sahip dört B-52 bombardıman uçağı göndermiştir.

الله

Siyasi Kutuplaşma

2018 Irak Parlamento Seçimlerine, önceki seçimlerin aksine, parçalanmış olarak giren Şii partiler seçimlerin ardından da parlamentoda birleşmemiştir. Sadrist hareketin başat aktörlüğü üstlendiği İslah ve Bina Bloku ile Haşdi Şâbi gruplarının öncülüğünü yaptığı Bina Bloku arasındaki bütün tartışmalara rağmen hükümeti kurmakla görevlendirilecek en büyük blokun hangisi olduğuna yönelik tartışmalar sonuç getirmemiştir. Irak siyasetini birleştirici bir teşebbüste bulunmak isteyen Irak'ın en büyük Şii dini merci Ayetullah Ali el-Sistani, Başbakan adayı olarak Adil

Abdülmehdi'yi belirlemiştir. Parlamentodaki en büyük blokun belirlenmemesi ise her iki blokun da Başbakan Abdülmehdi'ye destek vermesine neden olmuştur. Hükümetin arkasındaki ana destek grubunun kim olduğunun belli olmaması üzerine her iki blok da hükümetten çeşitli bakanlıkları talep etmiştir. Başbakan Abdülmehdi ise, arkasındaki destekleyici bloklardan emin olamadığı için her iki bloktan da gelen talepleri değerlendirmiştir ve bakanlıkları paylaşmıştır. Seçimlerden önceki beklentinin parlamentoya girmeye hak kazanmış bütün partilerin katılımıyla kurulacak ulusal birlik

hükümeti yerine çoğunluk hükümeti kurulması olmuştur. Zira, her iki blokun da hükümette temsil edilmesine rağmen bloklar içerisinde hükümette temsil edilmeyen partiler olmuştur. Bu durum, kapsayıcı bir hükümet olarak görülen Abdülmehdi hükümetinin aslında bir çoğunluk hükümetine doğru evrildiğini göstermektedir. Ulusal Hikmet Akımı Lideri Ammar el-Hekim'in 25 Haziran 2019 tarihinde partisinin hükümetten desteğini çektiğini açıklaması bu duruma somut bir örnek teşkil etmektedir. Diğer yandan el-Hekim, İslah ve Bina Bloku'nun başkanlığından da istifa ettiğini açıklamıştır. Ayrıca Ulusal Hikmet Hareketi'nden Fadi el-Şammari, partisinin parlamentoda 20 vekil ile temsil edildiğini ve 13 milletvekilinin diğer partilerden ayrılarak kendi partilerine katılmalarını beklediğini açıklamıştır. Bu durum Ulusal Hikmet Hareketi'nin parlamento içerisinde kurmak istediği muhalefet blokunu işaret etmektedir.

“ ABD ile İran arasındaki gerilimin Irak'taki öncelikli yansıması ise ülkedeki yabancı askeri varlığı olmuştur. Haşdi Şâbi içerisinde yer alan Asaib Ehlul Hak ve Nuceba Hareketi gibi bazı gruplar, Irak'taki ABD askeri varlığının sonlandırılması için siyasi baskı uygulamıştır.

” Irak Parlamentosu'ndaki muhalefet gruplarının şekillenmeye başla-

masıyla birlikte, siyasi kutuplaşmanın iki farklı ekseninde gerçekleştiği söylenebilir. Eksenlerden birincisini İran ve ABD destekçileri oluştururken ikinci eksen hükümet ve muhalefet olarak oluşmaktadır. Başbakan Abdülmehdi'nin somut olarak oluşmaya başlayan muhalefet ekseninin gücünü kırmak için İyad Allavi önderliğindeki Irak Ulusal Uzlaşma Partisi (IUUP) ve vekaleten genel başkanlığı Kosret Resul tarafından yapılan Kürdistan Yurtseverler Birliği'nin (KYB) başkanlık düzeyinde hükümete dahil olmasını desteklemiştir. Başbakan Abdülmehdi, Hikmet Hareketi'nin hükümetten desteğini çekmesine rağmen IUUP ve KYB'nin desteğini almıştır. Bu nedenle hükümet kısa vadede güçlenmiş görünmesine rağmen, uzun vadede görüş birliğine ulaşılması veya pazarlık yürütülmesi gereken aktör sayısını artırarak hükümetin kırılma riskini arttırmıştır.

Gerilimin Irak'a Yansımaları

ABD ile İran arasındaki gerilimin Irak'taki öncelikli yansıması ise ülkedeki yabancı askeri varlığı olmuştur. Haşdi Şâbi içerisinde yer alan Asaib Ehlul Hak ve Nuceba Hareketi gibi bazı gruplar, Irak'taki ABD askeri varlığının sonlandırılması için siyasi baskı uygulamıştır. Asaib Ehlul Hak'tan ülkedeki ABD askeri varlığının Irak'ın egemenliğine zarar verdiği gerekçesi ile ülkeden çıkarılmasına yönelik açıklama yapılmıştır. Tartışmaların yeniden başlaması ile Mukteda Sadr'ın liderliğini yaptığı Sairun Koalisyonu, İran'a yakınlığı ile bilinen Hadi el-Amiri liderliğindeki Fetih Koalisyonu ve eski Başbakan

Nuri el-Maliki liderliğindeki Kanun Devleti Koalisyonu, Irak'taki yabancı askeri varlığının çıkarılması için yasa tasarısı hazırlamıştır. Yasa tasarısı parlamentoya sunulmasına rağmen Irak Parlamentosu Başkanı Muhammed el-Halbusi, yasa tasarısının işleme konulmamasını açıklayarak tartışmaları geçici olarak sonlandırmıştır. ABD ve İran arasındaki gerilimin artması ile birlikte yasa tasarısının tekrar tartışılması beklenebilir.

ABD'nin İran varlığını da hedef alan yaptırımların ardından, ABD'nin de Irak'taki varlığı hedef haline gelebileceği endişesi ile ABD Dışişleri Bakanlığı, 15 Mayıs 2019 tarihinde Irak'taki "zaruri olmayan" bütün çalışanlarının ülkeyi terk etmesini istemiştir. Zira, açıklamadan dört gün sonra Bağdat'taki ABD Büyükelçiliği'ne yönelik roketli saldırı düzenlenmiştir. Saldırıyı üstlenen grup olmamasına rağmen ABD kaynakları, saldırıyı İran destekli Şehitlerin Efendisi ve İmam Ali Tugaylarının düzenlemiş olabileceğini Iraklı makamlara iletmıştır. Irak'taki ABD varlığına yönelik saldırılar büyükelçiliğe düzenlenen saldırı ile sınırlı kalmamıştır. 25 Mayıs 2019 tarihinde ABD Savunma Bakanlığı Anbar vilayetinde yer alan başta Ayn el-Esed Üssü olmak üzere Kaim ve Rutba'daki üslerdeki güvenlik seviyesini arttırdığını açıklamıştır. Buna rağmen, ABD varlığına yönelik saldırılar devam etmiştir. 15 Haziran 2019 tarihinde Selahaddin vilayetinde yer alan ve Irak'ın en büyük hava üssü olan Beled Hava Üssü'ne havan toplu saldırı düzenlenmiştir. Irak Hava Üssü'ne bağlı F-16 savaş uçaklarıyla birlikte ABD askerinin bulunduğu

üsse üç havan topu düşmesine rağmen hayatını kaybeden olmamıştır. Irak'taki sivil veya askeri ABD varlığına yönelik düzenlenen saldırılar ABD varlığına yönelik tehdidin artmasına neden olduğu gibi ülkedeki kutuplaşmayı arttırmaktadır. Diğer yandan ise, ABD-İran gerilimi, Irak'taki İran etkisinde yer alan milis grupların eylemlerini arttırmasına neden olmaktadır. İran etkisindeki milis gruplarının gerilim ile görünürlüğü azaldığını söylemek mümkün olmasına rağmen faaliyetleri için aynı durum geçerli değildir.

ABD ile İran arasındaki gerilimin Irak'a yansımalarından bir diğerini ise ülkedeki kırılma riski, siyasi süreç ve güvenlik atmosferinde çatlaklara yol açabilme ihtimali oluşturmaktadır. ABD veya İran'ın Irak'ı açık pozisyon almaya itmesi, toprak hakimiyeti sona eren ancak faaliyetlerine devam eden terör örgütü IŞİD'in eylemlerini arttırmasına yol açabileceği gibi benzer terör örgütlerinin ortaya çıkmasına neden olabilir. Diğer yandan, Irak'ın İran'dan doğal gaz veya elektrik almayı bırakması yaz aylarında sıcaklıkların artmasıyla birlikte talebin arttığı elektrikte daha uzun kesintilerin yaşanmasıyla sonuçlanabilir. 2018 yazında İran'ın Basra'ya sattığı elektriği kesmesiyle birlikte vilayet çapında büyüyen gösteriler ülkenin birçok bölgesine yayılmıştır. Dolayısıyla gerilim Irak'ı yeni alternatifler aramaya itmektedir. Irak'ın ABD veya İran tarafında açık pozisyon almaya itilmesi ise iki ülkenin Irak'taki varlığını açık tehdit haline getirdiği gibi Irak'ın yeniden bir savaş alanına dönmesine neden olabilir. ■

KERKÜK'TEKİ SALDIRILAR NE ANLAMAMA GELİYOR?

“
Kerkük'teki 30 Mayıs 2019'da düzenlenen saldırıların yapılış biçimi, zamanlaması ve yönetimine bakıldığında, sistemli ve planlı olduğu açıktır. Kerkük'ün en işlek ve kalabalık merkezlerinden olan ve Türkmen nüfusun yoğun şekilde bulunduğu Kudüs Caddesi ve Bağdat Yolu güzergâhında gerçekleştirilen saldırılar, özellikle Türkmenleri hedef almaya yönelik mahiyette olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.

”
Bilgay Duman

*Irak Çalışmaları
Koordinatörü, ORSAM*

Kerkük, 30 Mayıs 2019 akşamı, 5 kişinin hayatını kaybettiği ve 45'ten fazla kişinin yaralandığı, art arda yaşanan 7 bombalı saldırı ile yeniden sarsılmıştır. 16 Ekim 2017'de Irak merkezi hükümetine bağlı güvenlik güçlerinin yaptığı operasyonla şehrin Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi'ne (IKBY) bağlı peşmergelerin kontrolünden geri alınmasından bu saldırılara kadar geçen süre zarfında Kerkük'te bu denli büyük bir şiddet eylemi yaşanmamıştır. Hem şehir içerisinde hem de kırsalda başta, Irak Şam İslam Devleti (İŞİD) olmak üzere terör örgütlerine karşı operasyonlar aralıksız devam etmektedir. Buna rağmen Kerkük'te çok kısa aralıklarla 7 patlamanın yaşanmış olması, siyasi, idari, güvenlik, ekonomik ve sosyal tartışmaların odağında yer alan Kerkük'ü yeniden tartışmaya açmıştır. Zira Kerkük'te 2005'ten bu yana yapılamayan yerel seçimler gündemdeki varlığını korurken,

Kerkük Valisi konusundaki tartışmalar ve özellikle peşmergenin şehre geri dönmesi konusunda Kürt grupların talep ve baskıları, Kerkük'teki gerginliği üst seviyede tutmuştur. Bu doğrultuda 30 Mayıs saldırılarının, Kerkük'teki bu gerginliğin bir sonucu olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Kerkük'teki 30 Mayıs 2019'da düzenlenen saldırıların yapılış biçimi, zamanlaması ve yönetimine bakıldığında, sistemli ve planlı olduğu açıktır. Kerkük'ün en işlek ve kalabalık merkezlerinden olan ve Türkmen nüfusun yoğun şekilde bulunduğu Kudüs Caddesi ve Bağdat Yolu güzergâhında gerçekleş-

tirilen saldırılar, özellikle Türkmenleri hedef almaya yönelik mahiyette olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Saldırıların 5-10 dakika ara ile yapılmış olması, saldırıların büyük bölümünde yol kenarlarına bırakılan mayınların patlaması, söz konusu mayınların aynı araç ve kişi tarafından yol kenarlarına bırakıldığı tespit edilmesi ve aynı bölgelerde yapılmış olması, amaç, hedef ve ortaya çıkarılmak istenen etki açısından planlı ve sistemli olduğunu net olarak ortaya koymaktadır. Saldırıyla birlikte eş zamanlı olarak Kerkük'e terör örgütü IŞİD'in sızdığına yönelik dedikoduların da yüksek sesle konuşulması şehirde

bir kaos ortamının oluşturulmak istendiğinin göstergesidir. Diğer taraftan patlamaların yaşanması ile eş zamanlı olarak terör örgütü IŞİD'in dile getirilmesi, Kerkük'te infial yaratmakta ve güç boşlukları ortaya çıkmaktadır. Bu güç boşluğundan yararlanmak isteyen taraflar bunu kendi hedefleri doğrultusunda kullanmaya çalışmaktadır. Zira IŞİD'in eylemleriyle acımasız bir terör örgütü olduğu şüphe götürmezken, aynı zamanda da IŞİD kolay kullanılabilen bir araç olarak hem siyasi hem de güvenlik aktörleri açısından bir "rahatlama alanı" olarak tercih edilebilmektedir. Bu yönüyle hedef sapıtılarak, farklı örgütlerin ya da

grupların eylemleri IŞİD'e yüklenerek, gerçekler ya saklanmakta ya da gün yüzüne çıkarılmak istenmemektedir. Buradan hareketle Kerkük'teki saldırıların da sadece IŞİD tehdidi bahane edilerek geçiştirilebilecek eylemler olmadığını söylemek mümkündür. Zira terör örgütleri arasında saldırı yöntemleri noktasında bir geçişkenlik var olsa da Kerkük'teki eylemlerin IŞİD'in Irak'ta kullandığı saldırı yöntemlerinden farklı olduğunu belirtmek gerekmektedir.

“

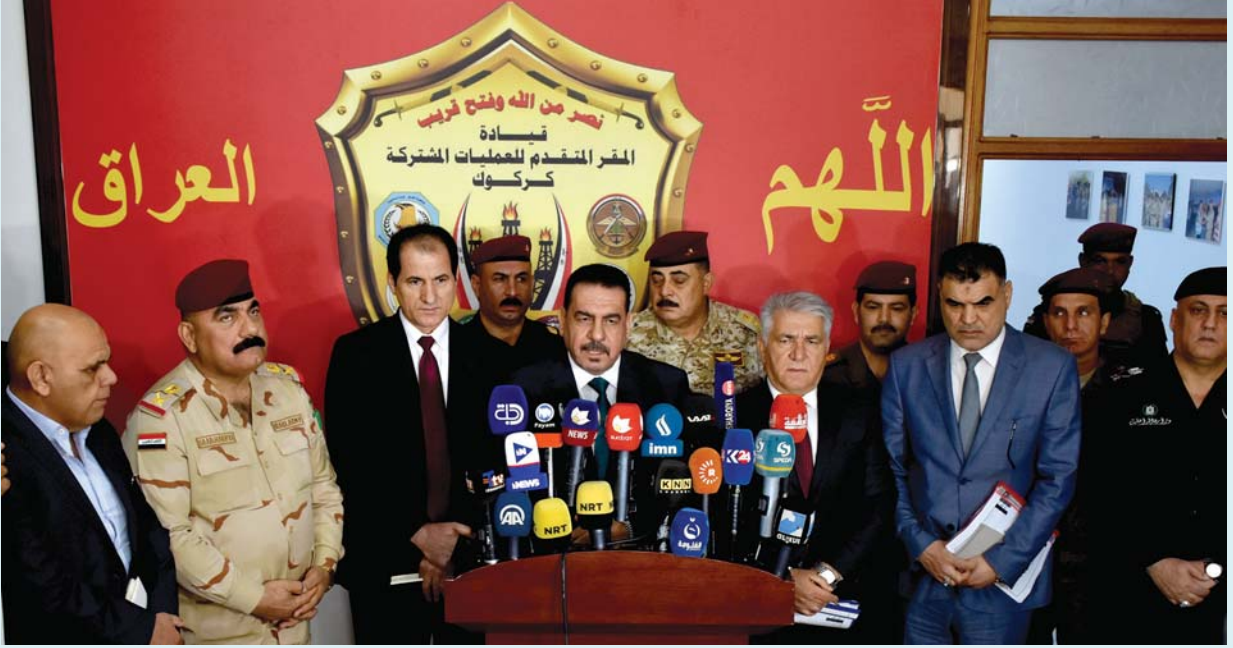
Kerkük'te güvenlik güçlerinin IŞİD'e karşı operasyonları da aralıksız olarak devam etmektedir. Buna rağmen güvenlik güçlerinin performansı eleştirilmekte ve özellikle Kerkük'e peşmergelerin yeniden dönüşünü isteyen Kürt gruplar Kerkük'teki güvenliğin sağlanamadığına yönelik iddialarını yüksek sesle dile getirmektedir.

”

Kerkük'teki patlamalardan sonra ortaya çıkan görüntülerde lüks bir araç kullanan saldırganların patlamaların olduğu yerlere poşetler içerisinde bomba bıraktığını tespit eden görüntüler ortaya çıkmış, araç ve kişi tanımlanmış ve hatta aracın en son Süleymaniye'nin bir köyünde bulunduğuna yönelik iddialar ortaya çıkmıştır. Genel itibariyle bakıldığında IŞİD'in daha gizli ve iletişim ağının tespit edilemeyecek, vur-kaç taktiği kulla-

arak, bir sonraki saldırı için kanıt bırakmayacak şekilde hareket ettiği bilinmektedir. Yani IŞİD'in bu kadar aleni bir eylem tarzı benimsemediği söylenebilir. Ancak terör örgütlerinin işleyiş biçimleri ve kullandığı yöntemler açısından muhafazakâr olmaktan çıkarak, zarar vermeye yönelik her türlü eylem biçimini kullandığı da akıllarda tutulmalıdır. Bu bağlamda özellikle Kerkük için IŞİD'i tamamen göz ardı etmek mümkün değildir. Nitekim söz konusu saldırılardan yaklaşık bir hafta önce Kerkük'teki güvenlik güçlerinin, IŞİD'in en çok başvurduğu yöntemlerden biri olan bombalı araç saldırılarını Kerkük'te kullanabileceğine yönelik bilgilendirmede bulunduğu söylenmektedir. Ayrıca Kerkük'te güvenlik güçlerinin IŞİD'e karşı operasyonları da aralıksız olarak devam etmektedir. Buna rağmen güvenlik güçlerinin performansı eleştirilmekte ve özellikle Kerkük'e peşmergelerin yeniden dönüşünü isteyen Kürt gruplar Kerkük'teki güvenliğin sağlanamadığına yönelik iddialarını yüksek sesle dile getirmektedir. Nitekim saldırıdan bir gün önce IKBY eski Başkanı ve KDP lideri Mesut Barzani, ülke çapında IŞİD'in üstlendiği tarla yakma eylemlerinin Kerkük'te de vuku bulması üzerine, 140. Madde kapsamındaki bölgelere (tartışmalı bölgeler) vurgu yaparak, Kürtlere zulmedildiğini belirtmiştir. Mesut Barzani, Kerkük'teki eylemlerden Irak merkezi hükümetini sorumlu tutmuş ve gerekli önlemlerin alınmadığı yönünde açıklama yapmıştır. Saldırıların hemen ardından da hem Irak Parlamentosu'ndaki KDP Milletvekilleri hem de KYB

parti olarak açıklama yaparak, Kerkük'teki güvenlik ve yönetim zafiyeti olduğunu, Kerkük'ün güvenliğinin peşmergenin desteği olmadan sağlanamayacağını, bu yüzden peşmergelerin yeniden Kerkük'e dönmesi gerektiği yönünde ifadelerde bulunulmuştur. Bu anlamı itibariyle Kerkük'teki saldırıları kim yaparsa yapsın siyasi amaçlar için araçsallaştırıldığı görülmektedir. Bu noktada Kerkük'teki şiddet üzerinden fayda sağlanmaya ve siyasi pazarlık konusu haline getirilmeye çalışıldığı görülmektedir. Özellikle Kürt gruplar, Kerkük ve tartışmalı bölgelerde Kürt nüfusun zarar gördüğünü iddiasıyla Kerkük'te yeniden baskı kurabilmek için Bağdat üzerinde baskı uygulamaktadır. Ancak Kerkük'teki istikrarsızlıktan burada yaşayan bütün kesimler zarar görmektedir. Hatta saldırılar IŞİD tarafından yapılmış olsa dahi IŞİD'in sadece bir grubu ya da topluluğu doğrudan hedef alan saldırılar yapmadığını söylemek mümkündür. Böyle olsa dahi sadece 30 Mayıs 2019'da Kerkük'te gerçekleştirilen saldırılar bile dikkate alınırsa, bu durumdan en çok Türkmenlerin zarar gördüğünü söylemek yerinde olacaktır. Söz konusu saldırıların tamamı Türkmenlerin yoğun olarak yaşadığı Kudüs Caddesi ve Bağdat Yolu bölgesinde yapılmıştır. Bu bölgelerdeki iş yerlerinin büyük bölümünün Türkmenlere ait olduğu bilinmektedir. Saldırıların genel itibariyle restoran, alışveriş merkezi gibi iş yerlerinin önlerinde gerçekleştiği düşünüldüğünde, söz konusu saldırıların Türkmenleri ekonomik olarak da zarara uğrattığı görülmektedir.

“

Tek taraflı adımlarla Kerkük'teki sorunlara çözüm bulmak mümkün değildir. Bu süreç Kerkük'teki çözümsüzlüğü ve istikrarsızlığı körüklemektedir. Önümüzdeki süreçte Irak'ta nüfus sayımı ve yerel seçimlerin yapılması beklenmektedir. Ancak Kerkük'te bu şartlar altında nüfus sayımı ve yerel seçimlerin yapılması durumunda doğru ve adil sonuçların çıkması mümkün olmayacaktır.

”

Bu noktada Kerkük'te ayrıştıncı politikaların yerine uzlaşmacı politikalar izlemenin ve Kerkük'te denge sağlanmasının yerinde olduğunu söylemek mümkündür. Ni-

tekim Kerkük Valiliği görevini vâkâleten yürüten Vali Yardımcısı Rakan Sait'in göreve geldikten sonra, Kerkük'te "Araplaştırma" politikası izlediğine yönelik güçlü söylemleri de şehirdeki dengeyi bozmaktadır. Kerkük'teki devlet dairelerindeki görevlere sistematik şekilde Arapların yerleştirildiği ve Kerkük'ün farklı ilçelerinde yaşayan Arapların şehir merkezine göç ettirilerek yer tesis edildiği ifade edilmektedir. Rakan Sait'in göreve gelmesinin ardından Kerkük'te yüksek görevlere getirilen Arapların sayısındaki artış, izlenen Araplaştırma stratejisine dair söylemleri haklı çıkarır niteliktedir. Aynı şekilde Kerkük'ün güneyine, Bağdat ve Tikrit çıkışına doğru olan bölgelerde yeni oluşan Arap semtleri göze çarpmaktadır. Son 2 yılda Kerkük'e 250 bin civarında Arap nüfusun yerleştiği konuşulmaktadır. Bu durum Kerkük'teki dengeyi bozmakta, gerginlik ve çekişmeyi arttırmaktadır. Böylece Kerkük'te siyasi, idari, ekonomik ve

güvenlik problemleri ortaya çıkarılmaktadır.

Tek taraflı adımlarla Kerkük'teki sorunlara çözüm bulmak mümkün değildir. Bu süreç Kerkük'teki çözümsüzlüğü ve istikrarsızlığı körüklemektedir. Önümüzdeki süreçte Irak'ta nüfus sayımı ve yerel seçimlerin yapılması beklenmektedir. Ancak Kerkük'te bu şartlar altında nüfus sayımı ve yerel seçimlerin yapılması durumunda doğru ve adil sonuçların çıkması mümkün olmayacaktır. Bu nedenle Kerkük'teki güç ve güvenlik boşluğundan faydalanarak siyasi çıkar elde etmek yerine Kerkük'te tüm gruplar arasında uzlaşmayı mümkün kılacak ortak karar alma mekanizmaları geliştirmek hem Kerkük hem de Irak'ın istikrarına katkı yapacaktır. Zira mevcut idari, siyasi, ekonomik ve güvenlik durumu itibarıyla Kerkük'ün sınırlarının ötesinde bir anlam ifade ettiğini söylemek yanlış olmayacaktır. ■

İdlib kartı Rusya tarafından her zaman Türkiye üzerinden kullanılabilen bir pazarlık aracı oldu. Zira Türkiye'nin İdlib'e dönük ciddi hassasiyetleri söz konusu. Buraya gerçekleşecek bir askeri operasyon Türkiye'ye dönük çok büyük bir kitlesel göç hareketini tetikleyecek. Bunun farkında olan Rusya, İdlib'i Türkiye ile yürütülen siyasi müzakerelerde yaşanan bazı kilitleri açmak için bir anahtar olarak gördü.

İDLİB'DE TÜRKİYE-RUSYA DENGESİ BOZULUYOR MU?

Oytun Orhan
Suriye Çalışmaları
Koordinatörü, ORSAM

İdlib'de istikrar büyük ölçüde Türkiye ve Rusya arasındaki dengeye dayanmakta. Bu iki aktör çoğu zaman Astana'da birlikte hareket ettikleri İran'ı da dışarda tutarak İdlib'in yakın geleceğine ilişkin kritik uzlaşmalar gerçekleştirdi. Bu uzlaşılara bağlı olarak İdlib'de muhaliflere dönük rejim operasyonunun kaçınılmaz olduğunu düşündüğü ortamlarda ateşkes ve görece istikrar korunabildi. Bu kapsamda Türk ve Rus liderler Eylül 2018 ayında Rusya'nın Soçi kentinde bir araya gelerek İdlib konusunda uzlaşmaya varmıştı. Bu anlaşmaya göre, İdlib

çatışmasızlık bölgesinin çevresinde 15 km derinliğe sahip bir hatta "silahtan arındırılmış bölge" kurulması konusunda anlaşıldı. Söz konusu alan içinde ılımlı muhaliflerin elindeki tüm ağır silahlar ve bölgedeki radikal unsurlar da militanları ile beraber bu hattın gerisine çekilecekti. İdlib çatışmasızlık bölgesinin garantörü olarak bu görev Türkiye'nin sorumluluğu altındaydı. Türkiye bu süreçte ılımlı muhalifler üzerindeki etkisini kullanarak ağır silahların bölgeden çıkarılmasını sağladı. Ancak radikal unsurların bölgeden çıkarılması konusunda sıkıntılar yaşandı. Diğer

taraftan Rusya, rejim güçlerinin İdlib çatışmasızlık bölgesine dönük saldırılarını engellemek ile yükümlü idi. Ancak Soçi Mutabakatından sonra rejimin ihlalleri devam etti. Yine Soçi Mutabakatı uyarınca Türk ve Rus ordularının oluşturulması planlanan silahtan arındırılmış bölgede ortak devriye görevi icra etmesi öngörülmüştü. Devriye görevi konusunda da kısmi bir başarı sağlandı ve ortak devriye değil ancak TSK'nın bölgedeki devriye görevleri icra edilebildi.

Hem Türkiye hem de Rusya Soçi Mutabakatı ile üstlendiği sorumlulukları tam anlamıyla yerine getirmedi ancak kısmi başarı sağlanabildi. Ama bu sürecin en önemli başarısı rejim ve muhalifler arasındaki ateşkesin büyük ölçüde korunması, büyük bir insani krize yol açacak kapsamlı bir askeri operasyonun engellenmesi oldu.

Astana sürecinin genel prensibine göre İdlib'deki radikal ve ılımlı unsurların ayrıştırılması ve radikal unsurların en nihayetinde zayıflatılması/ortadan kaldırılması öngörülmekteydi. Ancak 2019 yılının başında İdlib'in en güçlü grubu konumundaki radikal Hayat Tahrir eş Şam (HTŞ) örgütü ön alıcı bir hamle yaparak Türkiye'nin desteklediği ılımlı muhalif grupların bazılarını karşı bir saldırı başlattı. HTŞ ile Nurettin Zinki ve Ahrar eş Şam grupları arasında yaşanan

çatışmalar neticesinde HTŞ İdlib'in büyük bölümünde kontrolünü pekiştirdi. Bunun yanı sıra Türkiye ve uluslararası toplum tarafından da meşru olarak kabul edilen Suriye Geçici Hükümeti ile bağlantılı İdlib Geçici Hükümeti'nin sivil otoritesi ortadan kaldırılarak İdlib çatışmasızlık bölgesinin tamamında HTŞ bağlantılı Kurtuluş Hükümeti'nin sivil otoritesi tesis edilmiş oldu. İdlib çatışmasızlık bölgesinde ortaya çıkan bu tablo Rusya'nın İdlib'e operasyon baskısını artırdı. Sonuç olarak hem Türkiye hem de Rusya Soçi Mutabakatı ile üstlendiği sorumlulukları tam anlamıyla yerine getirmedi ancak kısmi başarı sağlanabildi. Ama bu sürecin en önemli başarısı rejim ve muhalifler arasındaki ateşkesin büyük ölçüde korunması, büyük bir insani krize yol açacak kapsamlı bir askeri operasyonun engellenmesi oldu.

İdlib'e paralel olarak ilerleyen bir diğer süreç Afrin ile Fırat Kalkanı bölgeleri arasında kalan Tel Rıfat'a ilişkin yaşandı. Tel Rıfat, Türkiye ve Suriyeli silahlı muhaliflerin hem Fırat Kalkanı hem de Afrin operasyonları sırasında YPG'den geri almak istedikleri yerleşimlerin başında geliyordu. Ancak Türkiye ve Rusya ile varılan anlaşmalar neticesinde bu bölge askeri operasyonlara dahil edilmemişti. YPG'nin varlığının korunduğu bölgeye sonrasında Rusya ve Suriye güçleri ile birlikte sınırlı sayıda İran destekli milis gruplar girmişti. Türkiye ve Rusya Astana kapsamında tüm terör gruplarının ortadan kaldırılması konusunda uzlaşmış olsa da YPG'nin Tel Rıfat bölgesinden Afrin'deki sivil halka, Türk askeri varlığına ve Suriyeli silahlı muhalif gruplara dönük

terör eylemleri devam etti. Tel Rıfat nedeniyle Afrin'de istikrar tam olarak bir türlü sağlanamadı. Tel Rıfat bölgesinden Afrin'e sızan YPG'liler çok sayıda terör eylemi gerçekleştirdi. Türkiye bunların önlenmesi konusunda bölgenin garantörü Rusya'dan talepte bulundu. Hatta Türkiye neredeyse her görüşmede Tel Rıfat'ın Suriyeli muhaliflerin kontrolüne bırakılması yönünde talepte bulundu. Neticesinde büyük bir ilerleme kaydedilemedi ancak Türk ve Rus orduları Tel Rıfat ile Suriyeli muhaliflerin kontrolü altındaki bölgeler arasında gerçekleşen saldırıları engelleyebilmek amacıyla İdlib'dekine benzer şekilde Tel Rıfat çevresinde de ortak devriye görevi icra etmeye başladı.

Sahada yaşanan bütün olumsuzluklara rağmen Türkiye ve Rusya'nın karşılıklı anlayış ve çıkarlara dayalı uzlaşısı sayesinde kuzeybatı Suriye'de denge bir şekilde korundu. Ancak İdlib kartı Rusya tarafından her zaman Türkiye üzerinden kullanılagelen bir pazarlık aracı oldu. Zira Türkiye'nin İdlib'e dönük ciddi hassasiyetleri söz konusu. Buraya gerçekleşecek bir askeri operasyon Türkiye'ye dönük çok büyük bir kitlesel göç hareketini tetikleyecek. Bunun farkında olan Rusya, İdlib'i Türkiye ile yürütülen siyasi müzakerelerde yaşanan bazı kilitleri açmak için bir anahtar olarak gördü. Dolayısıyla taraflar arasında ne zaman bir sıkıntı yaşansa bunun doğrudan yansımaları İdlib'de istikrarsızlığın artması oldu. Siyasi müzakerelerde yaşanan sıkıntılar da her zaman Suriye ile bağlantılı değildi. Zira iki ülke arasında Suriye'yi aşan şekilde çok boyutlu bir ilişki söz

konusu. Bu açıdan en önemli başlık Rusya'nın S-400 hava savunma sistemlerinin Türkiye tarafından alınması. Rusya bu adımı NATO ittifakı içinde açacağı büyük bir çatlak, Türkiye'yi Batı kampından uzaklaştıracak bir gelişme olarak değerlendiriyor. Türkiye ise S-400'lerin alınmasını, NATO müttefiklerinden elde edemediği hava savunma sistemlerine erişim ve böylece acil güvenlik ihtiyaçlarını karşılayacak bir süreç olarak değerlendiriyor. Türkiye ile Rusya arasında diğer bir kritik müzakere konusu ise Fırat'ın doğusudur. Bu açıdan ABD ile Türkiye arasında yoğun bir diplomasi trafiği yaşanıyor. İki ülke Fırat'ın doğusunda kalan Türkiye-Suriye sınır hattı boyunca YPG'den arındırılmış 20-30 km derinliğinde bir güvenli bölge kurmak için çaba sarf ediyor. Türkiye bu bölgenin askeri kontrolünün kendisinde olmasını isterken ABD tarafı bölgeye uluslararası bir gücün yerleşmesini talep ediyor. Türkiye ise böyle bir durumu YPG'yi zayıflatmaktan ziyade ona uluslararası koruma sağlayacak bir formül olarak değerlendiriyor. Rusya ise söz konusu bölgeye Suriye rejim güçlerinin girmesini ve bunun karşılığında da Şam yönetiminin PKK ile mücadele konusundaki geçmiş taahhütlerinin geçerli olduğu şeklinde bir formül öneriyor. Bu kapsamda 1998 yılında Ankara ve Şam arasında imzalanan ve PKK'ya karşı işbirliğini öngören Adana Mutabakatının halen geçerli olduğunu ve bunun uygulanabileceğini öne sürüyor. Bu nedenle Rusya, ABD ve Türkiye'nin Fırat'ın doğusu konusunda ortak bir inisiyatif geliştirmesinden, işbirliği yapmasından kaygı duyuyor. Hatta

mümkünse iki NATO ordusunun bu bölgede askeri olarak karşı karşıya gelmesini tetikleyecek şekilde pozisyon alıyor.

“

Daha önce birbiri ile çatışma içinde olan çok sayıda Suriyeli muhalif grubun rejim operasyonu karşısında her şeyi geride bırakarak çok rahat bir şekilde bir araya geldikleri de ortaya çıkmış oldu. Buna karşılık Rusya hava saldırılarının radikal grupların kontrolündeki bölgelerden ziyade hastane gibi sivil alanlara yöneldiği görüldü. Bunun neticesinde Kuzey Hama-Güney İdlib bölgelerinden 200 bin civarında sivil, Türkiye sınırına doğru göç etti. Bu da İdlib operasyonunda hedeflerden birinin Türkiye üzerinde baskıyı artırmak olduğunu ortaya koyuyordu.

”

Bu arka plan ışığında Rusya destekli Suriye rejim güçleri Nisan 2019 ayının son haftasında İdlib'e dönük yoğun saldırılara ve geçmiş ihlallerden farklı olarak kara operasyonuna başladı. Hatta operasyonlar başladığında rejim güçleri İdlib çatışmasızlık bölgesi çevresinde yer alan 12 Türk gözlem noktasından birini de hedef aldı ve Türk askerleri yaralandı. Bu hamle muhtemelen rejim güçlerinin Türkiye'ye dönük "gözlem noktalarını boşaltın ve İdlib'den çekilin" mesajı idi. Suriyeli muhalifler ise muhtemelen Türkiye'nin

onayı ile Tel Rıfat, Nubul ve Zahra yerleşimlerini hedef alarak olası bir operasyonun maliyetinin neler olabileceğini, nerelerde cephele açılabileceğini karşı tarafa göstermek istedi. Haziran 2019 ayı boyunca devam eden operasyonlarda rejim güçleri kritik bir ilerleme kaydedemezken ağır kayıplar da verdi. İdlib'de Suriyeli muhalifler ortak tehdide karşı bir araya gelerek bir operasyon odası kurdu. Hatta Fırat Kalkanı bölgesinden Şam Cephesi gibi en büyük gruplar da İdlibli muhaliflere destek olmak amacıyla bu bölgeye askeri güçlerini sevk ettiler. Daha önce birbiri ile çatışma içinde olan çok sayıda Suriyeli muhalif grubun rejim operasyonu karşısında her şeyi geride bırakarak çok rahat bir şekilde bir araya geldikleri de ortaya çıkmış oldu. Buna karşılık Rusya hava saldırılarının radikal grupların kontrolündeki bölgelerden ziyade hastane gibi sivil alanlara yöneldiği görüldü. Bunun neticesinde Kuzey Hama-Güney İdlib bölgelerinden 200 bin civarında sivil, Türkiye sınırına doğru göç etti. Bu da İdlib operasyonunda hedeflerden birinin Türkiye üzerinde baskıyı artırmak olduğunu ortaya koyuyordu.

Esasen rejim en başından bu yana İdlib'de askeri çözümü destekliyordu ancak Türkiye'nin caydırıcı gücü, Rusya'nın dengeleyici pozisyonu nedeniyle bu yöntem ertelenmişti. Bu noktada uzun zamandır Türkiye-Rusya dengesine bağlı olarak kısmi istikrarın korunduğu İdlib'de neden operasyonların başladığı sorusunun yanıtlanması gerekiyor. Yazının ilk kısmında belirtildiği üzere Türkiye-Rusya arasında yaşanan anlaşmazlıklar İdlib'e istikrarsızlık olarak

yansımakta. Bu değerlendirme ve yukarıda sıralanan Türk-Rus ilişkisi başlıkları çerçevesinde değerlendirildiğinde İdlib'e dönük operasyonların başlama nedenleri konusunda şu şekilde bir değerlendirme yapılabilir. Akla gelen ilk olasılık tarafların Nisan 2019 ayı sonunda gerçekleştirdiği 12. Astana Zirvesi'nde bir sonuç alamaması ve artık Astana sürecinin sınırlarına ulaşmış olmasıdır. Bu zirveden beklenti Suriye Anayasa Komitesi'nin kurulmasının ilan edilmesi, tutukluların değişimi konularında ilerleme sağlanması idi. Ancak yapılan açıklamalar 12. Astana Zirvesi'nin başarısızlıkla sonuçlandığını ortaya koymakta. Tarafların hangi başlıklara ilişkin anlaşmazlık yaşadığı açık kaynaklara yansımada da sonuçta diplomatik yol ile aşılama bir fikir ayrılığı yaşanıyor. Türkiye'nin de daha yüksek sesle Cenevre Süreci'ne vurgu yapmaya başlaması Rusya tarafında rahatsızlık yaratmış olabilir. Zira Türkiye siyasi çözümün en nihai aşamada daha geniş katılımlı Cenevre Süreci kapsamında çözümünü destekliyor ve Astana formatını ona giden yolda bir aşama olarak değerlendiriyor. Rusya ise Suriye sorununa büyük ölçüde Astana ve Soçi süreçleri kapsamında çözüm bulmak istiyor ve Batı merkezli gördüğü Cenevre sürecine güvenmiyor. Geçmişten bu yana bilinen bu fikir ayrılığı artık su yüzüne çıkmış olabilir. İdlib operasyonlarının da zamanlama açısından 12. Astana Zirvesi'nden hemen sonra başlaması bu iddiayı güçlendiriyor. Rusya onayı ve desteği ile Suriye rejimi operasyonlarının başlamasının diğer bir nedeni İdlib çatışmasızlık bölgesinden Rusya'nın askeri hava

üssü Himeymim'e gerçekleşen bazı saldırılar olmuş olabilir. Rusya'nın Suriye'deki birinci önceliği iki Rus askeri üssünün güvenliğinin sağlanması. İdlib çatışmasızlık bölgesinin çevresinde oluşturulan 15 km'lik silahtan arındırılmış bölge bu açıdan anlamlı. Zira Rusya bu bölgedeki muhalif varlığı ortadan kaldırılabiliirse Rus askeri üslerinin güvenliğinin tam olarak sağlanacağını çünkü Suriyeli muhalif güçlerin atış menziline dışına çıkacağını düşünmekte. Silahtan arındırılmış bölge konusunda olumlu gelişmeler yaşanmış olsa da HTŞ ve onunla hareket eden bazı grupların Rus üslerine yakın bölgelerden uzaklaştırılamamış olması Rusya'ya operasyona destek vermeye yönelmiş olabilir.

“

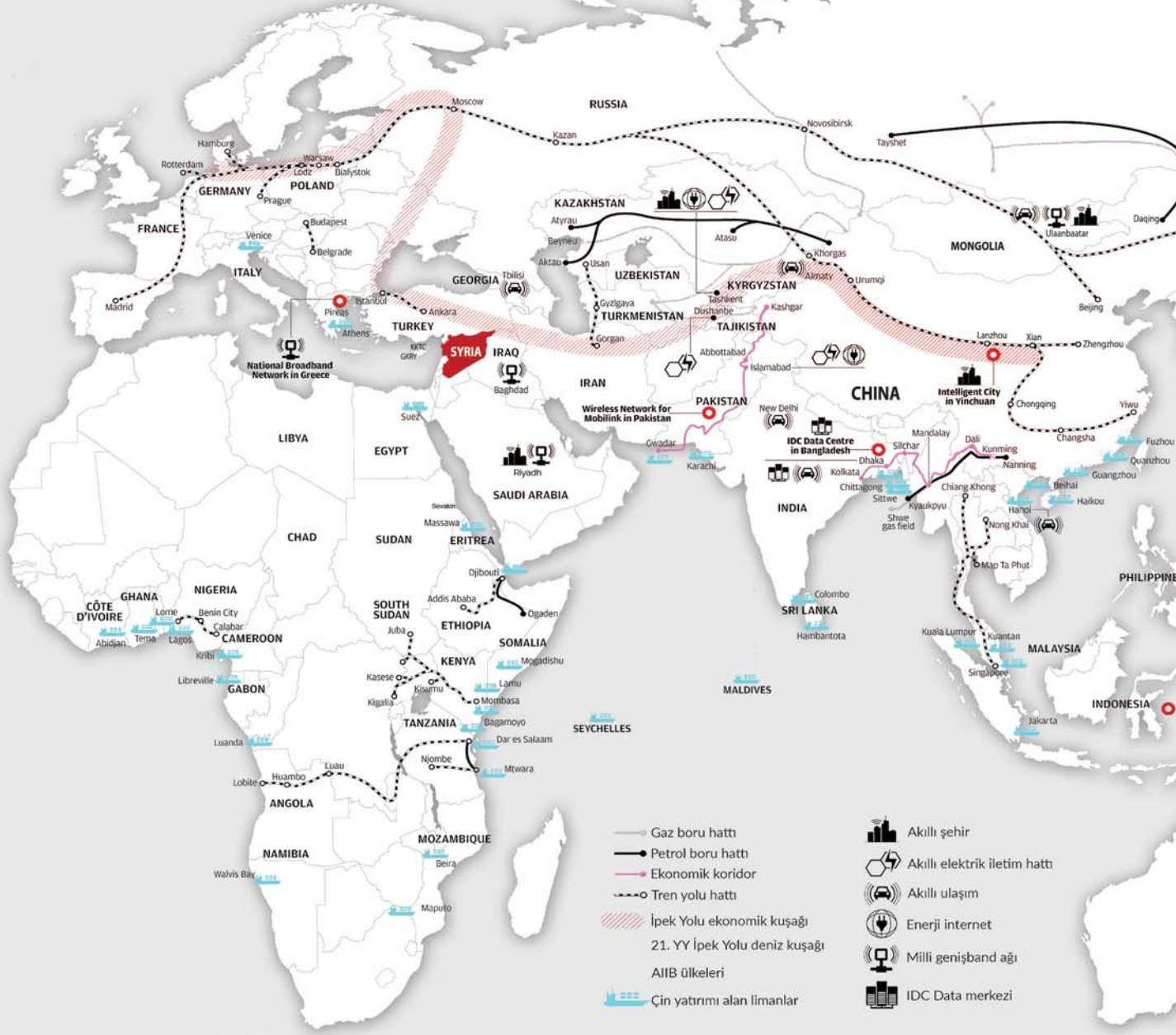
İdlib operasyonunda saldırıların yoğunluğu, Rusya'nın havadan desteği ve operasyonun kara unsurlarını da içermesi itibarıyla geçmişteki ihlallerden farklılık olduğunu gösteriyor. Ancak buna rağmen operasyonların İdlib'in genelini kapsayacak şekilde bir boyut alması halen düşük ihtimal.

”

İdlib operasyonuna giden süreci başlatması muhtemel üçüncü olasılık Rusya'nın S-400'lerin Türkiye'ye teslimi sürecini garanti altına almak istemesidir. İdlib operasyonu öncesinde açık kaynaklarda Türkiye'nin S-400'lerin alımını bir yıl erteleyeceği yönünde iddialar gündeme getirilmiştir. Rusya böyle

bir adımı ertelemenin ötesinde Türkiye-ABD ilişkilerinde yaşanması muhtemel bir yakınlaşmanın ve Türkiye'nin Batı baskısı karşısında direncinin zayıflaması olarak okunmuş olabilir. Bu nedenle Türkiye'nin S-400'e olan ilgisini canlı tutabilmek ve teslimatı garanti altına almak için İdlib kartını oynamak istemiş olabilir.

İdlib operasyonunda saldırıların yoğunluğu, Rusya'nın havadan desteği ve operasyonun kara unsurlarını da içermesi itibarıyla geçmişteki ihlallerden farklılık olduğunu gösteriyor. Ancak buna rağmen operasyonların İdlib'in genelini kapsayacak şekilde bir boyut alması halen düşük ihtimal. Bu açıdan belirleyici faktörlerden birisi Suriyeli muhaliflerin sahada sergileyeceği performans. Rejim güçleri beklentinin ötesinde bir başarı sağlayıp hızlı bir ilerleme kaydedebilirse güven kazanan Şam ve Rusya, operasyonunun boyutunu genişletebilir. Ancak tersi bir durum Rusya ve Suriye tarafına sınırlarını gösterecek, Şam'ı siyasi çözüme daha fazla yaklaştıracak, Türkiye'yi pazarlık masasında güçlendirecektir. Bunun yanı sıra Rusya halen Türkiye'nin çıkarlarını tamamen göz ardı etmek istemeyecektir. Türkiye-ABD ilişkilerinde olumlu işaretler yaşanıyor olsa da Türkiye-Rusya ilişkilerinde enerji işbirliği, Suriye'de siyasi çözüm, ikili ticaret gibi konularda ortak çıkar alanları söz konusu. Ayrıca Rusya tarafı önemli aşama kaydedilen Suriye'de siyasi çözümü görmezden gelerek yeni bir savaş başlatma niyetinde olmayacaktır. Bütün bu faktörler İdlib operasyonunun kapsamının sınırlı olacağına işaret ediyor. ■

MODERN İPEK YOLU PROJESİ'NDE

SURİYE

“

Bir Kuşak, Bir Yol projesi yeni bir düşüncenin ürünü olmayıp, iki bin yılı aşkın tarihi olan İpek Yolu'nun modern usullerle yeniden canlandırılması amacını gütmektedir. Çin'den başlayıp Asya kıtasını boydan boya kat ederek Avrupa ve Afrika'ya uzanan bu yolun en önemli geçiş güzergahlarından birisi de hiç şüphesiz bugün ki Suriye topraklarıdır.

”

Hamza Haşıl

Araştırma Asistanı, ORSAM

Global bir güç olarak Çin'in en önemli dış politika aracı şüphesiz ki ekonomik potansiyelidir. 20. yüzyılın son çeyreğinden itibaren bu gücünü katlayarak artırmış ve dış politikasında etkin bir şekilde kullanmıştır. Bazen doğrudan yatırımlar, bazen de borçlandırmalar yoluyla başta Afrika ülkeleri olmak

üzere, Asya'dan Güney Amerika'ya kadar ekonomik darboğazda olan irili ufaklı birçok ülke ile ekonomi temelli ilişkiler kurmuştur. Finansal boyutu ön plana çıkan bu ilişkilerde Çin'in en belirgin özelliği, yüksek riskli bölgelere yatırım yapmaktan çekinmemesi olmuştur. Genel itibarıyla riskin büyüklüğü kazancın da büyüklüğüyle eş güdümlü olduğu için Çin, bu tutumunu sürdürmekte herhangi bir sakınca görmemiştir. Dolayısıyla Suriye'yi, Çin'in mevcut ekonomik politikaları doğrultusunda son derece uygun özellikler taşıyan bir ülke olarak tanımlamak yanlış olmaz. Fakat, Suriye'yi Çin için önemli yapan ana etken “yüksek risk, yüksek

kazanç” politikasından ziyade Suriye'nin jeopolitik konumudur. Jeopolitik açıdan Suriye'yi ön plana çıkartan iki temel unsur vardır; Ortadoğu'da köprü vazifesi görebilecek konumda olması ve Akdeniz havzasına açılan kapı olmasıdır.

Bir Kuşak Bir Yol Projesinin Tarihsel Arka Planında Suriye

Bir Kuşak, Bir Yol projesi yeni bir düşüncenin ürünü olmayıp, iki bin yılı aşkın tarihi olan İpek Yolu'nun modern usullerle yeniden canlandırılması amacını gütmektedir. Çin'den başlayıp Asya kıtasını boydan boya kat ederek Avrupa ve Afrika'ya uzanan bu yolun en önemli geçiş güzergahlarından birisi de hiç şüphesiz bugünkü Suriye topraklarıydı. Tarihsel İpek Yolu'nun işlek olduğu dönemde bugünkü Suriye'nin bulunduğu bölge son derece jeopolitik ve jeoekonomik öneme sahipti. Çünkü burası Avrupa ve Afrika'ya kara yolu ile bağlantı kuran bir coğrafya olmakla birlikte ekonomik canlılığın en üst seviyede olduğu Levant'ın da göbeğindeydi. Çin'den gelen mallar, Palmira'dan geçerek Akdeniz'e ulaşıyor ve buradan çeşitli pazarlara yayılıyordu. Palmira'nın önemini yitirmesi üzerine Halep ve Antakya hattını takip eden ikinci bir hat oluştu. Dolayısıyla, modern Suriye'nin üzerine kurulduğu toprak parçası, eski İpek Yolu için önemli bir güzergâh olmaya sürekli devam etti.

Bölgedeki siyasi istikrarsızlık ve kaos ortamı bir kenara bırakılıp, coğrafi bir bakış açısı temel alındığında görülecektir ki Anadolu'ya ve oradan Avrupa'ya ulaşacak bir hattın, Suriye üzerinden geçmesi ekonomik sürdürülebilirlik açısından en uygun rotadır. Bunun yanı sıra, Bir Kuşak, Bir Yol inisiyatifinin Türkiye ve İran'ı kapsarken Suriye ve Irak'ı denklemin dışında tutması ancak güvenlik gerekçeleriyle açıklanabilir. Öyle ki, bu ülkeler coğrafi

olarak birbirine geçişken bir yapıdadır ve ticaret odaklı bir bakış bu doğal denklemi bozmak istemez. Dolayısıyla siyasi istikrara kavuşmuş bir Suriye'nin Bir Kuşak, Bir Yol Projesi'nin en kritik kavşaklarından birini oluşturacağı muhtemeldir. Suriye'nin potansiyel önemini iyi kavrayan Çin, Suriye iç savaşını çok yakından takip ederek bu ilgisini sürekli canlı tutmuştur.

Projeye Yönelik Çin ve Suriye Rejiminin Girişimleri

Çin'in Suriye'ye yönelik yatırımları, 2011'de patlak veren iç savaşa rağmen kısmi olarak devam etmiştir. Çin, Suriye'ye olan ilgisini her fırsatta dile getirerek rejim ile ekonomi temelli güçlü ilişkiler kurmuştur. Çin'in Suriye Özel Temsilcisi ve Suriye'deki Çin Büyükelçisi rejim ile sürekli dirsek temasında olmuştur. Çin, iç savaşa doğrudan etki edecek bir pozisyon almamakla birlikte barışın sağlanarak istikrar ortamının oluşturulması için BM ve BMGK nezdinde birçok kez çağrıda bulunmuştur. Bu çağrıların insani boyutu bir tarafa, esas gaye; bölgedeki ekonomi güvenliğini sağlayarak büyüyen Çin ekonomisine yeni bir pazar kazandırmaktır. Bu noktada Çin, savaş devam ediyor olmasına rağmen rejim bölgesinde birtakım küçük çaplı işletmeler ve fabrikalar kurarak daha büyük projeler için kendisine referans oluşturabilecek icraatlarda bulunmuştur. Bu tür faaliyetler, Suriye'nin yeniden inşasına yönelik Çin'in söylem ve vaatlerini güçlendirmek açısından son derece stratejik bir amaç gütmektedir.

Suriye iç savaşına dolaylı ya da doğrudan müdahil olan global ve bölgesel güçler savaşın olumsuz etkilerine de maruz kalmaktadır. Bu noktada ABD, Rusya, İran ve Suudi Arabistan gibi ülkelerin savaşa yönelik milyarlarca dolarlık harcamaları veya Türkiye'nin sadece mültecilere yönelik yaklaşık 40 milyar dolarlık harcaması dikkate alındığında Çin'in bu bedellerin hiçbirini ödemediği görülmektedir. Buna rağmen Çin, Suriye iç savaşında oluşan siyasi konjonktür sebebiyle Suriye'nin yeniden inşasından en büyük payı alması muhtemel ülkedir. Bu fırsattan en iyi şekilde yararlanabilmek için de Esad rejimi ile yakın temas kurarak ekonomik kalkınma ve işbirliği planları sunmaktadır. Çin bu yöndeki girişimlerini 2017'den itibaren artırmıştır. Suriye rejimi Dışişleri Bakanı Velid Muallim, Çinli mevkidaşı Wang Yi ile Eylül 2017'deki BM Genel Kurulu'nda Çin'in Bir Kuşak, Bir Yol inisiyatifi üzerine görüşerek, Suriye'nin İpek Yolu'ndaki tarihi rolüne değinmiştir. Suriye'nin tarihi ve jeostratejik konumunu takdir eden Yi, bu projenin iki ülke arasındaki işbirliği için önemli bir fırsat olabileceğini belirtmiştir. Buna ek olarak Velid Muallim, Suriye'deki yeniden inşa sürecinde Çin'in rol almasını istediklerini ve Çin için her türlü kolaylığı sağlayacaklarını ifade etmiştir. Dolayısıyla her iki taraf da karşılıklı çıkarlar üzerinde büyük oranda mutabık kalmışlardır. Benzer şekilde 5 Ağustos 2018'de Çin'in Suriye Büyükelçisi Qi Qianjin tarafından yazılan mektupta Çin'in Suriye'de yapacağı altyapı ve inşaat anlaşmalarına atıfta bulunularak özel-

likle yapılacak olan demiryolu ve limanlara değinilmiştir. Suriye rejimi ile yapılacak bu anlaşmaların özellikle de Çin'in Bir Kuşak, Bir Yol projesinin bölgedeki gelişimine büyük katkı yapacağı belirtilmiştir. Dolayısıyla bu projenin bölgedeki başarısı için Çin'in altyapı ve inşaa faaliyetleriyle Suriye'ye yerleşmesi son derece önemlidir. Özellikle, Doğu Akdeniz'deki Hayfa Limanı üzerinden İsrail ile hayata geçirmeye çalıştığı anlaşmaların ABD tarafından sekteye uğratılma endişesi, Çin için Suriye limanlarının önemini daha da artırmaktadır. Çin'in Suriye'deki limanlarda etkinlik kurması Bir Kuşak, Bir Yol projesinin doğu Akdeniz'deki işlerliği ve güvenliği için son derece kritiktir.

Haziran 2019'da Pekin'de ikincisi düzenlenen Uluslararası Bir Kuşak, Bir Yol Zirvesi'ne Suriye rejimi de davet edilmiştir. Zirveye rejimi temsilen Cumhurbaşkanlığı Politika ve Medya Danışmanı Buseyna Şaban katılmıştır. Şaban yaptığı açıklamada batılı ülkelerin İran, Irak ve Suriye arasındaki ekonomik, sosyal ve kültürel bağlantıyı koparmaya çalıştığı, buna karşın Çin'in başlattığı modern İpek Yolu projesinin ülkeler arasındaki bağları kurmaya yönelik bir inisiyatif olduğunu vurguladı. Dolayısıyla Suriye rejiminin, Bir Kuşak bir Yol projesini batı hegemonyasını kıracak alternatif bir girişim olarak gördüğünü söylemek yanlış olmaz. Suriye'nin Pekin'deki zirveye neden çağrıldığını ise Şaban, tarihi İpek Yolu'nun ana geçiş güzergahlarından olmasıyla açıklamış ve Suriye'siz bir İpek Yolu projesinin eksik kalacağını belirtmiştir. Suriye rejimi, bir taraftan projeye dahil ola-

bilmek için bütün niyetini ortaya koyarken bir taraftan da kendilerinin de bu projeye değer katabileceği argümanı ile Çin'in dikkatini çekmeye çalışmaktadır.

“
Yapılan planlamalar doğrultusunda, Bir Kuşak, Bir Yol projesi Suriye'yi bir geçiş güzergahı olarak kapsamamaktadır. Pakistan, İran ve Türkiye üzerinden geçmesi planlanan karayolu buradan Avrupa'ya aktarılacaktır. Dolayısıyla bu plana göre tarihi İpek Yolu güzergahlarından olan Mezopotamya ve Levant göz ardı edilmiş olarak gözükmektedir.

”
Yapılan planlamalar doğrultusunda, Bir Kuşak, Bir Yol projesi Suriye'yi bir geçiş güzergahı olarak kapsamamaktadır. Pakistan, İran ve Türkiye üzerinden geçmesi planlanan karayolu buradan Avrupa'ya aktarılacaktır. Dolayısıyla bu plana göre tarihi İpek Yolu güzergahlarından olan Mezopotamya ve Levant göz ardı edilmiş olarak gözükmektedir. Fakat durumun böyle olması seçenek değil, zaruretten kaynaklanmaktadır. Ticaretin altın kuralı mal güvenliği olduğu için projeyi riske atmamak adına göreceli olarak güvenli ve istikrarlı bölgeler tercih edilmiştir. Fakat nasıl ki tarihi İpek Yolu tek hat üzerinden ilerlememişse, yapılması planlanan bu yeni İpek Yolu da tek bir hat üzerinden ilerlemeyecektir. Karayolunu takip ederek

Avrupa'ya ulaşan bu İpek yoluna paralel olarak, Endonezya, Sri Lanka, Pakistan, Kenya ve Cibuti'deki ana limanlara uğrayarak Süveyş'ten Akdeniz havzasına açılacak olan bir deniz İpek Yolu da vardır. Hatta Çin üzerinden Rusya'ya uzanan buz İpek Yolu yine bu proje dahilindedir. Dolayısıyla ekonomi güvenliğinin sağlandığı noktada yeni bir ipek yolu güzergahının kurulmaması için hiçbir sebep yoktur. Öyle ki Çin, politik olarak belli bir istikrar seviyesine ulaşmaya başlayan Irak'la çok ciddi ikili ekonomik işbirliği anlaşmaları imzalamıştır. Bu işbirliği anlaşmaları bölgede sağlanacak istikrar ortamı ile modern İpek Yolu için kısa sürede yeni bir güzergâha dönüşebilir. Bunun için özellikle Suriye'deki kaosun son bulması istikrarlı bir ortamın oluşması zaruridir. Irak ve Suriye'yi de kapsayacak yeni bir İpek Yolu hattı, Çin için kara ve deniz güzergahlarına alternatif hibrit bir hat olma potansiyeline sahiptir. Bu hat Pakistan, İran ve Türkiye üzerinden geçen kara hattına entegre edilebileceği gibi Çin'in kullanımında olan Pakistan'ın Gwadar Limanı üzerinden Basra Körfezine ulaşarak Irak ve Suriye topraklarından geçip Akdeniz'e açılabilir. Ayrıca bu ikinci seçeneğin gerçekleşmesi durumunda Körfez ülkelerinin de Bir Kuşak, Bir Yol projesine aktif katılımı sağlanabilir. Her iki seçenek de modern İpek Yolu'na dinamizm kazandırabilecek potansiyelindedir. Bu hibrit güzergahın hayata geçebilmesi için gerekli tek şart; bölgenin ekonomi güvenliğini garanti altına alacak siyasi ve askeri istikrarın sağlanmasıdır. ■

BREXIT SONRASI

İngiltere'nin Dönüşen Ortadoğu Politikası

“

AB ve İngiltere arasında Brexit'in uygulanmasına ilişkin yaklaşık üç yıldır devam eden görüşmelere rağmen ikili arasında varılan çeşitli mutabakat metinleri İngiliz parlamentosunda kabul edilmemiştir. Bu durum, İngiltere açısından siyasi-ekonomik sonuçları beklenenden daha vahim olabilecek “anlaşmasız ayrılık (no deal Brexit)” ihtimalini barındırmaktadır. Dolayısıyla anlaşmalı ya da anlaşmasız Brexit süreci İngiltere'nin hem iç hem de dış politik konularda önemli değişim sürecine girdiğini göstermektedir.

”

Dr. Mustafa Yetim
Uzman, ORSAM

19. ve 20. yüzyıllarda Ortadoğu kavramını geliştiren, bölgenin sınırlarını ve yönetim şekillerini belirleyen eski sömürgeci güç İngiltere, “Küresel Britanya (Global Britain)” ve “Avrupa Ötesi (Beyond Europe)” gibi söylemlerle bölgeye tekrar aktif şekilde yönelmeye niyetli gözükmektedir. İngiltere'nin Avrupa Birliği'nden (AB) 2016 referandumu ile ayrılma (Brexit) kararı alması, bu yönelimin ortaya çıkmasında kilit rol oynamıştır. İngiltere'nin AB'ye kabul edilme süreci gibi, birlikten ayrılma süreci de problemlidir. İngiltere, Londra'yı ABD'nin “Truva atı” olarak gören Fransa'nın itirazları nedeni ile 2 kez reddedilmiş ve nihayet 1973 yılında birliğe kabul edilmiştir. 43 yıl aradan sonra ise İngiltere'nin bu defa birlikten çıkmadığına şahit olmaktadır. AB ve İngiltere arasında Brexit'in uygulanmasına ilişkin yaklaşık üç yıldır devam eden görüşmelere

rağmen ikili arasında varılan çeşitli mutabakat metinleri İngiliz parlamentosunda kabul edilmemiştir. Bu durum, İngiltere açısından siyasi-ekonomik sonuçları beklenenden daha vahim olabilecek “anlaşmasız ayrılık (no deal Brexit)” ihtimalini barındırmaktadır. Dolayısı ile anlaşmalı ya da anlaşmasız Brexit süreci İngiltere'nin hem iç hem de dış politik konularda önemli değişim sürecine girdiğini göstermektedir.

Dış politika yöneliminde yaşanması muhtemel değişimlerden biri Brexit sonrası İngiltere'nin Ortadoğu yaklaşımında olacaktır. Uzun yıllar bölgenin sosyo-politik gelişmelerinde Fransa ile temel belirleyici aktör olarak yer alan İngiltere, 2.

Dünya Savaşı sonrasında bölgeyi büyük oranda ABD liderliğine bırakmış ve bölgedeki as-

keri-siyasi angajmanlarını belirli oranda sınırlandırmıştır. Söz konusu çekilmenin ardından İngiltere'nin, Brexit kararı sonrasında bölgeye tekrar ve daha aktif şekilde döneceğine ilişkin önemli sinyaller gelmektedir. Brexit kararı sonrası İngiltere Başbakanlığını yürüten Muhafazakâr Parti kökenli Theresa May ve ekibinin Ortadoğu bölgesini de içeren İngiltere dış politikasına yönelik açıklamaları, Londra'nın büyük oranda AB temelli mevcut Ortadoğu yaklaşımında kayda değer yenilikler gerçekleştireceğine ilişkin mesajlar barındırmaktadır. Bu bağlamda 2016

Aralık ayında Körfez İşbirliği Konseyi (KİK) toplantısına katılmak amacıyla ile May'ın Bahreyn'e düzenlediği ziyaret sırasında İngiltere'nin yeni Ortadoğu politikasına ilişkin ifadeleri oldukça önemlidir. "Körfez güvenliği bizim güvenliğimizdir" ifadesi ile May,

Londra'nın bölge yaklaşımında doğal gaz-petrol zengini bu bölgenin ana unsur olacağına dikkat çekmiştir. Dolayısıyla İngiltere'nin Ortadoğu politikaları, Brexit'in getirdiği belirsizlikler nedeni ile dönüşüm geçirmektedir. Önümüzdeki dönemde Körfez ülkeleri ile ilişkilerin bu noktada belirleyici olacağını söylemek mümkündür.

“

Barack Hussein Obama ve özellikle Donald Trump dönemlerinde ABD'nin bölgedeki askeri varlığını azaltmaya yönelik söylemleri ve kısmi adımları bölge ülkelerini farklı arayışlara yöneltmektedir. Tam bu noktada Brexit sonrası İngiltere'nin Körfez ağırlıklı yaklaşımı bölgesel aktörler ve Körfez ülkeleri arasında ortak bir anlayış oluşması ihtimalini güçlendirmiştir.

”

Bilindiği üzere, Ortadoğu'daki etkisini ve varlığını sürdürmeye çalışan İngiltere, Körfez bölgesine

1970'li yıllara kadar özel bir önem atfetmiş, 1970'lerden itibaren ise bölgedeki etkisini kısmen kaybetmesine rağmen, çok boyutlu ilişkilerini sürdürmüştür. Fakat bu işbirliğini üyesi bulunduğu AB normları ve kuralları çerçevesinde gerçekleştirmeye çalışmıştır. İngiltere'nin bölgeden çekildiği süreç içerisinde ABD, bölge ülkelerinin rejim güvenliği (regime survival) endişelerini gidermek amacı ile bölgedeki askeri-siyasi konsolidasyonunu önemli oranda tamamlamıştır. Söz konusu rejim güvenliği endişelerinin başında 1979'dan sonra işbaşına gelen İslamcı (Şii) İran'ın devrim ihracı söylemi ve Saddam Hüseyin yönetimindeki Irak'ın saldırgan Körfez politikası gelmekteydi. Dolayısı ile bu iki ülkeden yoğun tehdit hisseden ve bu tehditleri sınırlandırmak amacı

ile KİK'i kuran Körfez ülkeleri İngiltere'den boşalan küresel güç boşluğunu ABD ile ikame etmeye çalışmıştır. Bu şekilde Körfez ülkeleri ABD'nin siyasi-askeri güvenlik şemsiyesi ile rejimlerini devam ettirmeyi başarabilmiştir. Fakat Barack Hussein Obama ve özellikle Donald Trump dönemlerinde ABD'nin bölgedeki askeri varlığını azaltmaya yönelik söylemleri ve kısmi adımları bölge ülkelerini farklı arayışlara yöneltmektedir. Tam bu noktada Brexit sonrası İngiltere'nin Körfez ağırlıklı yaklaşımı bölgesel aktörler ve Körfez ülkeleri arasında ortak bir anlayış oluşması ihtimalini güçlendirmiştir.

Hedefini küresel güç olarak tanımlayan ve AB'nin sınırlandırmalarından feragat ettiğini savu-

nan İngiltere, dünya petrol rezervinin yaklaşık %30'una ve gaz rezervinin %22'sine ve dolayısıyla zengin ekonomik altyapıya sahip KİK ülkeleri ile yeni dönemde ilişkilerini pekiştirmek için yoğun çaba sarf etmektedir. Petrol ve gaz rezervlerinin yanı sıra İngiltere'nin Körfez ülkelerinin başlıca silah tedarikçisi olduğu ve bu ülkelerin başta Londra olmak üzere İngiltere'nin muhtelif yerlerinde önemli yatırımları olduğu unutulmamalıdır. AB'den ayrıldıktan sonra İngiltere üzerinden AB pazarlarına erişim şeklindeki ekonomik-siyasi kaldırıcı ve AB ülkeleri Serbest Ticaret Bölgesi anlaşmalarını (STA) kaybetme riski ile karşı karşıya kalan Londra'nın bu ekonomik kayıpları giderme amacı ile de Körfez ülkelerine ihtiyaç duyduğu aşikârdır. Bu nedenle Körfez'deki batı

destekli statükonun bozulmasına karşı çıkan ve buradaki rejimlerin güvenliğinin sağlanmasında askeri-politik rol oynayabileceğini savunan İngiltere bölge ülkeleri ile hızlı STA'lar imzalamaya çalışmaktadır. Diğer bir ifade ile İngiltere, ABD'nin oluşturabileceği ekonomik-ticari kolaylıklar karşılığında askeri-güvenlik kalkını sağlamaya

niyetli olduğunu ima etmektedir. Öyle ki İngiltere'deki bazı yetkililer yeni dönemde Londra'nın çıkarlarını korumak amacı ile sert güç unsurlarına başvurabileceğini ifade etmekten çekinmemiştir. Körfez bölgesinde statüko yanlısı muhtemel İngiliz yaklaşımının bir diğer sonucu ise İran karşıtı söylemlerin yoğunlaşmasıdır. Bu çerçevede İn-

İNGİLTERE'DE HÜKÜMET İSTİFALAR VE BREXİT SÜRECİYLE KÖŞEYE SIKIŞTI

İngiltere'de Theresa May hükümeti, 6 ayda 5 kritik bakanın istifasının ve parlamentodan Brexit siyaseti konusunda aldığı darbelerin ardından zor günler yaşıyor

BREXIT

↓

PARLAMENTONUN ATANAN ÜST KANADI LORDLAR KAMARASINDAN MAY'E BREXİT DARBELERİ

18 NİSAN 2018
Lordlar, Brexit Yasa Tasarısı'nın görüşmelerinde hükümetin ülkeyi Gümrük Birliği içinde tutmak için çalışma yapmasını öngören değişiklikleri kabul etti

30 NİSAN 2018
Lordlar, Brexit Yasa Tasarısı'nda hükümetin Avrupa Birliği (AB) ile varacağı anlaşmanın parlamento tarafından onaylanmasını öngören bir değişikliği kabul etti

ÜLKE, 23 HAZİRAN 2016'DA YAPILAN REFERANDUM İLE AB'DEN AYRILMA KARARI ALDI

29 MART 2017
Brexit süreci resmi olarak başladı

19 HAZİRAN 2017
Müzakereler başladı

8 ARALIK 2017
Müzakerelerin ilk aşaması tamamlandı

19 MART 2018
Taraflar, Brexit'in hayata geçeceği 29 Mart 2019'dan itibaren başlayacak 2 yılı bulacak geçiş süreci üzerinde anlaştı

13 TEMMUZ 2016
Theresa May, David Cameron'ın istifasının ardından başbakan oldu

8 HAZİRAN 2017
Ülkede yapılan erken seçimde hükümeti tek başına kurmak için gerekli 326 milletvekilini çıkaramayan May, azınlık hükümetini Kuzey İrlanda'nın 10 milletvekiline sahip aşırı sağcı partisi Demokratik Birlik Partisi'nin (DUP) dışardan desteğiyle kurabildi

PARLAMENTONUN SEÇİMLE GELEN 650 ÜYELİ ALT KANADI AVAM KAMARASI DENGELERİ

İKTİDAR

Muhafazakar Parti	316	DUP	10
-------------------	-----	-----	----

MUHALEFET

İşçi Partisi	258	Bağımsız	6
Plaid Cymru	4	İskoç Ulusal Partisi	35
Sinn Féin	6		
Yeşil Parti	1		

6 AYDA 5 İSTİFA

1 KASIM 2017
Savunma Bakanı Michael Fallon bir kadın gazeteciye cinsel tacizde bulunduğu iddiaları üzerine istifa etti

8 KASIM 2017
Uluslararası Kalkınma Bakanı Priti Patel, İsraili yetkililerle gizli temaslarının ortaya çıkmasının ardından görevinden istifa etti

21 ARALIK 2017
İngiltere Başbakan Yardımcısı Damian Green, parlamentoda kullandığı bir dizüstü bilgisayarda "aşırı pornografik" içerik bulunduğu iddiaları üzerine başlatılan soruşturmanın ardından istifa etti

8 OCAK 2018
Eğitim Bakanı Justine Greening toplu kabine değişikliğinde kendisine önerilen yeni bakanlığı kabul etmedi

29 NİSAN 2018
İçişleri Bakanlığının göçmenlere yönelik sınır dışı uygulamaları konusunda parlamentoyu yanlış bilgilendirdiği ortaya çıkan Bakan Amber Rudd istifa etti

giltere, bölgede İran etkisinin sınırlandırılması ve muhtemel İran tehdidine karşı bölge ülkelerinin güvenliğinin sağlanması amacı ile yeni dönemde aktif rol oynayabileceğini belirtmiştir.

“

Körfez kardeşliğinde derin çatlak oluşturan ve KİK'i dağılma tehlikesi ile karşı karşıya bırakan Körfez (Katar) krizinin İngiltere'nin bütüncül Körfez politikasında ciddi sıkıntı teşkil ettiği söylenebilir. Nihayetinde SA ile olduğu gibi Katar ve İngiltere arasındaki ticari-askeri ilişkiler de en üst düzeyde seyretmekte; dünyanın en zengin gaz rezervlerine sahip olan ve Londra'da önemli yatırımları bulunan Doha yönetiminin Körfezden dışlanmasına Londra yönetimi pek sıcak bakmamaktadır.

”

Körfez ağırlıklı Ortadoğu yaklaşımının diğer bir sonucu, İngiltere'nin AB normları ve insan hakları ilkelerini Körfez ülkeleri ile ikili ilişkileri geliştirmek açısından yeni dönemde önemli engel olarak değerlendirmeyeceğidir. İngiltere'nin, içerideki ve dışarıdaki insan hakları savunucularından yoğun eleştiri almasına rağmen, Suudi Arabistan'a (SA) silah satışına devam etmesi buna bir kanıt olarak gösterilebilir. Bilindiği gibi AB ülkeleri insan hakları ihlalleri yaşanan SA gibi Körfez ülkelerine silah satışını durdurma kararı alabilmekte

ve benzer gerekçelerle Körfez ülkeleri ile STA imzalamamaktadır. Diğer taraftan AB'nin normatif çerçevede sınırlandırıcı etkilerinden “kurtulmuş” olan İngiltere'nin, Yemen'de ayyuka çıkan insan hakları ihlallerine ve Cemal Kaşıkçı meselesi nedeni ile uluslararası toplumdan yoğun tepki çekmesine rağmen SA ile ekonomik ve askeri ilişkilerini geliştirmeye çalıştığı görülmektedir. Benzer şekilde AB'nin aksine Körfez ülkelerindeki insan hakları ihlallerini dile getirmekten çekinen ya da iç baskı nedeni ile sınırlı şekilde dile getiren İngiltere'nin bu ülkeler ile STA'lar imzalama konusunda aşırı istekli olması, AB dönemindeki İngiltere ile Brexit sonrası İngiltere'nin genel olarak Ortadoğu ve özel olarak Körfez yaklaşımındaki en önemli değişim olarak gözlemlenmektedir.

STA imzalama ve bölge ülkelerinin güvenlik endişelerini giderme konusunda bu denli hevesli olmasına rağmen İngiltere'nin mevcut bölgesel yaklaşımına en büyük meydan okuma ne İran'dan ne de söz konusu insan hakları ihlallerinden gelmektedir. Körfez kardeşliğinde

derin çatlak oluşturan ve KİK'i dağılma tehlikesi ile karşı karşıya bırakan Körfez (Katar) krizinin İngiltere'nin bütüncül Körfez politikasında ciddi sıkıntı teşkil ettiği söylenebilir. Nihayetinde SA ile olduğu gibi Katar ve İngiltere arasındaki ticari-askeri ilişkiler de en üst düzeyde seyretmekte; dünyanın en zengin gaz rezervlerine sahip olan ve Londra'da önemli yatırımları bulunan Doha yönetiminin Körfezden dışlanmasına Londra yönetimi pek sıcak bakmamaktadır. Dolayısı ile bu krizin ne tarafa yöneleceği ve burada İngiltere'nin rolünün ne olacağı gelecekteki İngiltere ve Körfez ülkeleri arasındaki askeri-ekonomik ilişkilere etki etmesi muhtemeldir. Sonuç olarak İngiltere'nin yeni dönemdeki Körfez ağırlıklı Ortadoğu politikasında etik değerlerin silah satışının sürdürülmesi ve ticari ilişkilerin yoğunlaştırılması gibi kaygılara feda edileceği söylenebilir. Ayrıca sert güç unsurlarına yer veren ve Körfez krizi gibi önemli bir bölgesel sorunla karşı karşıya kalan bu yaklaşımın, Körfez özelinde İran karşıtı SA-BAE eksenine daha yakın bir tutumu benimsediği anlaşılmaktadır.

“

İki devletli çözümü savunmasına rağmen İsrail ile ekonomik-askeri ilişkilerinin bu denli yoğun olması ileride İngiltere'nin ABD gibi daha fazla İsrail yanlısı bir tutum izlemesine yol açabilir. Sadece İsrail ve Körfez ülkeleri ile değil İngiltere'nin geleneksel müttefiklerinden ve bölge politikasının yapı taşlarından biri olan Ürdün ile de Londra'nın temaslarını yoğunlaştırma arayışında olduğu anlaşılmaktadır.

”

İngiltere'nin hızlı STA konusunda önem verdiği bir diğer ülke ise İsrail olmuştur. Bu kapsamda görüşmeler olumlu sonuç vermiş ve Brexit sonrasında İngiltere Ortadoğu'daki ilk STA'yı İsrail ile imzalamıştır. Filistin sorunda iki devletli çözümü savunmasına rağmen İsrail ile ekonomik-askeri ilişkilerinin bu denli yoğun olması ileride İngiltere'nin ABD gibi daha fazla İsrail yanlısı bir tutum izlemesine yol açabilir. Sadece İsrail ve Körfez ülkeleri ile değil İngiltere'nin geleneksel müttefiklerinden ve bölge politikasının yapı taşlarından biri olan Ürdün ile de Londra'nın temaslarını yoğunlaş-

tırma arayışında olduğu anlaşılmaktadır. Bu çerçevede Suriye iç savaşı nedeni ile göçmen meselesi ile uğraşan Amman'ın göçmen krizini ve karşılaştığı ekonomik sorunları çözüme kavuşturmak amacı ile İngiltere'nin olumlu mesajlar gönderdiği anlaşılmaktadır. Sadece ekonomik ilişkiler temelinde değil Aralık 2017'deki gizli Irak ziyaretinde anlaşıldığı üzere güvenlik ilişkilerinde de İngiltere'nin Ortadoğu'da daha aktif olma yönünde tutum sergilediği görülmektedir. Nusra Cephesi ve Irak Şam İslam Devleti (İŞİD) gibi terör örgütlerine karşı mücadelede ve Irak devletinin güçlendirilmesinde İngiltere'nin askeri-ekonomik katkıya devam edeceğini belirten Londra yönetimi, böylelikle bölgedeki güvenlik sorunlarının çözümünde de değişen bir yaklaşım izleyeceğini göstermektedir.

Tüm bu gelişmeler göz önüne alındığında İngiltere'nin yeni dönemdeki Ortadoğu politikasının Körfez bölgesine odaklanması ve ekonomi-ticaret ağırlıklı olması beklenmektedir.

Körfez bölgesi ekseninde yoğunlaşan ziyaretler ve bu ziyaretlerde STA meselelerinin ortaya çıkması bu varsayımı doğrulayan erken dönem gelişmeleridir. Körfez krizi gibi kritik bir meydan okuma ile karşı karşıya kalan bu yaklaşımın, SA-BAE eksenine daha yakın durması ve İran karşıtı söylemi daha fazla ön plana çıkarması beklenmektedir. Ayrıca AB üyeliği sonrasında insan hakları ihlallerine vurguyu ikili ilişkilerde temel kriterlerden biri olmaktan çıkarması beklenen Londra'nın, Ortadoğu ülkelerine daha fazla silah satışına ve ekonomik-ticari serbestliği sağlama amacı ile STA imzalanmasına odaklanacağı söylenebilir. Sonuç olarak henüz kurumsallaşmayan fakat Ortadoğu'daki güç dengelerini etkilemesi beklenen İngiltere'nin Brexit sonrası Ortadoğu politikası, AB'ye entegre ve ABD'ye bağlı olmaktan ziyade küresel aktör olma iddiası barındıran bir aktörün değişen önceliklerine dayanmaktadır. ■

İÇ SAVAŞTAN VEKİL SAVAŞLARINA LIBYA KRİZİ

Libya'daki bölünmüş siyasi tablonun ana aktörleri arasında Serrac (GNA) ve Hafter'in (LNA) liderlik ettiği iki büyük askeri koalisyonun bahsedilebilir. Günümüzde, Libya'daki kritik aktörler, savaşı tarafların ötesine geçmiş durumdadır ve bu aktörler arasında Fransa, İtalya, İngiltere, Rusya, Birleşik Arap Emirlikleri, Suudi Arabistan, Mısır öne çıkmaktadır.

Gün Ünal

Araştırma Asistanı, ORSAM

Hafter'in Trablus'u ele geçirmek üzere başlattığı askeri harekât sürerken, çatışma ortamında yerinden edilen, yaralanan ve hayatını kaybeden

sivilin sayısı artmaya devam ediyor. Dünya çapında diplomatik bir titizlikle 'iki taraf arasında siyasi bir uzlaşımın gerektiği' yinelenirken, Trablus'ta iki büyük askeri koalisyon arasında süren çatışma ve gerilimi artıran söylemler, ortak bir siyasi çözümün kısa vadede mümkün olmayacağına işaret ediyor. Ayrıca, ortaya çıkan çok taraflı siyasi tabloyu, bölge ülkelerinin yanı sıra Avrupa ve Körfez ülkelerinin de bölgedeki büyük ölçekli ekonomik ve siyasi çıkarlarıyla birlikte değerlendirmek yerinde olacaktır. Çünkü Libya'nın sürüklendiği kaosta dış aktörlerin müdahalesi ve aktardıkları kaynakların payının büyük olduğu göz ardı edilmemelidir.

Libya'daki bölünmüş siyasi tablonun ana aktörleri arasında Serrac (GNA) ve Hafter'in (LNA) liderlik ettiği iki büyük askeri koalisyonun bahsedilebilir. Günümüzde, Libya'daki kritik aktörler, savaşı tarafların ötesine geçmiş durumdadır ve bu aktörler arasında Fransa, İtalya, İngiltere, Rusya, Birleşik Arap Emirlikleri, Suudi Arabistan, Mısır öne çıkmaktadır.

Kuzey Afrika, sömürge döneminden bu yana sıklıkla çıkar çatışmalarına sahne olmuş bir bölgedir. Libya, İtalya'nın Kuzey Afrika'daki tek sömürgesi olmuş, sömürge döneminde kurduğu ticari ve siyasi bağlantılar nedeniyle İtalya, bölgedeki gelişmelerle her zaman yakından ilgilenmiştir.

Kaddafi'nin otokratik yönetimi süresince İtalya ve Fransa başta olmak üzere Avrupa ülkeleri ile Libya arasında özellikle enerji alanındaki bağlantılar pekiştirilmiştir.

Kaddafi'nin 43 yıl süren iktidarı boyunca Libya, Ortadoğu ve Kuzey Afrika'nın en müreffeh ülkelerinden biri haline gelmiş, Avrupa'ya en yakın petrol ve doğal gaz üretiminin yapıldığı, Sahra-altı Afrika'dan yoğun göç alan güçlü bir bölge ülkesi olmuştur. Bu süreçte Libya, Kaddafi'nin deyimiyle radikalleşmeyle mücadele, Afrika'dan Avrupa'ya düzenli ve düzensiz göç gibi konularda Avrupa'yla Afrika'yı birbirinden ayıran bir duvar işlevi görmüştü.

Avrupa ülkeleri, Ukrayna üzerinden Rus doğal gazına olan bağımlılıkları nedeniyle, alternatif olarak Avrupa'ya en yakın petrol ve doğalgaz kaynağı olan Kuzey Afrika'yı görmektedir. Bu durumu tehlikeye atacak gelişmeler ise Avrupa-Kuzey Afrika ilişkilerinde önemli bir tehdit olarak yorumlanmaktadır.

Kuzeydoğu Libya'daki 'Petrol Hilali' (Oil Crescent) olarak adlandırılan kesim, Libya petrol üretiminin %60'ını karşılamaktadır ve Hafter'in kontrolü altındadır.

Diğer yandan, Libya petrolü ve doğal gazının ihraç edilebilmesi, National Oil Company'nin (NOC) dağıtımıyla mümkündür ve bu kurum Serrac'ın liderliğindeki GNA yönetiminin yetkisindedir. Petrol üretiminin büyük bir kısmını kontrolü altında tutan Hafter, Libya'nın en büyük petrol rafinerisi El Şarara'yı

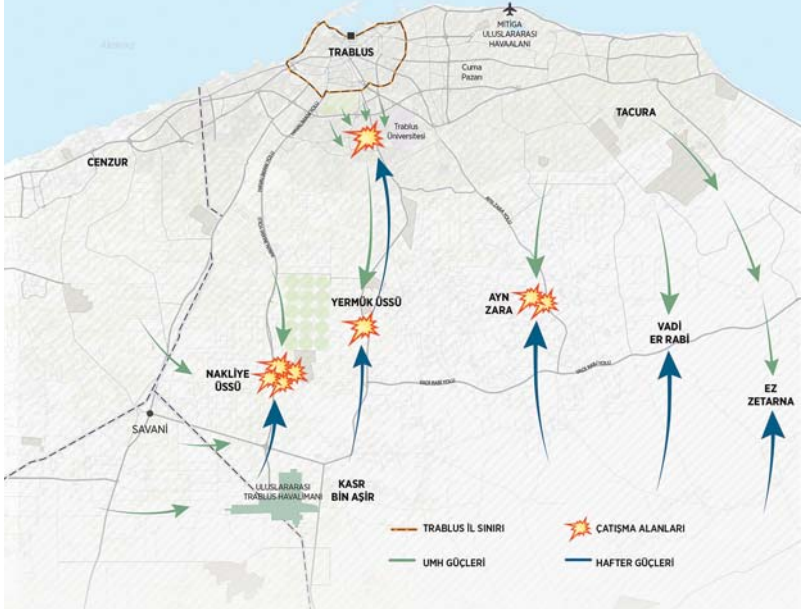

Hafter güçleri Trablus operasyonunda sonuç alamadı

Libyalı silahlı lider Halife Hafter, başkent Trablus'u ele geçirmek için yaklaşık 2 ay önce başlattığı operasyonda başarı elde edemedi. Başkenti savunan UMH'ye bağlı birlikler, Hafter güçlerinin sürpriz saldırısını Trablus çevresinde durdurdu

GENERAL HALİFE HAFTER
Libya'nın doğusundaki askeri güçlerin lideri

Libya ulusal petrol şirketi National Oil Company (NOC)'a devretmiştir.

Kaddafi döneminde başta İtalya olmak üzere Avrupa ülkelerinin kurduğu enerji ticareti dinamikleri, 2011'de Arap Baharı'yla birlikte tehlikeye girmiştir. Kaddafi'nin NATO operasyonu ile devrilmesi ve bu otorite boşluğunu izleyen iç savaş, siyasi ve askeri bölünmeyi getirmiştir.

Libya, bu karmaşık çıkar çatışmalarının gözlemlenebileceği en güncel örneklerden biridir. Kaddafi döneminde başta İtalya olmak üzere Avrupa ülkelerinin kurduğu enerji ticareti dinamikleri, 2011'de Arap Baharı'yla birlikte tehlikeye girmiştir. Kaddafi'nin NATO operasyonu ile devrilmesi ve bu otorite boşluğunu izleyen iç savaş, siyasi ve askeri bölünmeyi getirmiştir. Kaddafi'nin ardından, Libya'daki enerji anlaşmaları belirsizliğe sürüklenmiş, ihraç edilen ve transferi gerçekleşen Libya petrolü ve doğal gaz gelirleri ülkeye geri dönmemiştir. Siyasi belirsizliğin gölgesinde Libya kritik bir geçiş dönemine girmiş, genel seçimler düzenlenmesine rağmen 2013 yılında doğu batı ekseninde bölünmeye

yol açan bir iç savaş başlamıştır. Bu otorite boşluğunda ülke bir suç cennetine dönüşmüş, IŞİD ülkenin kuzey kısmındaki Sirte bölgesini kontrol altına almıştır.

Libya'da 2011'den bu yana Birleşmiş Milletler öncülüğünde çok sayıda siyasi uzlaşma girişimi olmuştur. Bunlardan biri, iç savaşı takiben ülke fiilen ikiye bölündüğünde, 2015'te varılan siyasi uzlaşma ile günümüzdeki GNA hükümetinin çoğunu oluşturduğu bir yönetimin belirlenmesidir. Ancak Kaddafi'nin eski generallerinden biri olan Hafter, özellikle Birleşmiş Arap Emirlikleri'nin askeri takviyeleri ile iç savaşın sonunda ülkenin doğusundaki Tobruk ve Derne'de kontrol sağlamıştır. Ayrıca, komutasındaki LNA kuvvetleri ülkenin güneyinde de askeri başarılar elde ederek Birleşmiş Milletler'in tanıdığı Trablus'taki GNA hükümetini çevrelemiştir. Hafter'in, Libya'ya uygulanan silah ambargosu ve aksayan petrol üretimi çerçevesinde, iç savaş döneminde ileri teknoloji askeri araçlarla ülkenin doğusundaki rakip askeri topluluklara karşı kazanımlar elde etmesi bu şekilde mümkün olmuştur. Ayrıca, Trablus'a saldırımadan önce Rusya, Suudi Arabistan ve Mısır'dan elde ettiği dış destek ile askeri gücünü katlayarak Libya'daki istikrarsızlık ortamını sürdürebilecek kaynakları elde edebilmiştir.

Libya'daki kaosu Kuzey Afrika'da IŞİD'in yeniden güçlendirmesi 2016'de Sirte'de faaliyet gösteren ve Hafter'e bağlı kuvvetler tarafından mağlup edilen terör örgütü, özellikle 2018'in yaz aylarında Trablus'ta GNA bünyesindeki iç çatışmaları fırsat bilerek birlikte

altyapıyı ve petrol tesislerini hedef alan saldırılar düzenlemiştir.

Fransa'nın iki ay önce başlayan çatışma sürecinde hem Hafter'i desteklediği hem Trablus'a askeri destek sağladığı iddialar arasındaydı. Fransa'nın, 2018'de Libya'da bir genel seçim düzenlenmesinde ve ikili yönetim meşru bir şekilde sona ermesinde yakın zamana dek ısrarcı olmuş, hatta İtalya'yı, seçimleri ve Libya'nın istikrara kavuşmasını engellemekle suçlamıştı. Fransa, Hafter'i, Libya'nın başat aktörlerinin katıldığı zirvelere davet etmiş, Hafter Trablus'u ele geçirmek için harekete geçtiğinde kendisine ve ona bağlı kuvvetlere karşı olumsuz bir söylemden açıkça kaçınmıştır. Libya'da kritik çıkarları olmayan ABD, Avrupa'nın aksine Hafter'in Trablus'a ilerlemesine ilişkin herhangi bir yorum yapmamıştır.

Hafter, bulunduğu konuma diğer aktörlere hiçbir siyasi taviz vermeden gelmiş, hatta son dönemde Serrac gibi bir siyasi figür olarak sayılmış ve Fransa tarafından Libya ile ilgili zirvelere davet edilmiştir. Libya'da bir çözüm olabilmesi için Hafter'in dâhil edilmesi gerektiği, GNA hükümetini destekleyen ülkelerin düşünce kuruluşları tarafından bile sıklıkla dile getirilmiştir. Ancak, Hafter'in Birleşmiş Milletler ve Trablus'taki GNA hükümetini tanımaması, ateşkes taleplerine rağmen Trablus'u ele geçireceğine ilişkin demeçleri ve katıldığı görüşmelerde ortada Libya üzerine siyasi uzlaşmaya varılacak bir aktör olmadığını belirtmesi, ülkedeki iki başlı yönetimin diplomatik kanallarla çözülemeyeceğine işaret etmektedir.

“
Tarafsız kalması ya da LNA lehine taraf değiştirmesi beklenen askeri birliklerin Trablus'un yanında yer alması ve Hafter'in emrindeki kuvvetlerin savunma hattını kıramaması, Hafter'in aleyhinde büyük bir askeri gücün varlığına işaret etmektedir.
”

Devam etmekte olan Trablus saldırısı, olası senaryoları çeşitlendirmektedir. Birleşmiş Milletler'in arabuluculuğu ile Serrac ve Hafter arasında 2019'un Nisan ayında Abu Dabi'de şekillenen bir siyasi uzlaşının resmileşmesi beklenirken, Hafter'in Trablus'a ilerlemesi batıdaki GNA hükümetini destekleyen ülkeler, İtalya, İngiltere, Türkiye, Katar ve Cezayir, Hafter'in askeri operasyonunu bir darbe olarak değerlendirmiştir. Hafter'in siyasi varlığını tanımayan ve geçmişte bu yöndeki uzlaşma tekliflerine şiddetle karşı çıkan GNA yanlısı askeri birlikler göz önüne alındığında, Hafter'in Trablus'u ele geçirdiği senaryoda bile merkezi otorite kuramaması ve ülkenin daha büyük bir istikrarsızlığa sürüklenmesi olasıdır. Ayrıca, tarafsız kalması ya da LNA lehine taraf değiştirmesi beklenen askeri birliklerin Trablus'un yanında yer alması ve Hafter'in emrindeki kuvvetlerin savunma hattını kıramaması, Hafter'in aleyhinde büyük bir askeri gücün varlığına işaret etmektedir.

Bugüne dek, Libya'nın doğu ve güney kesimini kontrol altına alabilmiş, bölgedeki radikal silahlı grupları mağlup etmiş LNA kuvvetlerinin Trablus'u öngöremedikleri bir süre boyunca ele geçirememiş, LNA kuvvetlerini haftalarca geri püskürtebilecek askeri direnişle karşılaşmıştır. Bu süreçte, Trablus'a saldırı sırasında diğer askeri grupların tarafsız kalacağı ya da Hafter'in tarafına geçeceği beklentisi gibi iddialar yer almaktadır. İki tarafın da azımsanmayacak bir askeri gücü olduğunu ortaya koymaktadır.

Ortak bir siyasi çözümün ancak uzun vadede mümkün olabileceği Libya'da, mevcut siyasi bölünmüşlük, iki askeri koalisyon arasındaki çatışmalarla ve dış aktörlerin dâhil olmasıyla derinleşmeye devam etmektedir. Bu bölünmenin Libya'yı bölgesel parçalanmaya sürüklemesi, iki taraf ülkenin kontrolünü ele geçirmeye çalıştıkça ve aralarındaki meşruiyet mücadelesi devam ettikçe bir olasılık olarak değerlendirilmelidir. Ancak ülkenin fiilen ve hukuken ikiye bölünmesi, yeni zorlukları beraberinde getirecektir. Hafter'in kontrol sağladığı bölgedeki petrolü doğrudan satabilmesi mümkün değilken, petrol sahalarındaki güvenlik tehdidi nedeniyle üretimin zarar görmesi Libya ekonomisine büyük kayıplar yaşatmıştır. Ancak, Libya ekonomisinin doğal kaynaklarını ihraç etmeye devam ederek toparlanabilmesi için, Petrol Hilali ve NOC arasında bir iş birliği gereklidir. Mevcut koşullarda, Batı ve Doğu Libya arasında bir askeri çatışma sürerken, iki taraf da petrol üretimi alanında bir ekonomi savaşı halindedir. ■

OLYMPIA EINKAUFSZENTRUM

AŞIRI SAĞ TERÖRİZM
BAĞLAMINDA

OLYMPIA ALIŞVERİŞ MERKEZİ SALDIRISI

“

Mart 2019'da Belçika İstihbarat Servisi VSSE tarafından yapılan, Batı Avrupa'da aşırı sağın silahlanma eğiliminde olduğuna yönelik açıklama bu itibarla malumun ilanı mahiyetinde olup, bununla birlikte halihazırda gerçekleşmekte olan ve çok daha geniş bir coğrafyayı kapsayan bir olguyu da geç ve kısıtlı bir odakla da olsa teyit etmiştir.

”

Dr. Gökтуğ Sönmez

Güvenlik Çalışmaları
Direktörü, ORSAM

T

erörizm farklı etnik, ideolojik ve dini motivasyonlardan beslenirken sıkça ABD ve Avrupa tarafından ihmal

edildiği söylenegelen aşırı sağın yükselişi ve buna mukabil artan aşırı sağ terör saldırılarının özellikle İslam karşıtlığı ve yabancı karşıtlığı odaklı biçimde öne çıktığı görülmektedir. Suriye İç Savaşı sonrasında Batı'ya mülteci geçişiyle bağlantılı olarak halihazırda mevcut ırkçı eğilimlerin kimi popülist siyasilerce alevlendirildiği atmosferde Almanya, Avusturya, Fransa, Belçika gibi Avrupa ülkeleri ile birlikte ABD ve Yeni Zelanda gibi örneklerde de yabancı karşıtlığı, İslam

karşıtlığı ve ırkçılık temelinde güçlenen, silahlanabilen, online görünürlüğü artan, fiziki ve sanal paralar üzerinden kendisine fon oluşturmaya gayret gösteren ve giderek birbiriyle de daha ilişkili hale gelen bir aşırı sağ gerçeği önümüzdedir. Mart 2019'da Belçika İstihbarat Servisi VSSE tarafından yapılan, Batı Avrupa'da aşırı sağın silahlanma eğiliminde olduğuna yönelik açıklama bu itibarla malumun ilanı mahiyetinde olup, bununla birlikte halihazırda gerçekleşmekte olan ve çok daha geniş bir coğrafyayı kapsayan bir olguyu da geç ve kısıtlı bir odakla da olsa teyit etmiştir. Açıklamada bu grupların silahlanmasının arkasındaki ana argümanın "İslam ile Hristiyan Avrupa arasında bir çatışmanın kaçınılmaz hale geldiği" iddiası olduğunu görmek mümkündür. Yakın tarihte siyahi ve Yahudi düşmanlığında zirvelerini yaşayan aşırı sağ tutumun bu nosyonları da pek çok örgüt adına kaybetmeksizin bugünkü esas nefret algısının İslam üzerinden kurgulandığı görülmektedir. Bu açıklamadan yalnızca iki ay sonra Almanya'da iç istihbarattan sorumlu Anayasayı Koruma Teşkilatı (BfV) Başkanı Thomas Haldenwang da aşırı sağın ülkede yeni bir dinamizm kazandığını ve bunların yaptıkları saldırılardan dolayı göçmenlerin kendilerini güvende hissetmediklerini ifade etmiş, buna ilaveten bu grupların birbiriyle bağlantılı hale geldiğini, dezenformasyon ve sokak şiddetine başvurduklarını ve küçük terör örgütleri oluşturduklarını ve sosyal medya ve internet üzerinden yerel halkı kısa zaman içinde mobilize etme imkanına sahip olduklarına vurgu yapmıştır. Bu açıklama

madan hemen 2 hafta sonrasında ise aynı odaklı bir diğer açıklama FBI tarafından ABD özelinde yapılmıştır.

Breivik saldırısından Tarrant'a, artan Neo-Nazi görünürlüğünden popülist aşırı sağ partilerin yükselişine Suriye İç Savaşı sonrası da yeni bir propaganda aracı bulan aşırı sağın İslam düşmanlığı, Tarrant örneğindeki gibi Türk düşmanlığı ve genel olarak yabancı ve göçmen karşıtlığı ve düşmanlığı üzerinden kendisini hızla konsolide ettiği görülmektedir. Farklı ülkelerdeki yapıların da birbiriyle bağlantılı hale gelmek adına online ve offline mecralarda efor sarf ettikleri değerlendirilmektedir. Öne çıkan önemli meselelerden biri ise aşırı sağın yalnızca genel kaniya uygun biçimde eğitimsiz ve alt orta sınıfı değil, giderek hızla eğitimli gençleri de oyuna dahil etmesidir. Fransa'da Generation Identitaire ve Ulusal Cephe, İtalya'da Lig Partisi, Almanya'da Identitare Bewegung Deutschland, PEGIDA (Bati'nın İslamlaşmasına Karşı Vatansever Avrupalılar) ve Almanya için Alternatif Partisi (AfD), Nasyonel Sosyalist Yeraltı örgütü (NSU), İngiltere'de English Defence League (EDL) ve Birleşik Krallık Bağımsızlık Partisi (UKIP), Sırbistan'da Ulusalçılar (SRS), Danimarka'da Danimarka Halk Partisi ve Norveç'te İlerleme Partisi, Macaristan'da Fidezs (Macar Yurttaş Birliği), Güç ve Kararlılık Partisi ve Jobbik Partisi, Polonya'da Kukiz15 hareketi, Çekya'da Generation Identity ve pro-Vlast hareketi, Avusturya'da Avusturya Özgürlük Partisi (FPÖ), Hollanda da Özgürlük Partisi (PVV), Hindistan'da Bodo Ulusal Demokratik Cephesi,

Yunaistan'da Altın Şafak Partisi, ABD'de Stormfront gibi websiteleri üzerinden haberleşen neo-Nazi gruplar, Ku Klux Klan'ın halen devam eden varlığı, Christian Covenant, Sword, and Arm of the Lord (CSA), Identity Evropa, Aryan Brotherhood of Texas, National Vanguard, White Aryan Resistance gibi yapılar bunların örneklerindedir. Bahsi geçen yapıların buldukları ülkelerdeki güçleri, etkileri, siyasi ağırlıkları ve aşırı sağ kapsamında tonları farklılaşmakla beraber yukarıda değinilen karşıtlıklar konusunda önemli bir uzlaşma içerisinde oldukları ve her birinin kendi ülkelerinde çok kültürlülük ve ulusal güvenlik noktasında yerel fay hatlarına yönelik bir strateji benimsediğini söylemek yanlış olmayacaktır.

2016 yılında Münih'te kentin en büyük alışveriş merkezine gerçekleşen Olympia AVM terör saldırısı, hem aşırı sağ terörizme dair önemli bir vak'a olarak hem de terör saldırıları bağlamında en ilginç terörist profillemelerinden birini sunması itibariyle oldukça dikkat çekici bir örnek olaydır.

2016 Olympia Alışveriş Merkezi Saldırısının Aydınlatılma Sürecine Dair Şaibeler

Dünya genelinde güç kazanan diğer aşırı sağ türlerine paralel biçimde ve bunlardan beslenir şekilde yük-

selen aşırı sağ terörizm kapsamında ele alınabilecek saldırıların her birinde diğer aşırı sağ türlerinde olduğu gibi farklı dinamikleri, motivasyonları, terörist profillerini ve ulusal ve uluslararası aktör tutumlarını görmek mümkündür. İşte bu çerçevede değerlendirilmesi gereken saldırılardan biri olan ve 2016 yılında Münih'te kentin en büyük alışveriş merkezine gerçekleşen Olympia AVM terör saldırısı, hem aşırı sağ terörizme dair önemli bir vak'a olarak hem de terör saldırıları bağlamında en ilginç terörist profillemelerinden birini sunması itibariyle oldukça dikkat çekici bir örnek olaydır. 18 yaşındaki İran asıllı Alman vatandaşı David Ali Sonboly'nin saldırısından hemen sonra IŞİD bağlantısı aranmasına rağmen ortaya çıkan gerçekler saldırının tam aksine Sonboly'nin Aryan-temelli ırkçı eğilimleri dolayısıyla gerçekleştirdiği bir ırkçı terör saldırısı olduğunu göstermiştir. Saldırının garip yanı ise Sonboly'nin bizatihi Alman olmayışı ve Ortadoğu kökenli olmasına karşın kendisini Aryan ırkının mensubu olarak görmesi üzerinden bu odakta bir ırkçı saldırgan profili geliştirmiş olmasıdır. İlk etapta rastgele bir ateş açma ve akabinde intiharla sonuçlanan bir cinnet olarak değerlendirilen bu saldırının, süreç içerisinde ortaya çıkan görüntüler ve verilerle aşırı sağ bir ırkçı saldırı olduğu anlaşılmıştır. 10 kişinin öldüğü ve 16 kişinin yaralandığı saldırıda hayatını kaybeden kişilerin 3'ü Türk'tür.

Saldırıya dair olayın kendisi ve teröristin profili kadar ilginç olan bir diğer mesele ise konuya dair dezenformasyon çabasıdır. Saldı-

rının hemen akabinde saldırganın “Ben Almanım, Allahuekber” dediği öne sürülerek Müslümanlarla ilişkilendirilmeye çalışılmıştır. Süreç içerisinde ise 22 Temmuz 2016’da gerçekleşen ve 60 el ateş eden saldırganın daha önce birçok yabancı düşmanı ve ırkçı ifadeler kullandığı tespit edilmiştir. Saldırıdan önce “Pis yabancılar!” şeklinde bağırarak Sonboly’nin saldırı yeri tercihinin Türklerin çevresinde yoğun olarak yaşadığı bu AVM olması tesadüf gözükmemektedir. Olaya dair internette dolaşan videoların da fonunda Türkçe konuşmaların bas-kın olması bu detayın altını çizmekte, diyaloglarda ise saldırganın bir liderden sıkça bahsederek Hitler’e Führer ünvanı üzerinden referans verdiği anlaşılmaktadır.

Olaydaki bir diğer karışıklık ise medyada önce 3 kişilik bir saldırgan kadrodan bahsedilirken zaman içerisinde tüm açıklamaların tek kişiye dönmesi ve bu kişinin de intihar ettiğinin ifade edilmesidir. Böylesi bir çerçeve ise hem olayın münferit algılanmasını sağlamakta hem de muhtemel ideolojik ve örgütsel bağlantılar için sorgu imkanını ortadan kaldırmaktadır. Teröristin saldırıyı gerçekleştirdiği Glock 17 tabancasına ilaveten 450’den fazla mermi satın almış olması ve bunların ancak iki şarjör kadarını kullanmasına tek bir kişi tarafından yapılabildiğine dair soruları artırmaktadır. Glock 17 ile gerçekleştirilecek bir saldırı için 25 kez şarjör değiştirmeyi gerektirecek bu sayının bir kişi tarafından kullanılmasının öngörülmesi mümkün gözükmemektedir. Kamera kayıtlarının oldukça net olduğu bir alanda gerçekleşen saldırıda hem eylemin gerçekleşti-

rilme biçimine dair açıklamaların zamanla değişmesi ve makaslanmış oldukça kısa videolar ve saldırıya uğrayanların çekimleri hariç bir kaydın basınla paylaşılmaması da konunun ne denli ciddiyet ya da iyi niyetle ele alındığına dair şüphe uyandırmıştır. Dava sürecinde, hayatını kaybeden kişilerin ailelerinin yaşadıkları acı dolayısıyla sarf ettikleri dini ifadeler bu kişilerin salondan çıkarılması gibi sonuçlara neden olurken neo-Nazilerin sloganları karşısında sessiz kalındığı da basına yansımıştır. Saldırıyı gerçekleştiren teröristin intihar etmiş olduğu bilgisine karşın isminin David S. olarak basında yer alması ve soyadının deşifre edilmeme çabası ise aşırı sağ eylemlere dair tutumda ikircikli bir yaklaşım olarak yorumlanmıştır. Savcılığın olayın siyasi motivasyonu olmadığı kanaati ve BfV tarafından saldırganın terörist değil psikolojik rahatsızlığı olan bir kişi olarak tanımlanmasına karşın Sonboly’nin saldırıyı bir yıldır planladığı ve 2015’te, 2009’da saldırı gerçekleşen Winnenden’deki okulu ziyaret ettiği belirlenmiştir. Saldırının Breivik saldırısının 5. yıl dönümünde gerçekleşmiş olması da tesadüften hayli uzak gözükmektedir. Hayatını kaybedenlerin Türk, Yunan ve Kosovalılar olması -ve dolayısıyla fiziken Alman prototipinden ayrılması- ve saldırı videolarından kiminde saldırganın sarı saçlı bir kişinin çekilmesine işaret etmesi saldırıya dair ideolojik motivasyonu kuvvetlendirmektedir. Teröristin yazdığı manifestoya BBC ve DW tarafından işaret edilmesine ve bu metinde “yabancı sızması”ndan Almanya’yı korumak için “yabancı insan-altı” canlıları ortadan kal-

dırma kararlılığını ifade etmesine karşın metnin tamamı ortaya çıkmamış, bu ifadeler ise savcılık ve BfV tarafından yukarıda bahsi geçen kanıya etki etmemiştir. Yargı süreci sonunda saldırıya dair yalnızca teröriste silah satan kişi tutuklanmıştır. Bu kapsamda ise silahın fiziki bir dükkandan veya satıcıdan değil darknet üzerinden alınmış olması teröristlerin online faaliyetlerine dair de önemli bir detay olarak öne çıkmaktadır.

Belçika, Almanya ve ABD’den gelen ve yazının başında değinilen açıklamalardan da anlaşılacağı üzere hakkında farkındalığın hızla arttığı ve örtbas edilmesi imkânsız hale gelen aşırı sağın yükselişi ve aşırı sağ terör eylemleri olgusu uluslararası güvenlik ikliminin önemli başlıklarından biri haline gelmiştir. Böylesi bir iklimde hem uluslararası örgütler hem de ulusal aktörlerin konuya dair geç, tarafgir ve/ya savunmacı tepkileri hem hâlihazırda mevcut olan adilane yaklaşımın benimsenmediği argümanını güçlendirerek toplumların makul ve mutedil kesimlerinde dahi büyük rahatsızlık uyandırmakta hem de karşı uçlarda buluna terör yapılanmalarının “propaganda malzemesi cephanesine” yeni materyal temin etmektedir. Terörle ve terörizmle tarafsız ve topyekûn mücadele edilmemesinin esas itibarıyla orta-uzun vadede hiç müdahale edilmemesiyle aynı şey olduğu anlaşılmadığı takdirde günlük çözüm çabaları ancak uzun vadedeki tehdidin daha çok büyüyerek karşımıza çıkmasına sebebiyet verecektir. ■

SAVUNMA SANAYİSİ KUŞAKLARI VE ORTADOĞU (II)

“

Ortadoğu savunma sanayileri içerisinde en erken olgunlaşma sürecine giren Mısır savunma sanayiidir. 19. yüzyıl sonrası dönemde İtalyan ve Fransız savunma sanayilerinin bir transfer merkezi (hub) olarak kullandığı Mısır, bu sayede bir gelişme evresine girmiştir.

”

Furkan Halit Yolcu

*Sakarya Üniversitesi
Araştırma Görevlisi*

Soğuk Savaşın Günümüze Mısır Savunma Sanayii

Ortadoğu'da yerli savunma sanayileri oluşturmak adına gerçekleştirilen ilk girişim, Arap Sanayileşme Kuruluşu'dur (الهيئة العربية للتصنيع). 1972 yılındaki Arap Ligi Genelkurmay Başkanları toplantısında gündeme gelen bu girişim daha sonra Mısır, Suudi Arabistan, Katar ve Birleşik Arap Emirlikleri'nin

katılımı ile pratiğe dönüşmüştür. Bu dönemde Mısır savunma sanayisi diğer Arap devletlerine göre üstünlük sağlamışken, 1975 yılında Sovyetler Birliği ile yol ayrımına geldiğinden bir anda finansal bir çıkmazın içine girmiştir. Bu yüzden bir sponsor arayışında olan Mısır, Enver Sedat'ın öncülüğünde petrol zengini Arap ülkelerin bazıları ile karşılıklı faydaya dayanan bir yapı kurmayı hedeflemiştir. Kurulacak olan bu yapıya İngiltere ve Fransa teknoloji transferi ile destek verirken ABD ise gelecek yıllarda bitme noktasına gelecek olan bu kuruluşu finansal destek ile ayakta tutmaya çalışmıştır. Bu sayede, savunma sanayisi görece gelişmiş olan Mısır kendisi için gerekli olan finansal desteği elde ederken, teknik bilgi (know-how) yoksunluktan dolayı dışarıya bağımlı Körfez ülkeleri de Mısır'dan teknoloji satın almıştır. Bunun en bariz göstergesi, Arap Sanayileşme Kuruluşu'nun temelini atan bu 4 ülkeden Mısır hariç her birinin 260 milyon dolar sermaye sağlaması ve Mısır'ın ekonomik katkı olmaksızın Hevlan, Sekr ve Kadir havacılık ve motor sanayi üretim tesislerini bu kuruluşa devretmesidir.

Ortadoğu savunma sanayileri içerisinde en erken olgunlaşma sürecine giren Mısır savunma sanayiidir. 19. yüzyıl sonrası dönemde İtalyan ve Fransız savunma sanayilerinin bir transfer merkezi (hub) olarak kullandığı Mısır, bu sayede bir gelişme evresine girmiştir. Ancak 1900'lu yılların başından itibaren savunma teknolojisinde güçlenen ABD, Mısır'a yönelik silah ihracatında Fransa ve İngiltere'nin yerini almıştır. Nitekim 1918-39 yılları arasında Mısır'ın silah ithalatının %60'ını ABD kaynaklı şirketler tedarik etmiştir. Ancak 1948 yılında İsrail'in kuruluşu ve bu yıl içerisinde gerçekleşen savaş, Mısır'a yerli

ve bağımsız bir savunma sanayisinin ne denli hayatî olduğunu göstermiştir. Daha sonraki dönemde Cemal Abdunnâsır öncülüğünde savunmada bağımsızlık hareketi başlatılmıştır. Bu bağlamda, Nasır'ın öncülüğünde fikri adımları atılan ve Enver Sedat döneminde ise kuruluşu gerçekleşen Arap Sanayileşme Kuruluşu (1973), Arap savunma sanayilerini özgünlüştürmeye yönelik atılan en somut adım olmuştur. Mısır, o dönemde Alpha Jet (Fransız) eğitim uçaklarını ve M1A1 (Amerikan) ana muharebe tanklarını kendi topraklarında üreterek kazandığı tecrübe ve Körfez ülkelerinden gelen sermayeyi bu kuruluş vasıtasıyla birleştirmiştir. Arap Sanayileşme Kuruluşu kapsamında olan projelerden bazıları Lynx helikopterlerinden 250 adet yerli üretim (%70 ASK- %30 Westland), Lynx helikopter motoru olan GEM motorlarından 250 adet (%70 ASK-%30 Rolls Royce) ve Fransız menşei Alpha Jet uçakları için 400-500 adet Larzac motoru (%70 ASK-%30 Snecme) üretimidir. Ancak Mısır-İsrail Camp David barış süreci bu birlikteliğin sonunu getirmiştir. Bunun en temel sebebi ile İsrail ile barış sürecine giren Mısır'a karşı Körfez'de oluşan rahatsızlık ve bu politikaya karşı verilen tepkidir. 1979 yılında İngiltere'nin bu kuruluşu ayrılmasından

kısa bir süre sonra bu oluşum büyük bir potansiyelle birlikte tarihe karışmıştır. Bu doğrultudaki amacından sapmayan Mısır, Fransız menşei Mirage muharebe uçakları ve Gazelle (Fransız-İngiliz) taarruz helikopterlerinin lisanslı montajı ile ilgili anlaşmalar imzalamıştır. Yine Fransızların desteği ile Sovyet yapımı SA-7, AT-3 ve RPG-7 tipi anti-piyade ve anti-tank sistemleri tersine mühendislik yöntemi ile üretilmiştir.

1988 yılına gelindiğinde Mısır hala kendi F-16'larının bakım-onarım faaliyetlerini yürütebilecek teknolojiye sahip değildi. Ancak 1990 yılında, Brezilya menşei Tucano birincil eğitim uçakları, Çin menşei Çinyeng muharip uçakları ve Fransız Alpha Jet eğitim uçak ve tersine mühendislik projeleri ile Mısır yabancı hava unsurlarını yerli olarak üretebilecek kapasiteye ulaşmıştır. Aviyonik ve elektronik sistemlerde özellikle Fransa ve ABD'ye yaslanan Mısır savunma sanayii tersine mühendislik konusunda kaynak olarak Kuzey Kore ve Çin'i kullanmıştır. 1990'lı yıllarda 27 üretim tesisi ile zaman zaman 100.000'e yakın istihdam sağlayan Mısır savunma sanayisi, bu dönemde ülkenin toplam sanayi üretiminin %12'sine yakın kısmını üstlenmiştir. 1992 yılında 80 km. menzilli Saqr kara-kara füzesinin denemeleri yapılmış ve yerli olarak üretilen ilk tam silah sistemi ortaya çıkmıştır. 1994 yılında lisanslı yerel üretim kapsamında üretilen M1A1 tanklarından 67 adet teslim alan Mısır bu anlamda ilk tam paletli araç sistemi üretimini gerçekleştirmiştir. 1999 yılında çoğu Mısır'da üretilen

555 M1A1 Abrams tedarikine ek olarak 80 adetlik sipariş reddedilmiş ancak zırhlı araç üretim paletleri 50 adetlik M88A2 zırhlı kurtarma aracı Hercules projesi ile 2002 yılına kadar aktif tutulmuştur. Yine 1998 yılında geliştirilmesi tamamlanan el-Ahbar zırhlı personel taşıyıcı platformu da bu dönemde Mısır savunma sanayisinin yerlilik oranı en yüksek olan zırhlı araç projesi olmuştur. Bu projelere rağmen, Mısır savunma sanayisinin 90.000 kişilik oldukça yüksek bir istihdama karşılık 1990'lı yıllarda küresel üretimin %1'i kadar bile pazar payına sahip olmaması ve 2000'li yıllarda sadece zırhlı araç üretimi ile sınırlı kalmasının sebepleri ise şöyle sıralanabilir:

- Mısır savunma sanayinde akademik dereceye ve teknik eğitime önem verilmemesi
- Mısır bürokrasisinin geneline hâkim olan hantallık ve ağır işleyiş
- Yeterli pazarlama aktivitesi ve organizasyonun oluşturulmaması
- Uyumlu bir merkezi planlama ve projeksiyonun olmaması.

Tablo 2.3: İki Dönem Arası Savunma Sanayi İstihdamı Karşılaştırması

	Ülke
Savunma Sanayi İstihdamı	Mısır
1991-2003	75.000+
2003-2016	20.000

Bu bağlamda, 2003-16 döneminde iç güvenlik meseleleri ve finansal sorunlar sebebiyle düşüşe geçen

Mısır savunma sanayii bölgesel anlamda en güçlü savunma sanayii olma potansiyelini hala yitirmese de finansal anlamda bu sektör için yatırımları ve istikrarı sağlayamamıştır. 2004 yılına gelindiğinde Mısır hala ABD'den gelen parçalarla ürettiği *M1A1* tanklarından ileri bir seviyeye gitmemiştir. Bunun yanında prototipleri Almanya'da üretilen *Fahd-30 TH 390* ve yine Alman Magirus Deutz şasisi taşıyan ve lisans ile üretilen *Velid* zırhlı devriye aracı haricinde Mısır'da üretilen yerli zırhlı araç yoktu. *Velid* zırhlı araç platformu ÇNRA, mayın dökücü ve zırhlı devriye araçları için şasi olarak kullanılsa da dizayn ve motor bileşenleri anlamında tamamen ithal bir platformdur. Mısır'ın 1950'lerde Nâsır hükümetinde oluşan bağımsız savunma sanayii için oluşan kararlılıkla kazanılan momentum, 20. Yüzyılın sonlarına doğru yerini ardı ardına kapanan fabrikalara ve kendi kendine yetmeyen bir savunma sanayine bırakmıştır. 2002-2007 yılları arasında Kuzey Kore ve Çin savunma sanayileri ile oldukça yüksek oranda bir etkileşim dönemi geçiren Mısır, bu durumun batılı ortaklarını rahatsız etmesi sonucunda bu iki ülkeyle olan iş birliğine bir süre sonra son vermiştir. Kuzey Kore ile gerçekleşen bu iş birliği genel anlamda elektronik ve kimyasal sanayi alanlarında gerçekleşmiştir. 2000'li yılların başında Kuzey

Kore'den *No-Dong 1* (1400 km. menzil) balistik füzelerini motorları ile birlikte tam silah sistemi olarak ithal eden Mısır, bu füzeyi yerel olarak geliştirmeye yönelik projelerine 2005 yılında son vermiştir. Mısır'ın Çin ile yaklaşması ise Çin'in Ortadoğu savunma sanayilerine açılma hedeflerini gerçekleştirmeye başladığı 2006-7 dönemine denk gelmektedir. 2008 yılında ise Çin merkezli Hongdu Havacılık Sanayi A.Ş. (HAIC) üretimi tek motorlu hafif taarruz ve eğitim uçağının Mısır için üretilen varyantı *K-8F*den (JL-8) 120 tane için yerli üretim anlaşması yapılmıştır. Yine 2011 yılında Çin Havacılık Sanayi A.Ş. ile Arap Sanayileşme Kuruluşu arasında askeri ve sivil amaçlı havacılık bileşenleri ve motor üretimi için AR&GE tesisi kurulmasına yönelik bir mutabakat zaptı imzalanmıştır. Ancak bu süreç Arap Bahar'ının başlaması ile tepetaklak olmuş ve 2006-10 döneminde 10 milyar dolar olan Mısır-Çin ithalat rakamı 2011-15 döneminde 3 milyon dolar gibi oldukça düşük bir seviyeye gerilemiştir.

Aynı dönemde Mübarek Savunma Sanayi Kompleksi, 2011 yılında başkent Kahire yakınlarında 28 savunma sanayi fabrikası ve 18 mühimmat üretim tesisi bir araya getirilerek kurulmuştur. Savunma sektöründeki fabrikaların tek tek iyileştirilmesini tercih etmeyen Mısır,

çok daha büyük kompleksler inşa ederek bu alandaki üretimi bir araya getirmeyi hedeflemiştir. Yine 2011 yılında *M1A1* tank üretim paletlerinin çalışmaya devam etmesi adına ABD menşeli General Dynamics ile 1.3 milyar dolar tutarında anlaşmalar imzalanmıştır. 2015 yılında ise Fransa ile Arap Sanayileşme Kuruluşu arasında *Patroller* insansız deniz aracı (İDA) üretimi ve bakımına yönelik bir anlaşma imzalanmıştır. 2016 yılından bu yana da BAE menşeli *Panthera 6 ZPT*'ler, Mısır'da monte edilerek çatışma bölgelerine Suudi ve BAE finansmanı çerçevesinde gönderilmektedir. Yine bir zırhlı araç platformu olan *Timsah*, Kader Gelişmiş Sanayi Fabrikası tarafından üretilmektedir. Günümüz itibari ile Mısır savunma sanayi tedariklerinin %60'a yakını Almanya, Birleşik Krallık ve İtalya tarafından sağlanırken, %20'ye yakını Fransa, Japonya ve Uzak Doğu'dan sağlanmaktadır. Mısır savunma sanayi günümüz itibariyle, *M1A1* tanklarının lisanslı üretimi, *Mirage 2000* taarruz uçağı bileşenleri, *Larzac 04* turbofan motor, *Tucano* eğitim ve hafif taarruz uçağı bileşenleri vb. üretim faaliyetleri yürütmektedir. Mısır savunma sanayininin üretimi genel anlamda hükümet veya hükümete bağlı kuruluşlara hitap ederken, ihracat anlamında ülke oldukça yetersiz bir konumdadır. Bunun temel sebebi ise belirli bir alana yoğunlaşmaktan ziyade genel anlamda bir endüstriyel kalkınma amacıyla hareket edilmesi ve plan-program-hedef düzenlemesi hususlarında belirsizlik ve karmaşıklığın olmasıdır. ■

İRAN'IN ASKERİ KAPASİTESİNE GENEL BAKIŞ

“

İran Silahlı Kuvvetleri, Ardeş olarak bilinen düzenli ordu ile Pasdaran olarak bilinen Devrim Muhafızları Ordusundan oluşmaktadır. Ardeş bünyesinde hava, hava savunma, kara ve deniz kuvvetleri bulunmaktadır. Devrim Muhafızları teşkilatlanmasında ise kara, hava, deniz güçleri ile Kudüs Gücü, Besic ve İstihbarat komutanlığı yer almaktadır.

”

Arda Mevlütoğlu

Savunma Politikaları Araştırmacısı

ABD Ulusal Güvenlik Danışmanı John Bolton'un Mayıs ayı başında, İran'a mesaj vermek üzere "USS Abraham Lincoln" uçak gemisi gö-

rev grubu ile bir bombardıman uçağı görev gücünün Orta Doğu'ya sevk edileceğini duyurmasının ardından ABD-İran gerilimi hızla tırmanmıştır. ABD'nin bu hamlesine karşılık İran Devrim Muhafızları Ordusu Hava-Uzay Kuvvetleri Komutanı Emir Ali Hacızade, ABD'yi Basra Körfezi'ndeki savaş gemisini vurmakla tehdit etmiştir. Gerilim, 13 Haziran günü Basra Körfezi girişinde iki petrol tankerinin patlamalar sonucu hasar alması ve ABD'nin bundan İran'ı sorumlu tutmasıyla daha da artmıştır.

ABD'de Trump yönetiminin bir süredir söylem ve karar bazında İran'a karşı açık bir pozisyon almasıyla ortaya çıkan son gelişmeler bir askerî harekât ve hatta bölgesel bir savaş yönündeki endişeleri artırmıştır. Bu doğrultuda gerilimin seyrinin değerlendirilmesinde, İran'ın askerî kapasitesinin yakından incelenmesi sürecin evirileceğı boyutu anlamak bakımından önemlidir.

İran, yaptırımlar altında ve yedek parça desteğı olmaksızın Şah döneminde temin edilen silah sistemi ve araç - gereci idame ettirme konusunda kayda değer bir başarı sergilemiştir. Bunda, Şah döneminde kurulmuş olan sofististik lojistik altyapısı kadar, ülkenin mühendislik ve temel bilimlere yaptığı yatırımların ve yaptırımlara karşı kazanılan manevra kabiliyetinin rol oynadığı söylenebilir. Yaklaşık 40 yıldır hizmette olan F-14A uçaklarının, sayısı azalmış olmasına rağmen hala uçuyor olması, İran'ın idame stratejisine çarpıcı bir örnek olarak gösterilebilir.

İran Silahlı Kuvvetleri, Ardeş olarak bilinen düzenli ordu ile Pasdaran olarak bilinen Devrim Muhafızları Ordusundan oluşmaktadır. Ardeş bünyesinde hava, hava savunma, kara ve deniz kuvvetleri bulunmaktadır. Devrim Muhafızları teşkilatlanmasında ise kara, hava, deniz güçleri ile Kudüs Gücü, Besic ve istihbarat komutanlığı yer almaktadır. Ardeş ve Pasdaran, doğ-

ru-
dan dini
lidere bağlı
olan Genelkurmay
Başkanlığı altındadır.

1979 İslam Devrimi ve hemen ardından başlayan İran-İrak Savaşı'nın bir sonucu olarak Devrim Muhafızları, ayrılan kaynak ve verilen önem bakımından Arteş'in önüne geçmiştir. Aslı görevi rejimin savunulması olarak belirlenmiş olan Devrim Muhafızlarının, özellikle Kudüs Gücü aracılığıyla bir kuvvet aktarımı (power projection) unsuru olması, İran'ın ulusal güvenlik stratejisinde çok daha belirleyici ve etkin bir konuma gelmesini sağlamıştır. Nitekim özellikle 2000'lerin başından bu yana Irak, Suriye, Yemen ve Lübnan'da Kudüs Gücü aracılığıyla Devrim Muhafızları son derece etkin rol oynamakta ve İran'ın bu bölgelerdeki nüfuz alanını genişletme ve pekiştirme faaliyetlerinde asli unsur olmaktadır.

220 bini yükümlü olmak üzere yaklaşık 350 bin askere sahip İran Kara kuvvetlerinin envanteri, bir kısmı Şah döneminde Batı'dan, bir kısmı ise devrimden sonra Rusya ve Çin'den alınmış ve yerli üretim platformlardan oluşmaktadır. Envanterde 1,500 civarında ana muharebe tankı olduğu tahmin

edilmektedir. Bunların yaklaşık 500 kadarı Rus yapımı T-72S, 150 civarı ABD yapımı M60A1 tankıdır. 1,500'den fazla da zırhlı muharebe aracı ve zırhlı personel taşıyıcı araç bulunmaktadır. Muhelif çapta 2,000'den fazla çekili 300 civarında da kundağı motorlu topa sahiptir. Envanterde bulunan 1,500'e yakın çok namlulu topçu roket sisteminin önemli bir kısmını yerli üretim Fecir roket ailesi teşkil etmektedir.

Şah döneminde büyük önem verilen kara havacılığı envanterine 1979 yılına kadar, 200'den fazla AH-1J Cobra taarruz helikopteri, 300'e yakın Bell 214 İsfahan genel maksat helikopteri ve 60 civarında CH-47C Chinook ağır nakliye helikopteri siparişi verilmiş; ABD'li Bell firması tarafından ülkede büyük bir üretim, bakım ve modernizasyon tesisi kurulmuştur. Devrim nedeniyle tüm bu siparişlerin teslimatı gerçekleşmemiştir. Faal olan helikopter sayısı konusunda sağlıklı bilgi bulunmamakla birlikte 20 ila 50 arasında AH-1J; 20 – 30 civarında Bell 214 ve 35 – 40 civarında CH-47C'nin hizmette olduğu tahmin edilmektedir. Bunlara ilaveten 2000'lerin başlarında Rusya'dan bir kısmı arama – kurtarma modeli olmak üzere 50'ye yakın Mi-17 genel maksat helikopteri temin edilmiştir. Ayrıca Bell

214'ten türetilen Şabaviz 2-75 ve Bell 206'dan türetilen Şabaviz 2061 helikopterlerinden de bir miktar üretilmiş ve hizmete girmiş durumdadır.

Karargâhı Bandar Abbas'da olan ve 18 bin personeli bulunan İran Deniz Kuvvetlerinin ana muharip unsurları, Şah döneminde hizmete giren üç adet İngiliz yapımı Vosper Mk5 tipi güdümlü füzeli firkateyn ve bu gemi baz alınarak yurt içinde inşa edilen iki adet Mevc sınıfı firkateyn ile yerli imkânlarla inşa edilen bir adet Sahand sınıfı ve iki adet ABD yapımı PF103 tipi Bayandor sınıfı korvettir. Mevc sınıfı Demavend gemisi 2018 Ocak ayında Hazar Denizi'nde kıyıya oturarak ağır hasar almıştır.

İran Deniz Kuvvetlerinin dikkat çekici bir yönü, farklı tonaj ve kabiliyetlerde denizaltılardan çok sayıda hizmete almış olmasıdır. Rusya'dan 1990'ların ikinci yarısında teslim alınan üç adet Kilo sınıfı dizel elektrik 2,300 ton sınıfı denizaltıya ilaveten, yurt içi imkânlarla üretilmiş çok sayıda mini denizaltı mevcuttur. Bunlardan en önemlileri, bir adet 1,300 tonluk Besat sınıfı, iki adet 600 tonluk Fatih sınıfı ile 20 civarında 120 tonluk Kadir sınıfı botlardır. Bu denizaltıların tamamı 533mm çapında ağır torpidolarla donatılmış olup aynı zamanda deniz mayını dökülmesinde de kullanılabilir. Öte yandan İran Deniz Kuvvetleri 2019 Şubat ayında Kadir sınıfı bir denizaltı ile sualtından seyir füzesi atış denemesi gerçekleştirmiştir. Nasır olarak da bilinen Cask-2 adlı bu füzenin, Çin yapımı C-704 füzesinin yerli bir türevi olduğu değerlendirilmektedir.

“

İran Hava Kuvvetleri için Şah döneminde son derece geniş kapsamlı bir modernizasyon faaliyeti yürütülmüştür. İslam Devrimi'nin gerçekleştiği 1979 yılı itibariyle İran Hava Kuvvetleri hizmetinde 79 adet F-14A Tomcat av-önleme uçağı ile 190 F-4D/E Phantom II ve 170 F-5E/F av-bombardıman uçağı bulunuyordu.

”

Gerek İran Deniz Kuvvetleri gerekse Devrim Muhafızları Ordusu deniz gücünün envanterinde, çok sayıda küçük boyutlu silahlı devriye botu ve hücum botu bulunması dikkat çekmektedir. İran bu botların büyük kısmını kısa menzilli güdümlü füzeler ve ağır silahlar ile donatmıştır.

İran Hava Kuvvetleri için Şah döneminde son derece geniş kapsamlı bir modernizasyon faaliyeti yürütülmüştür. İslam Devrimi'nin gerçekleştiği 1979 yılı itibariyle İran Hava Kuvvetleri hizmetinde 79 adet F-14A Tomcat av-önleme uçağı ile 190 F-4D/E Phantom II ve 170 F-5E/F av-bombardıman uçağı bulunuyordu. Ayrıca 140 adedi opsiyon olmak üzere 300 adet F-16A/B savaş uçağı, yedi adet E-3A AWACS havadan erken ihbar ve kontrol uçağı, on adet C-5A Galaxy stratejik nakliye ve 16 adet C-130H Hercules taktik nakliye uçağı için sipariş verilmiş ya da sözleşme görüşmeleri aşamasına gelmiştir. Devrimden sonra ABD ve Batı ile tüm ilişkilerin

kopması ve hemen ardından başlayan savaş döneminde kuvvet yapısı kayda değer ölçüde zayıflamıştır. Bu dönemde Çin ve Rusya'dan uçak teminine gidilmiş, mevcut uçakların bir kısmı diğerlerinin bakım-onarımı için sökülüştür. Ayrıca 1991 Körfez Savaşı sırasında da Irak Hava Kuvvetlerine ait çok sayıda uçak, imhadan kurtulmak için İran'a kaçmış, savaş tazminatı olarak el konan bu uçakların bir kısmı hizmete alınırken bir kısmı yedek parça kaynağı olarak kullanılmıştır.

İran Hava Kuvvetlerinin güncel kuvvet yapısı hakkında sağlıklı bilgiye ulaşmak mümkün değildir. Flight Global tarafından yayınlanan World Air Forces yayınına göre halen envantere 47 adet F-4D/E ve RF-4E; 48 adet F-5E; 20 adet Çin yapımı F-7, 24 adet F-14A, 9 adet Mirage F1, 20 adet MiG-29 ile 23 adet Su-24 bulunmaktadır. Yerli savunma sanayii tarafından son yıllarda F-5 gövdesi üzerinde yapılan değişikliklerle geliştirilmiş savaş uçağı tasarımları tanıtılmaktadır. Bunların seri üretime girip girmedikleri ya da kaç adet hizmette olduklarına dair net bilgi bulunmamaktadır.

İran'ın ordunun modernizasyonu için son yıllarda en yoğun yatırım yaptığı alanlar balistik ve seyir füzeleri, hava savunma sistemleri ve insansız hava araçlarıdır.

İran, Şah döneminin son yıllarında başlayan balistik füze geliştirme programına, İran-İrak Savaşı sırasında hız vermiştir. Çin, Kuzey Kore ve Libya desteği ile temelleri atılan füze programında ilk aşamada Rus yapımı SCUD ve bundan

türetilmiş füzeler hazır olarak temin edilmiş, akabinde bu füzelerin yerli tasarım türevleri geliştirilmiştir. 1990'ların ilk yarısında Şahab serisinin ortaya çıkması ile ivme kazanan bu süreçte 1998 yılında 1,000 km menzil eşiği geçilmiştir. 2000'lerin başlarında ise güdümlü füze teknolojilerine ağırlık verilmiştir.

İran'ın balistik füze gücü, Devrim Muhafızları Ordusu tarafından kontrol edilmektedir. Sayıları hakkında net bilgi bulunmamakla birlikte füze envanterinin asli unsuru Fateh 110 ve Şahab 1 / 2 kısa menzilli ve Şahab 3 orta menzilli balistik füzelerin teşkil ettiği bilinmektedir. Fateh 110 aynı zamanda farklı füze projeleri için de bir altlık teşkil etmiştir. Bunlardan en dikkat çeken, Haliç Fars adlı gemisavar maksatlı olarak geliştirilen güdümlü balistik füzedir. Ayrıca Seccil adlı katı yakıtlı orta menzilli bir balistik füze projesi de devam etmektedir.

İran savunma sanayiinin son yıllarda en büyük aşama kaydettiği alanlardan biri de insansız hava araçlarıdır. İran'ın insansız hava aracı sanayiinin iki önde gelen üreticisi bulunmaktadır. Bunlar Devrim Muhafızları'na bağlı Kuds Havaçılık Sanayii ile IAIO'nun bir iştiraki olan HESA adlı şirketlerdir. Ebabil 1 / 2, Muhacir serisi ve Şahid 129 İHA'ları, Suriye, Lübnan ve Yemen başta olmak üzere çeşitli çatışma alanlarında yaygın olarak kullanılmaktadır.

İran, hava savunma kabiliyetini geliştirmek için hem hazır alım hem de yerli üretim kanalları ile yoğun bir modernizasyon faaliyeti

yürütmektedir. Bu kapsamda en dikkat çeken adımlardan biri, Rusya'dan yapılan S-300 uzun menzilli hava savunma sistemi alımıdır.

2007 yılında imzalanan bir sözleşme ile siparişi verilen S-300PMU2 hava savunma sisteminin teslimatı, 2010 yılında nükleer programdan dolayı uygulanan uluslararası yaptırımlar nedeniyle Rusya tarafından askıya alınmıştır. Teslimat süreci, 2015 yılında yaptırımların kaldırılması ile birlikte yeniden yürürlüğe girmiş ve sistemin ilk bileşenleri 2016 Temmuz ayında İran'a teslim edilmiştir.

S-300'e ilaveten İran ordusu envanterinde Rus yapımı S-200 (NATO kodu SA-5 "Gammon") uzun menzilli; I-HAWK orta menzilli ve Crotale ile Tor M1 (NATO kodu SA-15 "Gauntlet") kısa menzilli hava savunma sistemleri bulunmaktadır. Ayrıca yerli üretim Bavar 373, Mirsad, 3 Hordad, Seyyad gibi hava savunma sistemleri tanıtılmıştır. Bunların bir kısmı, Şah döneminde temin edilmiş füzelerden türetilmiş, bir kısmı ise tersine mühendislik ile kopyalanarak üretilen sistemlerdir.

Değerlendirmeler

İran'ın askeri kapasitesi incelendiğinde bazı özelliklerin ön plana çıktığı görülmektedir. Bunlar, şu şekilde özetlenebilir:

Birinci olarak, envanterin önemli kısmı, Şah döneminde temin edilen sistemlerden oluşmaktadır. İran, bu araç – gereç ve platformları faal tutmak için büyük çaba sarf etmektedir. Pek çoğu faydalı hizmet ömrünün sonuna gelmiş bu platformların değiştirilmesi için

hazır alımdan ziyade modernizasyon ve yoğun bakım-onarım yöntemleri tercih edilmiştir. Rusya, Çin gibi kaynaklardan alımlar, ancak acil ihtiyaçlar için ve görece dar kapsamlı olarak yapılmıştır.

İkinci olarak, silahlı kuvvetlerin vurucu gücünde füze ve roket sistemleri ile özellikle Basra Körfezi'ne yönelik olarak küçük tonajlı hücum bot ve denizaltılara öncelik verilmiştir. 1980'li yıllarda hazır olarak temin edilen füze ve bunların üretim teknolojileri, temel bilimler öncelikli olarak yoğun bir ArGe ve mühendislik çabasıyla daha da geliştirilmiştir. Bu yoğun çabanın sonucunda İran, yaklaşık 20 yıl içinde 1,500-2,000km civarı menzillere erişebilecek imkân ve kabiliyete sahip olmuştur.

Üçüncü olarak, İran'ın 2000'lerin başlarından itibaren hassas güdüm ve seyir teknolojilerine yaptığı yoğun yatırımın altını çizmek gerekir. Bu yatırımlar ve yürütülen projeler ile güdümlü balistik füzeler, başta gemisavar tipte olmak üzere seyir füzeleri ile tanksavar ve omuzdan ateşlenen uçaksavar (man portable air defense system – MANPADS) füzeleri üretilmeye başlanmıştır. Bu füzelerin bir kısmı Lübnan, Suriye, Irak ve Yemen'de yoğun olarak kullanılmaktadır. Bu bölgelerde elde edilen tecrübelerin söz konusu füzelerin tasarımlarında yapılacak iyileştirme ve güncellemelerde kullanılıyor olmaları kesindir.

Buradan hareketle, İran'ın askeri kapasitesinde "asimetri" etkenine öncelik verdiğini vurgulamak gerekmektedir. Ortadoğu coğrafyasında Lübnan, Suriye, Irak ve Ye-

men gibi ülkelerde Kudüs Gücü başta olmak üzere çeşitli unsurlarıyla gerçekleştirdiği istihbarat ve özel kuvvet harekâtları ile kayda değer bir kuvvet aktarımı kabiliyeti sergilemiştir. Bu nüfuz alanı yayılmasını, askeri – teknik işbirliği ile de takviye etmektedir. Buna örnek olarak işbirliği yapılan devlet ya da devlet dışı silahlı aktörlere transfer edilen İHA, füze sistemleri ile teknik "know-how" gösterilebilir. İran bu sayede topraklarının savunmasını sınırlarının ötesine taşıma, başka bir ifadeyle savunmasında stratejik derinlik tesis etme imkânını elde etmiştir. Bu, derinlemesine incelemeyi hak eden bir durumdur. Zira İran ordusundaki özellikle hava ve deniz platformlarının kabiliyet ve harbe hazırlık dereceleri, ABD veya diğer önde gelen NATO ülkelerinkilerle karşılaştırıldığında oldukça zayıf kalmaktadır.

Sonuç olarak, ABD-İran geriliminin geniş kapsamlı bir çatışmaya dönüşme olasılığı düşük olmakla beraber, dar kapsamlı bir çatışmada İran'ın özellikle Basra Körfezi ve Hürmüz Boğazı'na yönelik roket – füze ve mayın ağırlıklı asimetrik yeteneklerinin ön plana çıkacağı kesindir. İran'ın silahlı kuvvetler envanterinin nitelik bakımından Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri gibi Körfez ülkelerine karşı kayda değer bir üstünlüğü olduğunu iddia etmek zordur. Ancak özellikle Yemen örneğinde görüldüğü gibi, motivasyonu ve koordinasyonu yüksek asimetrik unsurlarla etkili sonuçlar almak mümkündür. ■

Sıcak Gündem: DOĞU AKDENİZ

“
1969 yılında Mısır'ın doğalgaz keşfi ile başlayan ve devamında birçok sahada yeni enerji rezervlerinin bulunmasıyla devam eden süreçte Doğu Akdeniz dünya gündeminde önem arz eden bir konuma gelmiştir.”

Dr. Recep Yorulmaz

*Ekonomi Çalışmaları
Direktörü, ORSAM*

Tarihten günümüze kadar stratejik konumu nedeniyle Akdeniz, her dönemde güç mücadelesinin merkezi olagelmıştır. Doğu Akdeniz bölgesi üretim gücünün yoğun olduğu Asya kıtasının; zengin doğal kaynaklara sahip Arap yarımadası ve Afrika kıtasının; gelişmiş ülkelerin bulunduğu, enerji ve ham madde ithalatının en fazla olduğu Avrupa kıtasının birleştiği alan olması nedeniyle ticaret, ulaşım ve enerji aktarımında önemli bir merkez olmuştur. Bu minvalde, Sicilya Adası ile Tunus'un doğusunda kalan bölgeyi kapsayan Doğu Akdeniz Havzası önemli bir ticaret merkezi konumunda bulunmaktadır. 1969 yılında Mısır'ın doğalgaz keşfi ile

başlayan ve devamında birçok sahada yeni enerji rezervlerinin bulunmasıyla devam eden süreçte Doğu Akdeniz dünya gündeminde önem arz eden bir konuma gelmiştir. Buradan hareketle, Doğu Akdeniz Havzasının, 21. yüzyılın başından itibaren Ortadoğu ve Karadeniz enerji kaynaklarının küresel pazarlara ulaştırılmasında stratejik önemi olan bir bölge olduğu görülmektedir.

Öyle ki; Amerika Birleşik Devletleri Jeoloji Araştırmaları Merkezinin 2010 yılında yayınlamış olduğu iki ayrı raporda Filistin, İsrail, Lübnan, Suriye, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC)'ni ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY)'ni

kapsayan Levant Havzası'nda yaklaşık olarak çıkarılabilir 1.7 milyar varil petrol rezervi ve yaklaşık 3.45 trilyon metreküp doğalgaz rezervi; Nil Havzası'nda 1.8 milyar varil çıkarılabilir petrol rezervi, 6 milyar varil sıvılaştırılabilir doğalgaz olmak üzere toplamda çıkarılabilir 6.3 trilyon metreküp doğalgaz rezervinin olduğuna yer verilmiştir. Yeni keşfedilen rezervler ile birlikte bölge, enerji nakil rotası olmasının yanında, enerji kaynağı olma özelliği kazanmıştır.

Bölgede Enerji Mücadelesi ve Aktörler

Son dönemde Doğu Akdeniz'de keşfedilen hidrokarbon rezervleri, bölgesel dinamiklerin yeniden şekillenmesine yol açmıştır. Değişen dinamikler, enerji rekabetinin ve ihtilafı konuların giderek artmasına ve krizlerin daha da derinleşmesine sebep olmuştur. Keşfedilen hidrokarbon rezervleri ile

enerji ticaretinde ihracatçı olmak isteyen bölge ülkeleri arasındaki rekabet ve deniz yetki alanlarının belirlenmesi, çıkarılacak rezervlerin hangi güzergahtan geçerek satışının yapılacağı konusundaki anlaşmazlıklar ve enerji talep piyasasında en yüksek paya sahip olan Avrupa ülkelerinin enerji ithalat bağımlılığında Rusya, Cezayir ve Nijerya'ya alternatif olarak yeni pazar arayışlarına girmesi krizi derinleştiren başlıca konular olmuştur. Yaşanan süreçte, İsrail, Mısır, Lübnan, GKRY, KKTC ve en önemlisi Türkiye'nin attığı adımlar, her geçen gün önem kazanmaktadır.

Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'ne göre Mısır, İsrail, Filistin (Gazze Şeridi), Lübnan, Suriye, Türkiye, KKTC, GKRY ve Yunanistan diğer devletlerin hak ve yükümlülüklerine gereken saygıyı göstermek koşuluyla Doğu Akdeniz bölgesindeki hidrokarbon

Ülkeler	Keşfedildiği Tarih	Doğalgaz Sahaları	Rezerv Miktarı (Milyar Metreküp)	Üretim Yılı
Mısır	2015	Zohr	850	2017
	2015	Batı Nil Havzası	140	2017
	2015	Atoll	42,5	2018
	2015	Nooros	19,8	2016
Filistin	2000	Gazze Marine	28,3	2017
İsrail	1999	Noa	1,4	2012
	2000	Mari-B	25	2004
	2009	Dalit	14,1	2013
	2009	Tamar	283	2013
	2010	Leviathan	509	2019*
	2011	Dolphin	2,2	2019*
	2012	Shimshon	8,4	**
	2012	Tanin	33,9	2020*
GKRY	2013	Kariş	50,9	2020*
	2011	Afrodit	198	2019*

Tablo 1 Doğu Akdeniz'de Keşfedilen Doğalgaz Rezervleri

enerji kaynakları üzerinde hak sahibi olan devletlerdir. Bölgede hukuki olarak söz sahibi ülkeler arasındaki en önemli anlaşmazlıklardan biri deniz yetki alanlarının ve münhasır ekonomik bölgelerin belirlenmesidir. Böylece, bölgedeki mevcut krizlere, bulunan yeni kaynakların paylaşımı sorunu da eklenmiş bulunmaktadır. Bu yeni krizin temelinde hidrokarbon ve petrol kaynaklarının paylaşımının olması, sorunun hem ekonomik hem de güvenlik boyutları ile ele alınmasını zorunlu kılmaktadır. Söz konusu rezervin miktarının büyüklüğü bu ölçekte bir karmaşayı açıklayacak en büyük etken olarak karşımıza çıkmaktadır. Tahmini rakamlara göre 122 trilyon metreküp hidrokarbon rezervinin olduğu açıklanan bölgede; rezerv payı yüksek ve pazar avantajına sahip herhangi bir aktör için paha biçilemez bir kazanım söz konusu olacaktır. Dolayısıyla, bu büyüklükte bir kaynak, bölgede çoğunlukla enerji ithalatçısı konumunda olan aktörlerin iştahını kabartmaktadır.

Münhasır Ekonomik Bölgelerin beraberinde getirdiği anlaşmazlıklar çeşitli ittifaklar doğurmuş, bu ittifaklar neticesinde, Türkiye'yi dışarıda bırakan, East-Med ve Vasilikos gibi projeler gündeme gelmiştir. Ancak, bu projelerin hem maliyetleri hem de Uluslararası Hukuk normlarının Türkiye'nin kıta sahanlığından geçiyor olmaları projelerin gerçekleşme olasılığını düşürmektedir. Tüm bu anlaşmazlıklar, bölgede süre gelen; Türk-Yunan uyuşmazlığı, Kıbrıs meselesi, Filistin sorunu ve hatta Suriye iç savaşı gibi mevcut krizleri de tetiklemektedir.

Mevcut kapasitesi ile çıkardığı yeni rezervleri sadece Mısır ve Lübnan'a ihraç edebilen İsrail, Avrupa pazarına ve küresel piyasalara ulaşmak istemektedir. Bu hedefi için üç yol mevcuttur. En ucuz ve en makul seçenek olarak boru hattı ile Türkiye üzerinden Avrupa'ya taşınacak yol gösterilmektedir. İsrail – Haifa – Ceyhan olarak düşünülen bu yol halen en düşük maliyete sahip alternatiftir. Bir diğer seçenek, Mısır'daki LNG tesisleri üzerinden Avrupa'ya geçiş yoludur. Son seçenek ise East-Med projesi ile Yunanistan üzerinden Avrupa'ya ulaşma planıdır. Ancak, daha önce de bahsedildiği üzere yüksek maliyeti ve kıta sahanlığı tartışmaları planı zora sok-

maktadır. ABD ve AB'nin projeyi desteklemesi İsrail, Yunanistan ve GKRY tarafının umutlarını yeşertmektedir.

GKRY, ABD ve AB'nin destekleri ile bir LNG tesisi kurup enerjide ticaret merkezi olmak istemektedir. Bu minvalde Vasilikos planına göre Afrodit ve Leviathan sahalarının doğal gazın kurulması planlanan bu yeni tesise taşınıp burada işlenmesi hedeflenmektedir. İşlenen gaz Yunanistan üzerinden Avrupa'ya ve küresel pazarlara taşınacaktır. GKRY bu plan doğrultusunda, yapılmış tüm anlaşmaları güvence altına almak adına ABD ve Fransa'ya askeri üs kurma yetkisi vermiştir.

Tablo 2. Vasilikos Planı

Tablo 3. East-Med Boru Hattı Projesi

Bu minvalde, enerji mücadelesinin tarafı yalnızca bölge ülkeleri değil, aynı zamanda ABD ve Avrupa'daki egemen devletler de olmuştur. Bölgedeki aktörlerin çok uluslu şirketler ve örgütlerle yaptıkları ruhsatlandırma anlaşmaları olayı daha karmaşık çok uluslu bir satranç oyununa çevirmiş durumdadır. Bölge dışı aktörlerin bulunan kaynaklara ilgisinin çeşitli nedenleri mevcuttur. Avrupa ülkelerinin en büyük motivasyonu, enerji talep yoğunluklu yapılarını azaltmanın yanında Rusya'ya olan enerji bağımlılıklarını minimuma indirmektir. Böylece siyaseten de Rus baskısını kırmış olmayı planlamaktadırlar. ABD tarafına bakıldığında; son dönemde enerji sektöründe yaptığı teknoloji hamleleri ile yakın gelecekte enerji ihracatçısı konumuna gelecek bir ülke olarak, bölgeye ilgisi büyük oranda siyasi gözükmektedir. Rusya ve Çin'in bölgedeki faaliyetlerini kısıtlamak ABD'nin başlıca hedefleri arasında sayılabilir. Bu doğrultuda, Exxon Mobil ve Noble Energy gibi ABD şirketleri bölgede faaliyetler yürütmektedir. Enerji yoğunluklu üretim yapısı gereği enerjide büyük oranda bağımlı durumda olan Çin'in ise enerji güvenliğini teminat altına almak için bölgeye ilgisi olduğu görülmektedir. Ayrıca, enerji yapısını temiz enerjiye dönüştürme planı kapsamında bölgedeki hidrokarbon kaynağına ilgi göstermektedir.

Yukarıda belirtilen hedefler doğrultusunda kurulan denklemin sonucu olarak, bölgede, uluslararası hukuk normları ışığında çözüm arayışları yerine askeri güç destekli savaş diplomasisinin hâkim olduğu görülmektedir. Böylece, Doğu Ak-

deniz, deniz alanlarına yönelik hibrit mücadelenin yaşandığı bir coğrafya konumuna gelmiştir.

Son Gelişmeler ve Değerlendirme

Her geçen gün tansiyonun arttığı bölgede yeni anlaşmalar ile gündem belirlenmektedir. 2 Kasım 2018 tarihinde Varna Zirvesi'nde East-Med projesinin Egeden geçen kısmının genişletilmesi kararı son dönemde bölgede ABD etkisinin artması şeklinde yorumlanmıştır. Bu karar ile ABD'nin yüksek teknoloji hamlesi sayesinde %100 verim ile çıkardığı kaya gazını buraya taşımak istediği dile getirilmektedir. Varna Zirvesi'nin hemen ardından zirvede alınan kararlara paralel olarak 7 Kasım 2018 tarihinde ABD ile GKRY arasında savunma iş birliği anlaşması imzalanmıştır. ABD'ye ve Fransa'ya askeri üs kurma yetkisi de veren GKRY bölgede tansiyonu yükseltici adımlar atmaya devam etmektedir.

Bu tek taraflı ve uluslararası hukuk normlarından uzak hamleler bölgedeki enerji paylaşımı sorununu tehlikeli boyutlara taşımaktadır. Nitekim son dönemde ardi ardına yapılan askeri tatbikatlar ile taraflar açıkça birbirlerine güç gösterisinde bulunmaktadırlar. Özellikle 2019 yılında yapılan Yunanistan, İsrail, Fransa, Almanya ve Limasol limanına demirlemiş ABD donanmasının katıldığı Arganovatis tatbikatı bölgede tarafların belirlenmesi açısından önemlidir. Türkiye'nin yaptığı Deniz Kurdu 2019 tatbikatının hemen ertesine denk gelen bu tatbikata, Türkiye'ye karşı tavrı almak gibi birçok anlam yüklenmiştir.

Almanya, İngiltere ve Avrupa Komisyonu'ndan yapılan; GKRY'nin sözde münhasır ekonomik bölgesinin tanınması ve Türkiye'nin faaliyetlerini yasa dışı kabul edilmesi açıklamaları bu savı desteklemektedir. Daha açık ifade etmek gerekirse, ABD ve AB ülkeleri açıkça GKRY, Yunanistan ve İsrail'in savlarını desteklemektedir. Bu desteği ortak askeri tatbikat seviyesine taşımaları, bölgedeki ekonomik bir meselenin milletlerarası siyasi bir sorun haline getirilmesi anlamına gelmektedir.

Kıbrıs meselesi Türkiye karşısında oluşmuş bu bloğun önünü kesen en önemli etkidir. Bu engeli ortadan kaldırmak isteyen bu ülkeler Kıbrıs meselesinin çözümüne yönelik adımlar atmaktadırlar. Birleşmiş tek bir Kıbrıs ile bölgede Türkiye'nin varlığını kısıtlayıp kıta sahanlığı engelini aşmak istemektedirler.

Bu noktada, Türkiye, enerjide dışa bağımlılığını azaltmak, döviz talebini düşürmek ve enerjide ticaret merkezi olabilmek için hayati öneme sahip bu kaynaklar üzerinde mücadelesini sürdürmektedir. Karşısındaki bu çok milletli bloğa rağmen; planlanan alternatif projelerin maliyeti, coğrafi konum avantajı ve kıta sahanlıkları gibi avantajlarını sonuna kadar kullanmalıdır. Özellikle, yukarıda da belirtilen Kıbrıs meselesinin üzerine gidilmeli ve bu konu ülkede siyaset üzeri ele alınmalıdır. Gelecek neslin ikinci bir Musul-Kerkük travması yaşamaması için Doğu Akdeniz'deki hakların sonuna kadar savunulması Türkiye için son yüzyıldaki beka meselelerinden biridir. ■

Fas'ın Ömer Muhtarı: Muhammed Bin Abdulkerîm el-Hattâbî ve Destansı Mücadelesi

“

Cezayir'in milli kahramanı Emir Abdulkâdir ve Libya direnişinin öncüsü Ömer el-Muhtâr gibi vatanını cesaretle savunan bir mücahit olarak kabul etmektedir. Bu görüşe sahip olan kimseler Muhammed Bin Abdulkerîm el-Hattâbî için "Rif'in Aslanı" ifadesini kullanmaktadırlar.

”

Muhammed Tayfûrî

Araştırmacı Yazar, Fas

Muhammed Bin Abdulkerîm el-Hattâbî için farklı tanımlar bulunmaktadır. Kimileri onu, Kuzey Afrika'daki kurtuluş hareketlerinin diğer temsilcileri Cezayir'in milli kahramanı Emir Abdulkâdir ve Libya direnişinin öncüsü Ömer el-Muhtâr gibi vatanını cesaretle savunan bir mücahit olarak kabul etmektedir. Bu görüşe sahip olan kimseler Muhammed Bin Abdulkerîm el-Hattâbî için "Rif'in Aslanı"

ifadesini kullanmaktadırlar. Kimileri için ise o, ayrılıkçı ideolojiye sahip bir pragmatisttir. Onu pragmatist olarak nitelendirenlere göre el-Hattâbî, Almanya ve İngiltere gibi bazı Avrupalı devletlerle olan

ilişkileri üzerinden "Rif Cumhuriyeti"ni kurarak bu ideolojisini hayata geçirmeye çalışmıştır. Aynı zamanda Avrupalı sömürgeci güçler arasındaki ihtilaflardan faydalanmıştır.

El-Hattâbî ile ilgili yapılan arşiv araştırmaları, kendisi hakkındaki bilgilerin bu iki görüş etrafında gidip geldiğini göstermektedir. Kendisini direnişin sembolü olarak gören veya ayrılıkçı fikirler üzerinden fayda sağladığını düşünen her iki kesim de görüşlerini delillere ve tarihi belgelere dayandırmaktadırlar. Bazen de olayları, benimsedikleri görüşleri güçlendirecek şekilde yorumlamışlardır. Dünya çapında bir kurtuluş örneği olarak addedilen Rif Emirinin komutanlığındaki direniş hareketini tarafsız bir gözle incelemeye çalışan çok az sayıda araştırmacı bulunmaktadır.

Hatta El-Hattâbî'nin ismi hakkında da tartışıklıklar söz konusu olmuş-

tur. Pek çok kişi tarafından Abdulkerîm el-Hattâbî olarak anılmıştır. Sonradan Muhammed Bin Abdulkerîm el-Hattâbî şeklinde doğrusu zikredilmiştir. Abdulkerîm, babasının ismidir. Babası, oğlunun Rif direnişi başlamadan iki sene önce 1920 yılında vefat etmiştir.

Sömürgecilik İçin Susturulan El-Hattâbî

Muhammed bin Abdulkerîm el-Hattâbî, 1882 yılında Kuzey Fas'ta el-Hasîma ilinin yakınlarında yer alan Ecdîr kasabasında dünyaya gelmiştir. Karaviyyîn Üniversitesi'nden (Fas) mezun olduktan sonra işgal altında bulunan Melîle'de eğitim ve çeviri faaliyetlerini sür-

dürmüştür. 1915'te ise, İspanya yönetimi tarafından kâdilkudâtlığa getirilmiştir.

İspanyollar Mareşal Hubert Lyautey'in de baskılarıyla Alman asıllı Francisco Farrell ile şüpheli ilişkiler içerisinde olduğu gerekçesiyle El-Hattâbî'nin hapis yatmasına karar vermişlerdir. Fransız yönetimi, el-Hattâbî'nin Fas'taki Fransız gücünü kırmak için Francisco Farrell'i harekete geçirdiğinden şüphelenmişlerdir.

El-Hattâbî'nin kendisi bu konu ile ilgili bir konuşmasında: "Francisco Farrell bana Fas'ta Fransa'ya karşı bir devrim hareketi oluşturmam halinde her türlü mali yardımı ve mühimmatı sağlayacağını teklif etti. Bunun üzerine, Marakeş'te Fransız askerleriyle ufak çaplı çatışmalarım devam ederken her türlü saldırıya karşı Rif için savaşacak 4000 kişilik bir ordu oluşturmak için kendisinden yardım istedim. İspanyollar bunun istihbaratını aldılar ve beni askeri konseye sevk ettiler. Hakkımda hapis kararı çıkarıldı. Çünkü yargıçların önünde İspanyol hakimiyetindeki yerleri almaya niyetli olduğumu dile getirdim.". (Muhammed bin Abdulkerîm el-Hattâbî'nin notları, 2005)

Kendisine yöneltilen suçlama, bir Alman ajanıyla irtibat kurarak İspanya Devleti'ne ihanet etmesiydi. Aslında, Kuzey'deki İspanyol varlığına son vermek amacıyla silah satın almak için direniş önderi Abdulkâdir el-Cezâirî'nin torunu Abdulmâlik ile irtibat kurmuştur.

El-Hattâbî tutuklanmasından aylar sonra hapisten kaçmaya teşebbüs etmiş ve bu teşebbüsü hastanede

sonuçlanmıştır. Cezaevi duvarlarından atlamaya çalışırken ayağını kırmıştır. Bu olayla yeniden mahkemeye sevk edilmiştir. Fakat mahkemenin adaletine güvenmediğinden ve uğradığı zulümler sebebiyle İspanyol arkadaşı Ricarmi'nin de tavsiyesiyle bu defa ifadelerini değiştirmiştir. Mahkeme üyelerine amacının kaçmak değil intihar etmek olduğunu söylemiştir. Akabinde, şehir dışına çıkmamak kaydıyla serbest bırakılmıştır. Babasının hasta olduğunu haber aldığı anda ise, maddi kefaleti ödeyerek şehir dışına çıkabilmiştir.

El-Hattâbî, serbest kaldığı bu dönemde olayları dikkatle değerlendirmiş ve benimseyeceği rolü iyi belirlemeye çalışmıştır. Aynı zamanda haklı ve haksız birbirinden ayırt etmek için bu süreçten istifade etmiştir. “Sömürgecilerin zaferi, dünyanın en uzak ucrasında da olsa bizim için bir yenilgidir. Dünyanın her neresinde olursa olsun özgürlüğün zaferi, bizim de zaferimizdir.” şeklinde düşüncelerini ifade etmiştir.

El-Hattâbî'nin kişisel izlenimleri Fas hakkındaki genel tutumunu ortaya koymaktadır. Muhammed Emziyân, “Muhammed bin Abdulkerîm el-Hattâbî: 1926-1963 Görüş ve Tutumları” isimli kitabında el-Hattâbî'nin “Batı medeniyetini hiçbir zaman mutlu ve istikrarlı olarak addetmedim. İspanyollarla ve Avrupalılarla genel anlamda yaşadığım anlaşmazlıklar sonrasında Batılıların sadece sömürgecinin hayalini kurduklarını ve insanları köleleştirmekten başka bir şey düşünmediklerini anladım. Her kim onları uygar ve gelişmiş olarak nitelendiriyorsa amacı in-

sanlık çerçevesinin dışında sadece kendi çıkarlarını gözetmektir.” şeklindeki ifadelerine yer vermektedir.

El-Hattâbî, Devrim ve Cumhuriyet

El-Hattâbî, ülkede kabile isyanlarının ve sömürgecilik faaliyetlerinin artmasıyla merkezi devletin giderek zayıfladığının ve dağılmakta olduğunun farkına varmıştır. Aynı zamanda Rif Bölgesi'nin konumunun, kuzeyden yavaşça harekete geçen İspanyol ordusuna karşı Fas'ı savunma konusunda avantaj sağladığını idrak etmiştir. Böylelikle yönetimde söz sahibi olan kabileleri de yanına alarak Rif Savaşı'nı başlatmıştır.

İspanyolların ilerleyişini durdurmak için kabileleri seferber ederek pek çok kişinin savaşa katılımını sağlamıştır. Ama yine de halkı savaşın yıkımlarından korumak için İspanyollarla temasa geçerek bu kanunsuz politikalarını bırakmaları hususunda çağrıda bulunmuştur. İspanyollar ise, Melîle'nin eski kadısını hafife alarak Rif Bölgesi'ne doğru ilerlediklerini bildirmişlerdir.

Rif kahramanı, İspanyolların bu inatlaşmasından akıllıca istifade ederek direnişçileri cesaretlendirmiş ve Annoual Savaşı hususunda kararlılıklarını artırmıştır. Öyle ki bu savaş Rif mücadelesini uluslararası bir boyuta taşımıştır. Rif için verilen mücadele Vâdiü'l-Mehâzîn, Ez-Zelâka, Kâdisiye ve Waterloo muharebeleri gibi dünyaca ünlü mücadeleler arasında yerini almıştır. Bununla da kalmayıp Rif Savaşı, askeri okullarda ders olarak okutulmuştur. El-Hattâbî bu sa-

vaşta gerilla savaşı tekniklerini uygulamıştır. Savaşçıları ne zaman kendisine silah hakkında soru yöneltse “Silah düşmanda olur, mücahit ise silahını sadece düşmanından edinir.” şeklinde cevap vermiştir. (Muhammed el-Arabî el-Mesârî: Kabileden Ülke Yönetimine Muhammed Bin Abdulkerîm el-Hattâbî, 2012)

İspanyollar, El-Hattâbî'nin çok zeki olduğunu idrak etmeleri üzerine komutan Silvestre'yi Rif'e girmemesi konusunda uyarılmışlardır. Fakat Silvestre, 28.000 bin askerden oluşan ordusunun en modern teçhizatlar ve silahlarla donanmış olduğundan emin olduğundan bu uyarıya kulak vermemiştir. 22 Temmuz 1921'de El-Hattâbî birlikleriyle çarpışmıştır. Muharebe beş gün devam etmiştir. İspanyollar bu savaştan hala “Annoual faciası” olarak bahsetmekteledir. İspanyol ordusu 15.000'in üzerinde zayıyat vermiş ve 700'ün üzerinde kişi esir alınmıştır. General Silvestre ise intihar etmiştir.

El-Hattâbî, Annoual Savaşı ile ilgili şu ifadeleri aktarmıştır: “Ganimetlerimiz 75, 56 ve 77 mm'lik 200 adet savaş topu, 20 bini aşkın tüfek, sayısız füze, milyonlarca fişek, araba ve kamyonlar, ihtiyacımızın çok çok üzerinde erzak, ilaç ve kamp teçhizatından oluşuyordu. Hepsi kısa bir sürede ordu kurmak ve büyük bir savaş düzenlemek için ihtiyaç duyduğumuz şeylerdi. İspanyol ordusundan 700 kişiyi esir aldık. İspanya, ölü ve yaralı olmak üzere toplamda 15 bin askerini kaybetti. (Roger Matthew: Rif Savaşı'nın Esasları, 1992)

Sömürgeci güçler Rif Bölgesi'nden çekilip kıyılara geri dönmüşlerdir.

El-Hattâbî, 18 Eylül 1921 tarihinde Fas kralını alenen reddetmiş ve “Rif Cumhuriyetini” nin kuruluşunu ilan etmek üzere Rif berberilerinin Ecdîr Bölgesi’ne yerleşmeleri çağrısında bulunmuştur. “Benim niyetim emir ya da hükümdar olmak değil, sadece ve sadece vatanımda hür yaşamaktır.” (Cermân Ayâş: Rif Savaşı’nın Esasları, 1992) diyerek düşüncelerini belirtmiştir.

İspanyol tarihçi Maria Rosa de Madariaga’nın “İspanya ve Rif: Sömürge İstilasası ve Yerel Direniş” isimli tezine göre Abdulkerîm el-Hattâbî hiçbir zaman bölücü bir tutum benimsememiştir. “Cumhuriyet” kavramı ise her fırsatta Amerikalı bir gazeteci tarafından dile getirilmiştir. El-Hattâbî ise bu kavramı Kral’a baskı yapmak için desteklemiş, kendi söylemlerinde bölücü hiçbir ifadeye yer vermemiştir.” (Araştırmacının Time dergisi ile yaptığı bir röportaj, 28 Şubat 2015 sayısı)

Arşivlerde, El-Hattâbî’nin çoğu kez Kral’a onu da işgale direnmeye davet eden mektuplar gönderdiğine dair belgeler bulunmuştur. Bu durum kendisinin bölücü bir ideolojiyi benimsemediğini destekler niteliktedir. Lakin mektupların adrese ulaşmadığı açıkça ortadadır. Zira Fransız otoriteleri tarafından engellenmiştir. Kraldan bir destek alamaması El-Hattâbî’yi sinirlendirmiştir. Çünkü hamlesinin tüm Fas tarafından desteklenirse tam anlamda başarıya ulaşacağını düşünmekteydi.

Muhammed bin Abdulkerîm, kendisine “sultan” ünvanının verilmesini reddedip “Rif Emiri” ifa-

desinde karar kılmıştır. Çünkü o bir cihat emiriydi. Yeni devletin ve hükümetin de başkanıydı. Fas’ta artık bir Krallık, Kraliyet ailesi ve bir saray yoktu. El-Hattâbî, isminin Cuma hutbesinde söylenmesini istememiştir. Başbakanlık, Dışişleri, Maliye ve Ticaret Bakanlığı dışında herhangi bir bakanlık talep etmemiştir. Anayasa ise diğer bakanlıkları Cumhurbaşkanlığına bağlamıştır. (Muhammed Hasan el-Vizânî: Cihat Notları, 1984)

Kurulan Cumhuriyet 1921’den Mayıs 1926’ya kadar devam etmiştir. El-Hattâbî’nin kan akmasını engellemek için Fransızlara teslim olması sonucunda Fransa savaşa girmiştir. İspanyollar kimyasal silahlarla Rif’i bombalamışlardır. El-Hattâbî ise ailesi ile birlikte Reunion adasına sürülmüş ve 1947’ye kadar burada kalmıştır. 1963’te Mısır’da hayatını kaybetmiştir.

Sürgünde Mücadele

“Ortada bir başarı ya da başarısızlık da yoktur. Ortada bir zafer ya da yenilgi de yoktur. Sadece tek bir şey vardır; o da görev.” El-Hattâbî, sürgünde kaldığı yıllarda bu kanaate sığınarak hayatta kalmıştır. Hatta bu düşünceden yola çıkarak yeniden direniş faaliyetlerine devam etmiştir. “Arapların Sesi” radyosu aracılığı ile Kuzey Afrika, Arap ve İslam ülkelerindeki kurtuluş hareketlerine destek vermiştir. 1947 yılında ise, bir grup Faslı vatandaş ile “Fas Kurtuluş Komitesi”ni kurmuş ve Başkanlığını üstlenmiştir. Bu sayede Mısır’dan, diğer Arap ve İslam devletlerinden mücadele ruhu taşıyan pek çok kişi ile tanışmıştır.

Kral V. Muhammed, 13 Ocak 1960 tarihinde Mısır’a gerçekleştirdiği bir ziyaret sonrasında el-Hattâbî’nin Kahire’deki evine konuk olmuştur. Bu gelişme bölünmelerin önüne geçmiştir. Ancak el-Hattâbî, Kral II. Hasan’ın 1962 yılında çıkardığı yasaya karşı çıkmış ve görüş ayrılıkları yeniden başlamıştır. Kral, iki defa Mısır’ı ziyaret etmesine rağmen el-Hattâbî ile bir araya gelmemiştir.

Maria Rosa de Madariaga’nın “Eğer Abdulkerîm el-Hattâbî galip gelseydi bizim için Franco diye biri olmazdı.” şeklinde bir ifadesi bulunmaktadır. Dünyadaki kurtuluş ve hareketi liderlerinin pek çoğu da aynı şeyi vurgulamıştır. Küba Devrimi lideri Che Guevara, el-Hattâbî ile görüşmek üzere 1960 yılında Kahire’ye bir ziyaret gerçekleştirmiştir. El-Hattâbî, Vietnam Savaşı’nda kullanılan gerilla taktiklerinin de ilham kaynağı olmuştur. ABD merkezli Times dergisi ise Ağustos 1925 tarihli sayısının kapak resminde el-Hattâbî’ye yer vermiştir.

Fas’ta halen el-Hattâbî’nin hayatını anlamlandırmak zor bir mesele olarak karşımıza çıkmaktadır. İcraatlarıyla İspanyol ordusuna şiddetli bir tokat indirmiştir. Faaliyetleri uluslararası alanda yankı bulan tek kişidir. Eğer, “Gerçek mücadele, halkın yürekten desteklediği bir mücadeledir ve bu mücadele zaferle taçlandırılana dek durdurulamaz.” diyen el-Hattâbî, basiret sahibi ve zeki bir adam olmasaydı bugün kendisinden böyle bahsedilemezdi. ■

ORTADOĞU VE KUZEY AFRİKA DÜŞÜNCE KURULUŞLARI ANKARA'DA BULUŞTU

**GÖÇ, DİASPORA VE MÜLTECİ
KONULARI TARTIŞILDI**

“

25 ülkeden, 70'den fazla akademisyen, araştırmacı ve 350 katılımcı ilgili konuları enine boyuna tartışmak için Ankara'da bir araya geldi. Ortadoğu ülkelerinin göç politikaları, yasadışı göç ve diaspora kavramlarının teorik ve pratikteki ilişkisi, entegrasyon, gençlik, kadın, kalkınma, kimlik ve beyin göçü konuları işlendi.

”

KUZNEY AFRIKA
DÜŞÜNCE FORUMU

ORTADOĞU DİYASPORA

ORIENTAL THINK TANK FORUM

MIGRATION & DIASPORA

2019

Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB) ile Ortadoğu Araştırmaları Merkezi (ORSAM) işbirliğinde, Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı'nın katkılarıyla düzen-

lenen Göç ve Diaspora temalı Ortadoğu ve Kuzey Afrika Düşünce Kuruluşları Forumu 9 - 10 Temmuz 2019 tarihlerinde Ankara'da gerçekleşti. Forum 25 ülkeden, 70'den fazla akademisyen, araştırmacı ve

350 katılımcı ilgili konuları enine boyuna tartışmak için bir araya geldi.

Açılış ile birlikte 13 oturumun gerçekleştirildiği forumda, dünyada göç politikalarının yanı sıra, Ortadoğu ülkelerinin göç politikaları, yasadışı göç ve diaspora kavramlarının teorik ve pratikteki ilişkisi, entegrasyon, gençlik, kadın, kalkınma, kimlik ve beyin göçü konuları işlendi.

Forumda genel hatlarıyla üç eksen öne çıkmıştır. İlk olarak küresel kamuoyunu yakından ilgilendiren göç ve diaspora konusu akademisyenler ve uzmanlar tarafından ele alın-

mıştır. İkinci olarak hem göç veren hem de göç alan ülkelere dair konuyla ilgili dinamikler tartışılmıştır. Son olarak da göç olgusu, kadın, gençlik ve çocuklar gibi toplumsal kesimlerin karşılaştıkları sosyal, sağlık, eğitim ve güvenlik alanlarındaki sorunlar bağlamında ele alınmıştır.

Forumun ikinci gününde göç ve yerinden edilmiş kimseler bağlamında Mısır'ın yaşadığı sorunlar, Tuareg Diasporası ve Sahra-altı Afrika'da güvenlik sorunları ve Irak'ta yaşanan zorunlu göç olguları bölgeden gelen akademisyen ve uz-

manların çalışmaları ışığında ele alınmıştır.

Göç hareketleri sonrası, göç eden toplulukların ev sahibi ülkelere entegrasyon konusu çerçevesinde ise, Fransa'daki Arap göçmenlerin yaşadığı zorluklar, diasporadaki Tunusluların ülkelerine katkısı ve Irak'ın Musul kentinde yaşayan Hristiyanların durumları tartışılmıştır.

Uzun yıllardır devam eden Filistinli mültecilerin yaşadığı sorunlara özellikle değinilirken, konu çeşitli bağlamlar içerisinde incelenmiş ve so-

runun farklı yönlerine vurgu yapılmıştır. Son olarak da Ortadoğu'nun birçok ülkesine yayılmış Filistinli mültecilerin yaşadıkları sorunların çözülmesi için politika önerileri içeren akademik çalışmalar sunulmuştur.

İki gün süren oturumların ardından YTB Kültürel ve Sosyal İşler Daire Başkanı Sayın Murat Kazancı ve ORSAM Başkanı Sayın Prof. Dr. Ahmet Uysal'ın konuşmalarıyla Göç ve Diaspora temalı Ortadoğu ve Kuzey Afrika Düşünce Kuruluşları Buluşması forumu sona ermiştir. Forum süresince ortaya konulan

akademik çalışmalar ve sunumlar dahilinde bir takım ortak tavsiyeler elde öne çıkmıştır:

- Göç ve diaspora konusunun güncelliği de dikkate alınarak, ilgili alanlarda daha derinlemesine çalışılmasının gerektiği vurgulandı.
- Kaçak göçün engellenmesi hususunda ortak çabaların artırılması ve göç veren ülkelerde göçe neden olan koşulların ortadan kaldırılmasının gerekliliği konusunda ortak tavır sergilendi.
- Göçe neden koşulların iyileştirilmesi bağlamında sürdürülebilir kalkınmaya verilen desteğin ar-

tırılmasının önemi vurgulandı. Bu konuda ülkelere geri dönmeyi isteyen mültecilerin süreçlerinin kolaylaştırılması konusu da öne çıktı.

- Göç ve Diaspora konusunun sebep olduğu sorunların pratik çözümleri için, Arap ve Türk araştırmacıların hali hazırda var olan ortak bir şekilde çalışma gayretlerinin desteklenmesi ve İslam İşbirliği Teşkilatı öncülüğünde diplomatik temsilciler nezdinde bir "Bölgesel Göç Platformu" oluşturulması önerisi yapıldı.
- Özellikle Batı ülkelerinde artan İslamofobi karşısında Ortadoğu

kökenli diasporalar ile Türk kökenli diasporalar arasında işbirliğinin artırılması, diasporaların buldukları ülkelerdeki yasal ve anayasal hakları konusunda farkındalıklarının artırılması önerisinde bulunuldu.

YTB ve ORSAM'ın bu konuda üzerine düşen görevleri yerine getirmeye ve diğer resmi kurumlar ile de her konuda işbirliğine hazır olduğu kurum temsilcileri tarafından ifade edildi. Bu konularda farklı ülkelerin işbirliği ve ortak çalışmalar için geniş bir alan olduğu ifade edildi. ■

ORTADOĞU uluslararası siyaset dergisi analiz

ORTADOĞU ANALİZ DERGİSİ ABONELİK FORMU

Adı/Soyadı :

T.C. Kimlik No. :

Kurum Adı :

Adres :

İl/ilçe :

Telefon :

Gsm :

E-Posta :

Tarihi :

Abonelik Tipi : 1 Yıllık Abonelik 60 TL (KDV dahil) 2 Yıllık Abonelik 110 TL (KDV dahil)

- Dergimiz 2 ayda bir olmak üzere yılda toplam 6 sayı yayınlanmaktadır.
- Abonelere kurumumuzun analiz, rapor vs. yayınları da dergi ile ücretsiz olarak gönderilecektir.

Hesap Adı : ORTADOĞU ARAŞTIRMALARI DERNEĞİ İKTİSADİ İŞLETMESİ
Şubesi : Ziraat Bankası Mustafa Kemal
TL Hesabı : IBAN TR 0500 0100 2486 8886 2022 5001

Yukarıda bilgileri verilen hesaba abonelik ücretini yatırdıktan sonra formu eksiksiz doldurarak dekont ile birlikte abonelik@orsam.org.tr adresine e-posta gönderiniz.
Banka açıklama kısmına (ad-soyad) eklemeyi unutmayınız.

Mustafa Kemal Mah. 2128. Sk.
No: 3 Çankaya / Ankara

+90 (312) 430 26 09
+90 (312) 430 39 48

info@orsam.org.tr
www.orsam.org.tr

ORSAM Yayınları

ORSAM, süreli yayınları kapsamında Ortadoğu Analiz ve Ortadoğu Etütleri dergilerini yayınlamaktadır. İki aylık periyotlarla Türkçe olarak yayınlanan Ortadoğu Analiz, Ortadoğu'daki güncel gelişmelere dair uzman görüşlerine yer vermektedir. Ortadoğu Etütleri, ORSAM'ın altı ayda bir yayınlanan uluslararası ilişkiler dergisidir. İngilizce ve Türkçe yayınlanan, hakemli ve akademik bir dergi olan Ortadoğu Etütleri, konularının uzmanı akademisyenlerin katkılarıyla oluşturulmaktadır. Alanında saygın, yerli ve yabancı akademisyenlerin makalelerinin yayımlandığı Ortadoğu Etütleri dergisi dünyanın başlıca sosyal bilimler indekslerinden Applied Sciences Index and Abstracts (ASSIA), EBSCO Host, Index Islamicus, International Bibliography of Social Sciences (IBBS), Worldwide Political Science Abstracts (WPSA) tarafından taranmaktadır.

Mustafa Kemal Mah. 2128. Sok.
No:3 Çankaya/Ankara

+90 (312) 430 26 09
+90 (312) 430 39 48

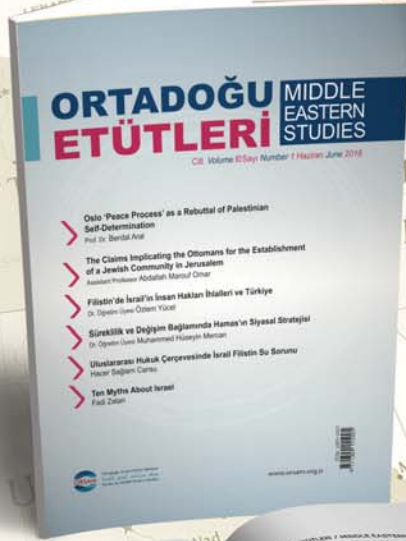
info@orsam.org.tr
www.orsam.org.tr

f in t y
orsamtr

ORTADOĞU ETÜTLERİ

MIDDLE EASTERN STUDIES

Hakemli Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Dergisi